

**SAVUNMA HARCAMALARININ ve KÜRESEL BİR KAMUSAL MAL
OLAN BARIŞIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVRUPA
BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

ABDULLAH ZEYBEKOĞLU

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

Uşak

Ocak, 2019

**SAVUNMA HARCAMALARININ ve KÜRESEL BİR KAMUSAL MAL
OLAN BARIŞIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVRUPA
BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ**

ABDULLAH ZEYBEKOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

Uşak

Ocak, 2019

ÖZET**SAVUNMA HARCAMALARININ ve KÜRESEL BİR KAMUSAL MAL OLAN BARIŞIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ**

Abdullah ZEYBEKOĞLU

Maliye Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

Tarih boyunca insanların yapısı gereği ülkeler toprak bütünlüğü, toplumsal güvenliğin sağlanması, iç ve dış güvenlik gibi konular için üstünlük sağlamak amacı ile güç kazanmaya çalışmışlardır. Bu güç kazanma yarışı sonucunda savunma harcamaları devlet ekonomilerinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Geniş anlamıyla savunma harcamaları devletin iç ve dış güvenliğini sağlama ve asayişin temin edilip korunması amacıyla milli gelirden ülke savunmasına ayrılan paydır, şeklinde tanımlanır. Savunma harcamaları bütün ülkeler için vazgeçilmez bir harcama kalemi sayılmaktadır. Savunma harcamalarının büyüklüğü, çeşitli nedenlerle ülkeden ülkeye değişmektedir. Savunma harcamalarının belirlenmesinde en önemli etkiye sahip olan neden ülkenin ekonomik durumudur.

Küreselleşme ile birlikte ülkelerin yaptıkları her türlü faaliyetler, aldıkları kararlar neticesi ile birbirlerinden etkilenmektedirler. Bir ülke tarafından arttırılan savunma harcamaları, diğer ülkelerde savunma harcamalarını etkilemektedir. Bu durum küresel barışı zorunlu kılmaktadır. Bu sebepten barış küresel kamusal mal olarak tüm ülkelerin yararına olmaktadır.

Bu çalışmada, panel veri analizi kullanılarak 2007-2017 döneminde 11 Avrupa Birliği ülkesinde (geçiş ekonomileri) savunma harcamaları ve küresel kamusal bir mal olan barışın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Çalışma sonucunda, ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Ekonomik büyüme ile barış düzeyi arasında ise negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savunma Harcamaları, Ekonomik Büyüme, Küresel Kamusal Mallar, Barış, Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri, Panel Veri Analizi

ABSTRACT**THE EFFECT OF DEFENCE EXPENDITURES and PEACE AS A GLOBAL PUBLIC GOOD ON ECONOMIC GROWTH: SAMPLE OF EUROPEAN UNION TRANSITION ECONOMIES**

Abdullah ZEYBEKOĞLU

Master's Thesis of Department of Public Finance

Usak University Institute of Social Sciences , January 2019

Supervisor: Dr. Lecturer Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ

Throughout the history as the nature of people countries have tried to gain power in order to get advantages for the issues such as providing territorial integrity, social security and internal and external security. As a result of this power-gaining race, defence expenditures had a significant place in countries' economies. In its broad sense defence expenditures are defined as the share reserved from the national income for country's defence in order to provide internal and external security of the state and maintain the order and safety of the community. Defence expenditures are regarded as an essential expenditure item for all countries. The size of defence expenditures varies from country to country for various reasons. The most important factor in determining the defense expenditures is the economic situation of the country.

With the globalization, all of the activities of countries are affected with each other as a result of their decisions. Defence expenditures increased by a country affect the defence expenditures in other countries. This necessitates the global peace. Therefore, peace as a global public good will be good for all countries.

In this study the effect of defence expenditures and peace as a global public good on economic growth was analyzed in 11 European Union countries (transition economies) between 2007 and 2017 period by using panel data analysis. As a result

of the study a positive relationship was identified between economic growth and defence expenditures. However, a negative relationship was identified between economic growth and peace level.

Key Words: Defence Expenditures, Economic Growth, Global Public Goods, Peace, European Union Transition Economies, Panel Data Analysis

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

.....Ana Bilim / Ana Sanat Dalı Tezli
Yüksek Lisans ProgramıNo'lu öğrencisi'ın
"....." adlı tezi /.... / tarihinde,
aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü
Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans
tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ	
Üye	: Prof. Dr. Ahmet ÖZEN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TAYTAK	

Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tezi hazırlama sürecinde beni cesaretlendiren, çalışmanın her aşamasında bana destek olup, beni yönlendiren ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ'a saygı ve şükranlarımı sunarım.

Eğitim hayatım boyunca bana destek olan ve bu yola teşvik eden hocalarıma, maddi manevi yardımlarını esirgemeyen aileme, tez aşamasında ve hayatta desteğini esirgemeyen kadim dostum İbrahim KARAKAYA'ya ve bu süreçte yardımlarını esirgemeyen Yunus Emre YAYLA'ya ve Ceyda TUNÇ'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca manevi desteklerinden dolayı Yasin ESİN'e, Alırıza BACAĞ'a ve tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Abdullah ZEYBEKOĞLU

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Abdullah ZEYBEKOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi : Aliğa/İZMİR – 07.04.1993
Lisans Öğrenimi : Uşak Üniversitesi Maliye Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Uşak Üniversitesi SBE Maliye Anabilim Dalı
Yabancı Diller : İngilizce

İletişim Bilgileri

Mail Adresi : zeybekogluabdullah@gmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	V
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
ÖZGEÇMİŞ.....	ix
İÇİNDEKİLER	X
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XVI

GİRİŞ

1. BÖLÜM

SAVUNMA HARCAMALARI

1.1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI ve SINIFLANDIRILMASI	3
1.1.1. Kamu Harcamalarının Tanımı:	3
1.1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	4
1.1.2.1. Kamu Harcamalarının Organik (İdari) Sınıflandırılması	5
1.1.2.2. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırılması.....	5
1.1.2.3. Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırılması.....	6
1.2. SAVUNMA HARCAMALARI.....	7
1.2.1. Savunma Harcamalarının Tanımı ve Kapsamı	8
1.2.2. Savunma Harcamalarının Özellikleri.....	11

1.2.3. Savunma Harcamalarında Etkinlik	11
1.2.4. Savunma Harcamaları Düzeyinin Belirlenmesi ve Savunma Harcamalarını Etkileyen Faktörler.....	12
1.2.5. Dünyada Savunma Harcamaları.....	14
1.2.5.1 Dünyada Savunma Harcamalarının Seyri	15
1.2.5.2 Dünyada Savunma Harcamalarının Bölgeler ve Ülkeler Bazında Dağılımı	18
1.2.5.3 Uluslararası Silah Transferlerinin Seyri.....	23
1.2.6. Avrupa Birliği (Geçiş Ekonomileri) Ülkelerinin Savunma Harcamaları.....	24
1.2.7. Savunma Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Teorik İlişki	27
1.2.7.1. Askeri Keynesçi Yaklaşım.....	28
1.2.7.2. Neo-Klasik Teorik Yaklaşımı	29

2. BÖLÜM

KAMUSAL MALLAR, KÜRESEL KAMUSAL MAL KAVRAMI, KÜRESEL KAMUSAL MAL OLARAK, BARIŞ VE GÜVENLİK

2.1. KAMUSAL MAL KAVRAMI.....	31
2.1.1. Kamusal Malların Tanımı ve Özel Mal Ayırımı.....	32
2.1.2. Kamusal Mal Türleri	33
2.1.2.1. Tam Kamusal Mallar ve Temel Özellikleri	35
2.1.2.2. Yarı Kamusal Mallar.....	38
2.1.2.3. Erdemli ve Erdemsiz Mallar	39
2.1.2.4. Kulüp Malları.....	40
2.1.3. Kamusal Malların Faydalarının Yayılışına Göre Sınıflandırılması	40
2.2. KÜRESEL KAMUSAL MAL KAVRAMI.....	42
2.2.1. Küresel Kamusal Malların Tanımı ve Temel Özellikleri.....	43
2.2.2. Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması	47
2.2.2.1. Küresel Kamusal Malların Sektörel Sınıflandırılması	48
2.2.2.2. Küresel Kamusal Mallar İle İlgili Diğer Sınıflandırmalar	52
2.3. KÜRESEL KAMUSAL MAL OLARAK, BARIŞ ve GÜVENLİK	55
2.3.1. Küresel Kamusal Mal Olarak Barış ve Güvenlik.....	55

2.3.1.1. Barış ve Güvenlik Kavramlarının Tanımı.....	55
2.3.1.2. Barış ve Güvenliğin Küresel Sunumu.....	58
2.3.1.3. Barış ve Güvenliğin Küresel Sunumunda Uluslararası Örgütler	59
2.3.1.4. Barış ve Güvenliğin Küresel Finansmanı	59

3. BÖLÜM

SAVUNMA HARCAMALARININ VE KÜRESEL BİR KAMUSAL MAL OLAN BARIŞIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ

3.1. LİTERATÜR TARAMASI	61
3.2. VERİ.....	74
3.3. METODOLOJİ	74
3.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	75
3.3.2. CADF Birim Kök Testi.....	76
3.3.3. Paresan ve Yagamata (2008) Homojenlik Testi.....	77
3.3.4. Westerlund ve Edgerton (2007) Eşbütünleşme Testi.....	78
3.3.5. Tam Dönüştürülmüş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS, Full ... Modified Ordinary Least Square).....	78
3.3.6. Emirmahmutoglu ve Köse (2011) Nedensellik Testi.....	79
3.4. AMPİRİK ANALİZ	80
3.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları	80
3.4.2. Panel CADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	81
3.4.3. Pesaran ve Yamagata (2008) Homojenlik Testi Sonuçları	82
3.4.4. Westerlund ve Edgerton (2007) Eşbütünleşme Testi Sonuçları	83
3.4.5. Tam Dönüştürülmüş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS, Full ... Modified Ordinary Least Square) Sonuçları.....	83
3.4.6. Emirmahmutoglu ve Köse (2011) Nedensellik Testi Sonuçları	84
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	92

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: NATO, IMF ve BM Tarafından Yapılan Savunma Harcaması Tanımları.....	10
Tablo 1.2: Bölgelere Göre Savunma Harcamaları 2000-2017, Milyar dolar \$ (2016).....	18
Tablo 1.3: 2017 Yılında En Çok Savunma Harcaması Yapan 15 Ülke ve GSYH (%).....	22
Tablo 1.4: 2013-2017 Yılları Arasında Dünyada Silah İthalat ve İhracatı Yapan 10 Ülke ve Küresel Paylaşımları (%).....	23
Tablo 1.5: Avrupa Birliği (Geçiş Ekonomileri) Ülkelerinin 2007-2017 Savunma Harcamalarının Yılları Arasındaki Seyri (2016 sabit fiyatlarıyla milyon dolar cinsinden).....	25
Tablo 1.6: Avrupa Birliği (Geçiş Ekonomileri) Ülkelerinin Savunma Harcamalarının GSYH'ye Oranları.....	26
Tablo 2.1: Kamusal Mal Türleri Ve Kamusal Malların Özellikleri.....	34
Tablo 2.2: Kamusal ve Özel Mal Dolaşımı.....	39
Tablo 2.3: Küresel Kamusal Malların Örnekleri.....	47
Tablo 2.4: Küresel Kamusal Malların Sektörel Sınıflandırılmasıyla İlgili Örnekler..	49
Tablo 2.5: Barışın Sekiz Temel Yapı Taşı.....	56
Tablo 3.1: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Tanımları.....	74
Tablo 3.2: Değişkenler, Değişkenlerin Kısaltmaları ve Beklenen İşaretleri.....	75
Tablo 3.3: Yatay Kesit Bağımlılık Test Sonuçları.....	81
Tablo 3.4: CADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	82
Tablo 3.5: Pesaran ve Yamagata (2008) Homojenlik Testi Sonuçlar.....	82
Tablo 3.6: Westerlund ve Edgerton (2007) Eşbütünleşme Testi Sonucu.....	83

Tablo 3.7. FMOLS Katsayı Tahmini Sonuçları.....84

Tablo 3.8. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi Sonuçları.....85

Tablo 3.9. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi Sonuçları.....86

GRAFİKLER VE ŞEKİLLER LİSTESİ

- Grafik 1:** Dünyada Savunma Harcamalarının 1988-2017 Yılları Arasındaki Seyri.16
- Grafik 2:** Dünya Savunma Harcamalarının GSYH' ye Oranı.....17
- Grafik 3:** Bölgelerin Savunma Harcamalarının GSYH'ye Oranı (2017).....19
- Şekil 1:** Tam Kamusal Mallarda Bireysel Fayda ve Marjinal Maliyet.....37

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACDA	Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BRŞDÜZ	Barış Düzeyi
CIPS	Cross Sectionally IPS
EKK	En Küçük Kareler
FMOLS	Full Modified Ordinary Least Squares (Tam Dönüştürülmüş En Küçük Kareler)
GDP	Ekonomik Büyüme
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IARC	Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansı
IISS	Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü
LSTR	Lojistik Düzgün Geçişli Regresyon
MC	Marjinal Maaliyet
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NLS	Nonlinear EKK
OKA	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
PVA	Panel Veri Analizi
S.	Sayfa Sayısı

SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
SIPRI	Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
SVHRC	Savunma Harcamaları
UN	United Nations
VAR	Vector Autoregression
VECM	Vektör Hata Düzeltme Modelleri
YKB	Yatay Kesit Bağımlılığı

GİRİŞ

İnsan ihtiyaçlarının önemini belirlemek oldukça zor bir süreçtir. Çünkü insanların bireysel faydalarından kaynaklı olarak ihtiyaçlarının ne derece önemli olduğu birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar nedeniyle ihtiyaçların önemi kişiden kişiye değişse de genel olarak belirlenen bir takım yeme, içme, giyinme ve barınma gibi ihtiyaçlar oldukça önem arz etmektedir. Bu ihtiyaçların yanında insanların bir o kadar önemli gördükleri ihtiyaçları ise güven içinde yaşamaya yönelik olan ihtiyaçlardır. Güvenlik ve özgürlük yaşama isteğinden kaynaklı olarak insanlar bir devlet yapılanması altına girerek devletlerinin toprak bütünlüğünü korumada oldukça titiz davranırlar. Bu durum devletlerin sınır güvenliği, toprak bütünlüğü, egemenlik için ekonomik durumları ne olursa olsun bir takım harcamaları zorunlu kılmaktadır. Bu tür harcamalar savunma harcamaları olarak tanımlanmaktadır.

2. Dünya Savaşı sonrası savunma harcamalarında yaşanan artışlarla birlikte savunma hizmeti devletin en önemli görevi olarak kabul görülmüş ve kamusal mallar olarak ele alınmıştır. Devlet savunma hizmeti görevini gerçekleştirirken çeşitli maliyetlere katlanmaktadır. Söz konusu maliyetlerin karşılanması konusunda savunma hizmetine ayrılan payın ülke bütçesi ve reel ekonomik değişkenlere etkisinin olduğu düşüncesiyle savunma hizmetinin ekonomik yönü literatürde önem arz eden bir tartışma konusu olarak karşılaşılmaktadır. Savunma harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisi tartışmaların ve farklı görüşlerin odağını oluşturmaktadır.

Bu tartışmalardan hareketle bu çalışmada, savunma harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisine ek olarak küresel kamusal mal olan barışın da ekonomik büyüme ile ilişkisi incelenmiştir. Barışın küresel bir mal olması nedeniyle ülkelerin kendi içlerinde yaptıkları savunma harcamaları sınırlı kalacaktır. Çünkü küreselleşen dünyada ülkeler birbirlerinden çok kolay etkilenir hale gelmişlerdir. Bu durum ülkelerin kendilerine yönelik savunma harcamaları yapmaları yeterli olmaması nedeniyle küresel barış için maddi, manevi çaba harcamayı zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği (AB) içinde 11 ülkeyi kapsayan geçiş ekonomileri ülkelerinde savunma harcamaları ve barışın ekonomik büyüme

üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu 11 ülke eski Sosyalist ülkeler olan Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Hırvatistan, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Romanya, Letonya ve Litvanya'dır. Bu ülkelerin diğer AB ülkelerine göre ekonomik anlamda daha düşük seviyede olmaları nedeniyle savunma harcamalarının ve barışın ekonomiye etkileri diğer AB ülkelerine oranla daha fazla önem arz ettiği için bu ülkeler seçilmiştir.

Çalışmada savunma harcamaları ve barışın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; savunma harcamaları teorik açıdan incelenmiştir. Savunma harcamalarının daha iyi anlaşılabilmesi için kamu harcamalarına kısaca değinilmiş, daha sonra savunma harcamalarının tanımı ve kavramsal çerçevesi, dünyada ve Avrupa Birliği (geçiş ekonomileri) ülkelerinin savunma harcamaları ve savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki teorik açıdan ele alınmıştır.

İkinci bölümde; küresel kamusal mal kavramı ve küresel kamusal mal olarak barış ve güvenlik kavramları incelenmiştir. Bu bölümde, ilk olarak küresel kamusal mal kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için kamusal mal kavramı kısaca açıklanmış daha sonra küresel kamusal mallar ile barış ve güvenlik kavramları teorik açıdan ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise; öncelikle savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra analizde kullanılan ekonometrik modeller açıklanmıştır. Panel veri analizi kullanılarak 2007-2017 döneminde 11 Avrupa Birliği ülkesi (geçiş ekonomileri) ve savunma harcamaları ve barışın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Analizde yatay kesit bağımlılık testi, panel birim kök testi (Pesaran (2007)), Paresan ve Yagamata (2008) homojenlik testi, panel eşbütünleşme testi (Westerlund ve Edgerton (2007)), panel FMOLS testi, panel nedensellik testi (Emirmahmutoğlu ve Köse (2011)) yapılarak ampirik sonuçlara ulaşılmaya çalışılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen bulgular neticesinde genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. BÖLÜM

SAVUNMA HARCAMALARI

1.1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI ve SINIFLANDIRILMASI

1.1.1. Kamu Harcamalarının Tanımı

Kamu harcamaları hakkında çalışmalarda çeşitli tanımlamalar bulunsa da genel kabul görmüş bir tanımlama mevcut değildir. Kamu harcamaları hakkında yapılan bazı tanımlamalar aşağıda verilmiştir;

Ülke sınırları içinde yaşasın veya yaşamasın vatandaşların ülkesine karşı belli başlı görevleri olduğu gibi, devletin de halkı için çok daha kapsamlı ve önem arz eden kamusal mal üretimi, geliri yeniden dağıtması, verilen sübvansiyonlar gibi birçok harcama yapmasını gerektiren görevleri vardır. Devlet bu görevleri yerine getirebilmek, mal ve hizmet satın almak ve bazı iktisadi amaçlara ulaşmak için harcama yapmak zorundadır. Kamu harcamalarını kamusal mal ve hizmet için devletin yaptığı harcamalardır, şeklinde tanımlanabilir (Tuncer ve Yüksel, 2011, s. 214).

Kamu harcamalarının bir diğer tanımı da şu şekilde yapılabilir; Devletin, tam ve yarı kamusal malların üretimi ve üretiminin desteklenmesi, kamu kuruluşlarının açıklarının finanse edilmesi ve yeniden gelirin dağıtılması gibi belirli görevleri vardır. Devlet bu görevleri yerine getirirken bir maliyete katlanmak zorundadır. Devletin katlandığı bu maliyete kamu harcamaları denir (Batirel, 2007, s. 76).

Devletin üstüne yüklenen görev ve sorumlulukların büyük bir kısmı devleti harcama yapmaya zorlamaktadır. Kamu ihtiyaçlarının giderilmesi için belirli mal ve hizmetlerden yararlanılması gerekir. Örneğin sağlık hizmetlerini gerçekleştirebilmek için doktor, hemşire, hasta bakıcı gibi kişilerden hizmet satın alınacak ve hizmet gereği olarak bina, malzeme kullanılacaktır (Uluatam, 2012, s. 233).

Toplumsal ihtiyaçları gidermek, devletin en önemli varlık nedenlerinden biridir. Devlet bu ihtiyaçların giderilmesi için mal ve hizmet alımı veya üretimi yapması gereklidir ve bunun için kamu harcaması yapmak zorundadır (Ataç, 1998, s. 31).

Harcamalar yapılırken öncelikle harcama yapacak kurumlar ve dikkate alınacak harcamalar belirlenmelidir. Bunun sonucunda kamu harcaması kavramı dar ve geniş olarak tanımlanmaktadır. Dar anlamda kamu harcamaları merkezi ve yerel yönetimler tarafından yapılan harcamalar olarak tanımlanır. Geniş anlamda kamu harcamaları ise dar anlamda kamu harcamalarının tanıma ek olarak merkezi yönetimler dışında kalan kamu kurum ve kuruluşların yaptıkları harcamalardır (Akdoğan, 2011, s. 63).

Kamu harcamaları finansmanın büyük bir bölümünü vergiler oluşturduğu için devletin kamu harcaması yapması demek daha çok vergi alınacağı anlamına geleceğinden fazla vergi alınmasına karşı çıkanlar olduğu gibi kamu harcamalarına da karşı çıkanlar da vardır. Bu durum kamu harcamalarını tartışılır hale getirmiştir. Kamu harcamalarının tamamına karşı çıkmak söz konusu değildir. Çünkü toplum ihtiyaçları çok çeşitlidir ve bunlardan bazıları sadece kamu harcamalarıyla karşılanabilmektedir (Pehlivan, 2010, s. 65).

Kamu harcamalarına yönelik yapılan tanımlar genel olarak değerlendirildiğinde kamu harcamalarının tanımı, devletin görevlerini yerine getirirken yaptığı harcamalara kamu harcamaları denir, şeklinde yapılabilir.

1.1.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu harcamalarının sınıflandırılması organik (idari), fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırma olarak incelenebilir.

Ülkelerin kamu harcamaları birbirlerinden farklılık göstermektedir. Kamu harcamaları, kamu hizmetlerinin parasal değeri olduğu için kamu harcamalarının bu hizmetlere nasıl paylaştırılacağı, hangi hizmetlere öncelik verileceğinin ve bu hizmetlerin parasal maliyetinin ne kadar olacağı belirlenebilmesi için, sınıflandırma yapılırken kamu harcamaları hizmet ölçütlerine göre sınıflandırılmalıdır. Bunun için kamu harcamaları ilgili kamu hizmetleri ve miktarı görülecek biçimde sıralanır (Edizdoğan, 2012, s. 76). Kamu harcamalarının sınıflandırılması, bir nevi benzer harcamaların bir araya getirilerek gruplandırılmasıdır. Kamu harcamalarının çok ve çeşitli olmasından kaynaklanan karmaşık yapısı sınıflandırma ile daha iyi izlenebilmektedir.

1.1.2.1. Kamu Harcamalarının Organik (İdari) Sınıflandırılması

İdari sınıflandırma kamu harcamalarının sınıflandırılmasında en çok kullanılan ve en eski sınıflandırılmadır. İdari sınıflandırma yapılan kamu harcamalarının yetkili idari, siyasi ve teknik birimler bakımından belirlenmeye çalışılmasıdır. Bu sınıflandırma yapılan harcamaların yerleri ve miktarları konusunda bilgi vermektedir (Methibay, 2014, s. 21).

Devletin idari yapısı ve hukuki düzenlemeleri temel alınarak yapılan sınıflandırmaya organik sınıflandırma denir. Kamu harcamaları devleti meydana getiren organik bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Organik sınıflandırmaya hukuki sınıflandırmada denir. Bunun sebebi organik sınıflandırmanın esasları neredeyse tüm ülkelerde önceden belirlenip hukuksal bir işleme bağlanmasıdır. Organik sınıflandırma da harcamalar harcamayı yapan birime göre belirlendiği için harcamayı yapan kurumların kendi adı ile sınıflandırılır. Bunlara Sağlık Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı gibi örnekler verilebilir (Methibay, 2014, s. 21). Kamu harcamalarının organik sınıflandırılmasından bütçe yapımında, ödemelerin kullanımında, harcamalara uygulanan yöntemlerde, harcamaları denetlemede ve muhasebeleştirilmesinde faydalanılır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2012, s. 46).

Organik sınıflandırma genel olarak değerlendirildiğinde; organik sınıflandırma ayrılan kaynağın ne amaçla ayrıldığına incelemediğini, sadece hangi kuruma ne kadar harcama yapıldığı ile ilgilendiğinden bahsedilebilir. Ayrılan kaynağın ne amaçla ayrıldığı ise fonksiyonel sınıflandırmada dikkate alınmaktadır.

1.1.2.2. Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Sınıflandırması

Fonksiyonel sınıflandırma, politik organların belirlediği kamu harcamalarını sınırları içine alan ve harcama sonucu ulaşılmak istenen hedeflerin anlamlı bir şekilde bir araya getirildiği sınıflandırma olarak tanımlanır. Fonksiyonel sınıflandırma kamu harcamaları ile yapılan hizmetler arasında ilişki kurmaktadır. Fonksiyonel sınıflandırma harcamaların kimin yaptığı dikkate alınmayıp, harcamaların hangi amaç doğrultusunda yapıldığını gösterir. Fonksiyonel sınıflandırma harcama tahminlerinden daha çok kesin harcamalarla ilgilenmektedir. Kesin harcamalarla ilgilenmesi sonucu harcamayı yapan birimin neler yaptığını belirler ve devletin ürettiği mal ve hizmetin maliyeti bu sınıflandırma ile belirlenebilir (Ataç, 1998, s. 34).

Fonksiyonel sınıflandırma ile hizmet çeşitleri bakımından yapılan harcamaların seyrini inceleme ve izlenecek yolları belirleme olanağı elde edilir. Fonksiyonel sınıflandırmayı meydana getiren hizmetler genel hizmetler, ekonomik hizmetler ve sosyal hizmetler olarak üçe ayrılır;

Genel hizmetler; devlet düzeninin korunması ve sürdürülebilmesi, devletin yönetimini sağlayan hizmetlerdir.

Ekonomik hizmetler; üretimin alt yapısını meydana getiren ve bireylerden çok firmaların fayda sağlamaları için yapılan hizmetlerdir.

Sosyal hizmetler; daha çok toplumun fertlerinin yaşam standartlarını arttırıcı, bireylere fayda sağlayan ve sonuç olarak topluma fayda sağlayan hizmetlerdir (Edizdoğan, 2012, s. 80).

1.1.2.3. Kamu Harcamalarının Ekonomik Sınıflandırması

Ekonomik sınıflandırma kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin sonuçlarını görmek için aynı ekonomik özellikleri ve etkileri olan harcamaları bir araya getirerek yapılan sınıflandırmadır (Tuncer ve Yüksel, 2011, s. 218). Ekonomik sınıflandırmada devletin sorumluluklarını ve işlevlerini yerine getirirken yaptığı çalışmaların ekonomik etkilerini izleyip değerlendirilmesi amaçlanmaktadır (Methibay, 2014, s. 34). Ekonomik sınıflandırmalar reel ve transfer harcamaları olarak ikiye ayrılır:

Reel harcamalar; mal ve hizmet alımına yöneliktir ve üretimi doğrudan etkiler. Reel harcamalar devletin mal ve hizmet alımı veya üretimi için yaptığı giderlerdir. Reel harcamalar cari harcama ve yatırım harcaması olarak ikiye ayrılır (Batirel, 2007, s. 76):

- *Cari harcamalar*; üretim kapasitesini arttırmayan ve devletin işleyişini sürdürebilmek amacıyla mal ve hizmetin satın alınması ve tüketimi ile ilgili olan kamu harcamalarıdır. Maaş ve personel giderleri, bakım ve onarım giderleri bu harcamaya örnek gösterilir. Cari harcamaların faydaları bir yılda tükenir ve bu harcamalar her yıl tekrar eder (Arslan, 2002, s. 8).
- *Yatırım harcamaları*; kamu eliyle yapılan yol, baraj, altyapı gibi hizmetlere yönelik yapılan harcamalardır. Yatırım harcamalarının ekonomiyi olumlu

etkileyerek kapasite arttırıcı etkisi vardır. Yatırım harcamalarının etkileri uzun dönemde ortaya çıkar. Yatırım harcamaları dayanıklı nitelikte ve etkisi uzun yıllar devam edecek mal ve hizmetlere yapılan harcamalardır. Ekonomik kalkınmada ve işsizlik ile mücadelede yatırım harcamalarının etkileri önem arz etmektedir (Öztürk, 2014, s. 161).

Transfer harcamaları; Milli gelirden bir artışa veya azalışa neden olmayan satın alma gücünün bireylerde ve sosyal gruplar arasında el değiştirdiği harcamalara transfer harcamaları denir (Pehlivan, 2010, s. 79). Transfer harcamaları mal ve hizmet karşılığı olmayan harcamalardır. Transfer harcamalarında devlet mal ve hizmet satın alıp tüketimde bulunmak yerine kamu kaynaklarının kişi ve kurumlara karşılıksız olarak aktarılmasıyla satın alma gücü el değiştirmektedir. Transfer harcamalarına karşılıksız harcamalar da denilmektedir (Öztürk, 2014, s. 161).

Transfer harcamalarının türleri, kamulaştırma ve bina satın alımları, kurumlara katılma payları ve sermaye teşekkülleri, iktisadi ve mali transferler, sosyal transferler, borç ödemeleri ve fonlar şeklinde sıralanmaktadır (Arslan, 2002, s. 9).

Kamu harcamalarının sınıflandırılmasını genel olarak değerlendirildiğinde, kamu harcamalarının sınıflandırılmasında yapılan kamu harcamalarının devletin idari yapısı ve hukuki düzeni dikkate alınıp alınmadığı, bu harcamaların hangi amaçlar doğrultusunda yapıldığını ve yapılan harcamaların amaçlarına uygun olup olmadığı belirlenmesine yardımcı olduğu görülmektedir.

1.2. SAVUNMA HARCAMALARI

Savunma harcamaları harcama kalemleri içinde önemli bir yere sahip olmakla birlikte, toplumun huzur ve güvenliği açısından vazgeçilemez bir harcama kalemidir. Savunma harcamaları kavramının tanımından önce savunma hizmeti kavramına değinmekte fayda vardır.

Devletin kurulması için bazı unsurların yerine gelmesi gerekmektedir. Devletin ilk unsuru insan topluluğunun olmasıdır. İkinci unsuru ise bu insan topluluğunun yaşayabileceği toprak parçasının olmasıdır. Yeryüzündeki bütün topraklar sahiplidir. Günümüzde bir devlet egemenliğinde olmayan toprak parçası yoktur ve devletler bu toprakları korumakla mükelleftirler (Gözler, 2007, s. 10).

Geçmişten günümüze devletin en temel görevlerinden sayılan savunma hizmetleri devletin varlığının bir göstergesi olması sebebiyle de ilk örgütlenen hizmet olmaktadır. Savunma hizmeti mutlak anlamda bir ortak tüketim hizmetidir. Bunun nedeni hizmetin yapıldığı, savunulan alanda yaşayan herkes katılsın veya katılmasın ister istemez bu hizmetten yararlanmak zorundadır (Asutay, 2014, s. 5).

Savunma hizmetinin iki yönü vardır. İlk olarak ülkeye yapılan her türlü saldırılara karşı caydırılması, ikinci olarak, ülkeye yönelik bir saldırının meydana gelmesi durumunda bu saldırıya karşı konulmasıdır. Caydırıcılık ve saldırıya karşı konulması olağan dönemde araç, gereç, askeri eğitim ve malzeme için harcama yapmayı gerekli kılarken, olağanüstü dönemlerde başka bir ifadeyle ülkenin savaşa girmesi gibi durumlarda ise nasıl bir savaş olacağını, boyutunu diğer faktörlerle birlikte olağan dönemde yapılan harcamalar belirlemektedir (Aslan, 1998, s. 249,250).

Savunmanın caydırıcılığı, ülkenin askeri gücünün saldırıyı yapan ülkenin askeri gücünden az olsa bile bu ülke kendine saldıran ülkeye faydadan daha çok zarara uğrayacağına inandırması ile savunmanın caydırıcı işlevi gerçekleşmiş olur. Kısaca savunmanın caydırıcılığı üstün savunma yapmaktan ziyade üstün savunma yapılacağını karşı tarafa kabullendirmekten geçer. Savunmanın koruma yönü ise, eyleme dayandığından silahların kullanılması ile elde edilir. Koruma saldırı başladıktan sonra yapıldığı için caydırıcılığın tam aksine koruma kapasitesinin gizli tutulması gerekir (Bulutoğlu, 1988, s. 270).

1.2.1. Savunma Harcamalarının Tanımı ve Kapsamı

Günümüzde devletler büyük savaflara girip sınırlarını genişletmek ve diğer devletlerden toprak alma çabası içinde olmasalar da egemenlik, güvenlik, istikrar gibi belli başlı nedenlerden dolayı savunma harcaması yapmaktadırlar.

Savunma kavramı devletin egemenliğinin, diğer devletlerin yapmış olduğu müdahalelere ve egemenlik iddialarına karşı korumasıdır. Devletin kendi halkı üstünde egemenlik oluşturabilmesi için diğer devletlerin egemenlik iddialarına karşı çıkabilmesi egemenliğin ön koşuludur. Devlet dışarıdan gelebilecek her türlü olumsuzluklara karşı hazır olmalıdır (Bulutoğlu, 1988, s. 268).

Devletler ülkenin refahında bir azalma yaşanması pahasına milli gelirden savunma harcamalarına pay ayırmaktadırlar. Bu harcamalar ülke bütünlüğünü, egemenliğini ve ulusal varlığını koruması ve oluşabilecek tehditlere karşı durulması nedeniyle oldukça önem taşıyan harcamalardır. Ülkeler de bu harcamaları önemli görmelerinden kaynaklı olarak savunma harcamalarına milli gelirden pay ayırırken refah kaybı yaşayabilmektedirler (Özbaran, 2004, s. 127).

Savunma harcamaları tanımını dar ve geniş anlamda yapmakta fayda vardır. Dar anlamda savunma harcamaları savunma hizmetine ayrılmış personellerle ilgili harcamalar, savunma sektörü için araç gereçlerinin üretimi ve satın alınması ve bu araç gereçlerin tamir giderleri, tesis yapımı gibi inşaat faaliyetleri ve araştırma geliştirme harcamalarından oluşmaktadır. Geniş anlamda savunma harcamaları, asker benzeri milis, polis, gümrük görevlileri gibi güçler, olağanüstü dönemde silah üretebilecek sivil girişimciler, sivil savunma, yabancı askeri yardımlar ve zorunlu yiyecek stoklanması ile ilgili harcamalardan oluşmaktadır (Tüğen, 1988, s. 48).

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)'nin savunma harcamaları tanımı; Silahlı kuvvetlerin harcamaları (barışı koruma kuvvetleri dâhil), savunma bakanlıkları ve savunma hizmetlerinde görevlendirilen devlet kurumları harcamaları, askeri amaçla eğitilen ve donatılan askeri nitelikli kuvvetlerin harcamalarını kapsamaktadır. Bu harcamalar; personel (askeri ve sivil personel cari harcamaları, askeri personelin emekli aylıkları, personel ve aileleri için sosyal hizmetler giderlerini), işletme ve bakım, tedarik, askeri araştırma geliştirme, askeri inşaat, harcamaları ve askeri yardımları kapsamaktadır (Stockholm International Peace Research Institute [SIPRI], 2018).

Genel olarak savunma harcamaları ile ilgili yapılan tanımlamalara bakıldığında, savunma harcamaları ile ilgili yapılan çalışmalarda savunma harcamalarının nasıl tanımlanacağı sorunu ile karşılaşilmektedir. Savunma harcamaları kavramının neyi kastettiği sorusu tam olarak açık değildir. Bu nedenle savunma harcamaları ile ilgili bir standart bulunmamaktadır. Çoğu zaman devletler savunma harcamalarını kendi amaçları doğrultusunda tanımlamayabilmektedirler. (Giray, 2004, s. 184). North Atlantic Treaty Organization (NATO), International Monetary Fund (IMF) ve United Nations (UN) tarafından yapılmış tanımlamalar Tablo 1.1' de gösterilmektedir.

Tablo 1.1: NATO, IMF ve UN'nin Savunma Harcaması Tanımları

Savunma Harcaması Kalemleri	NATO	İMF	UN
Savunma Gücü İçin Yapılan Harcamalar			
Asker ve personel ödemeleri	X	X	X
Askeri organizasyonlarla ilgili sivil kişilere yapılan ödemeler	X	X	X
Tıbbi hizmetler, vergi ayrıcalıkları ve sosyal faydalar (akrabalar dahi)	X	X	X
Emeklilik maaşı	X	-	X
Askeri tesisler için yapılan ödemeler	X	X	-
Silah harcamaları (ithal silahlar dahil)	X	X	X
Alt ve üst yapı yatırımları	X	X	X
Bakım ve onarım giderleri	X	X	X
Diğer malların tedariki	X	X	X
Askeri araştırma ve geliştirme	X	X	X
Askeri/Savunma/Stratejik Amaçlarla İlgili Diğer Harcamalar			
Stratejik malların stoklanması	X ^b	-	-
Silah ve üretim yerleri vb. korumak	X ^b	X	-
Silah üretim sübvansiyonları/Değişim sübvansiyonları	X	-	-
Diğer ülkelere yapılan askeri yardımlar	X	X	X
Uluslararası organizasyonlara katkılar	X	X	-
Sivil savunma	-	X	X
Eski Askeri Güçler/Faaliyetlere Yapılan Harcamalar			
Gazilere sağlanan menfaatler vb.	-	-	-
Savaş borçları	-	-	-
Diğer Güçlere Yapılan Harcamalar			
Orduya bağlı olmayan güçler (Jandarma vb.)	X ^c	X ^c	X ^c
Sınırlar/Gümrük muhafızları	X ^c	X ^c	X ^c
Polis idaresi	X ^c	-	-
Diğer Hesaplardaki Harcamalar			
Yardım/Felaketten kurtarma	X	-	-
Birleşmiş Milletler Barışı Koruma	X	X	-
Gelecek Harcamalar İçin Yükümlülükler			
Kredi temini	X	X	-

Not: - : Savunma harcamalarına dâhil değil. , X^b; eğer savunma organizasyonu tarafından finanse ediliyorsa, X^c; askeri faaliyetler için eğitilip, donatıldığı ve mevcut olduğu hükmü verildiği zaman

Kaynak: (Brzoska, 1995, s. 48,49'dan aktaran Giray, 2004, s. 184,185).

Savunma harcamalarıyla ilgili yapılan tanımları değerlendirildiğinde savunma harcamaları ile ilgili genel kabul görmüş bir tanımlama mevcut olmadığı gibi devletler ve toplumsal örgütlerin kendi tanımlamalarının varlığından bahsedilebilir.

1.2.2. Savunma Harcamalarının Özellikleri

Savunma harcamaları başlıca özellikleri şu şekilde sıralanabilir;

- Savunma harcamaları kamusal bir hizmettir.
- Savunma hizmetinden ülkede yaşayan herkes yararlanır ve birbirilerine rakip olamazlar.
- Savunma hizmetinin faydaları bölünmez, bütünü kapsar.
- Savunma harcamaları olası saldırıları vazgeçirici özellik taşımaktadır.
- Savunma hizmeti ülke geneline yansır (Giray, 2004, s. 183).
- Savunma harcamaları ekonomide tam kamusal mallar olarak sınıflandırıldıkları için tam kamusal mal özelliği taşımaktadırlar.
- Savunma harcamalarında kamusal malların sorunlarından olan bedavacılık sorunu bulunmaktadır (Durgun ve Timur, 2017, s. 129).

Savunma harcamalarının özellikleri değerlendirildiğinde ülkelerin birbirileriyle savaşmasını engelleyici nitelikte olduğunu ve diğer kamu hizmetlerinin birçok özelliklerini taşıdığı ifade edilebilir.

1.2.3. Savunma Harcamalarında Etkinlik

Mevcut kaynaklardan en yüksek ürün sağlanmasına etkinlik denir. Savunma harcamalarında etkinlik, savunma kaynaklarının büyüklüğü ve bu kaynakların tahsisi sonucunda sağlanan savunma hizmetlerinden elde edilen faydanın ne kadar olduğu ile ilgilidir. Savunma hizmetleri gizlilik esasına dayandığı için diğer kamu hizmetlerinden ayrılırlar. Bu durum savunma harcamalarının etkinliğinin ölçülmesinde sorunlar yaratmaktadır (Asutay, 2014, s. 12). Savunma harcamalarının sınırı stratejik ve politik nedenlere göre belirlenmektedir. Bu sebeple bu tür harcamaları ekonomik nedenlerle bağdaştırmak doğru değildir (Nadaroğlu, 1996, s. 166).

Bütçe ödenekleri girdisinden en yüksek ve en etkin hizmet çıktısına ulaşmak teknik bir konudur. Teknik etkinlik, girdilerden en yüksek ürün sağlanmasıdır.

Savunma harcamalarının üretilmesinde fırsat maliyeti söz konusudur. Savunma harcamalarının fırsat maliyeti savunma amacı ile yapılan askeri harcamaların yerine bu harcamaların pazar ekonomisi için kullanıldığında üretilebilecek mal ve hizmetin değeri denilebilir. Ülkelerin savunma harcamaları sermayeleri emeğin durumuna göre şekillenmektedir. Emek yoğun ülkelerde insan gücü daha fazla kullanılmaktadır (Bulutoğlu, 2008, s. 240,241).

1.2.4. Savunma Harcamaları Düzeyinin Belirlenmesi ve Savunma Harcamalarını Etkileyen Faktörler

Toplumlar, ihtiyaçları doğrultusunda yeterli askeri gücü ellerinde bulundurlar. Bu askeri gücün düzeyini ise nüfus, ülke ekonomisi, siyasi yapısı gibi belirleyen birçok faktör vardır. Ülkeler ekonomilerinden çeşitli miktarlarda savunmaya pay ayırmaktadırlar. Ülkelerin ayırdıkları bu paylar buldukları konjoktüre göre farklılık göstermektedir (Durgun ve Timur, 2017, s. 127).

Devletler gerek savunma harcamaları için gerekse savunma hizmeti genelinde ülkelerinin koşullarına uygun bir savunma politikası geliştirmektedirler. Bu politikaları belirlerken ekonomik nedenlerin yanı sıra çevre faktörü de büyük önem taşımaktadır. Askeri gücün belirlenmesinde etkili olan faktörler; çevre faktörü, diğer ülkelerin savunma harcamaları, askeri güçleri ve politikaları, teknolojik, siyasi ve ekonomik değişimler olarak sıralanabilir (Meydan, 2015, s. 2).

Savunma hizmetleri tam kamusal mal özelliği taşıdıkları için devlet tarafından üretilmesi uygun görülmektedir. Devletin kaynakları sınırlıdır. Bu kaynakların optimum düzeyde harcanması gereklidir. Bu durum savunma harcamalarını etkileyerek baskıya neden olmaktadır. Bu baskının en aza indirilmesi için savunma harcamalarının düzeyinin iyi belirlenmesi önem arz etmektedir (Altun, 2017, s. 274).

Savunma hizmeti ülkeler için oldukça önem arz eden bir hizmet olduğundan, ülkeler toplam kamu harcamalarının önemli bir kısmını savunma harcamalarına ayırmaktadırlar. Savunmaya ayrılan kısmın büyük olması nedeniyle ülkeler kamu harcamalarının bazı kullanım alanlarından kısarak savunma harcamalarını sürdürebilmektedirler. Bunun sonucunda, ülkelerin ekonomik olarak büyümesini ve

gelişmesini sağlayacak faaliyetler ihmal edilerek savunma harcamaları gerçekleştirilmektedir (Güneş, 2011, s. 148).

Savunma harcamaları üretken ekonomiye karşı bir fırsat maliyeti oluşturduğu için ekonomiyi etkilemektedir. Bütçedeki kamu harcamalarına ayrılan kaynakların savunma harcamalarına devredilmesi ülke ekonomisini pozitif veya negatif yönde etkileyebilir. Bundan dolayı savunma harcamalarının meydana getirdiği pozitif dışsallıkları maksimize etmek, üretken ekonomide oluşturduğu dışlama etkisini de minimize etmek için savunma bütçesinde optimal bir düzey belirlenmelidir (Bekmez ve Destek, 2015, s. 95).

Ülkelerin savunmaya olan ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu harcama finansmanlarının sağlıklı kaynaklardan elde edilebilmesi savunma harcamaları konusunda ilk akla gelen ve önemli konuların başında gelmektedir. Ülkelerin savunma ihtiyaçlarının düzeyini belirlemek oldukça zordur ve bu ihtiyaçlar çeşitli faktörler tarafından etkilenmektedir (Tüğen, 1988, s. 294). Siyasi karar organları, savunma ihtiyaçlarını karşılamak için belirlenen hizmet miktarını dikkate alarak, savunma hizmetine ne kadar ödenek tahsis edileceğinin kararını verir (Altun, 2017, s. 283).

Savunma harcamalarını etkileyen faktörlere bakıldığında, genel itibariyle ülkelerin savunma harcamaları güvenlik ihtiyaçlarından etkilenmektedir. Savunma harcamalarını etkileyen faktörler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Savunma harcamalarını etkileyen faktörlerin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi ve çeşitli oluşundan dolayı savunma harcamalarını etkileyen faktörlerden bazılarını şu şekilde açıklanabilir;

İktisadi faktörler; ülkelerin yaptıkları savunma harcamalarının kalitesini ve miktarını belirleyen unsurlara iktisadi faktörler denilmektedir. Bu konuda Treddenick, Kanada üzerine yaptığı çalışmada ülkelerin savunma harcamaları düzeyinin belirlenmesinde güvenlik ihtiyacından daha çok iktisadi faktörlerin önem taşıdığını ifade etmektedir (Giray, 2004, s. 187).

Ülkenin gayri safi yurtiçi hasılası; açıklanmadan önce ilk olarak Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla(GSYH)'yi tanımlamakta fayda vardır. GSYH bir ülkenin vatandaşlarının belirli bir dönemde yurt içinde veya yurt dışında ürettikleri nihai mal

ve hizmetlerin parasal değerine denir (Dinler, 2002, s. 307). Savunmaya tahsis edilecek kaynaklar GSYH ile sınırlı olduğu için savunma harcamaları GSYH'den etkilenmektedir. Ülkelerin toplam üretimlerinde bir azalış yaşanması savunma harcamalarını azaltırken toplam üretimlerindeki artışlarda savunma harcamalarında artışa neden olmaktadır (Asutay, 2014, s. 9).

Ülkelerin jeopolitik konumları; birçok faktör ile siyasi politikaları belirleyip, şekillendiren kavrama jeopolitik konum denmektedir (Ekici, 2017). Ülkelerin buldukları bölgelerin durumu, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, sahip olduğu boğazlar, güvenliğe olan ihtiyacı arttırmaktadır. Bu durumda jeopolitik konumun savunma harcamalarında oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, Ortadoğu jeopolitik konumu etkisiyle ülkelerin savunma harcamalarının yüksek olduğu bir bölgedir. İsrail'in kamu harcamalarından en fazla pay ayırdığı harcamalar jeopolitik konumu nedeniyle savunma harcamalarıdır (Giray, 2004, s. 187).

Siyasi rejim; ülkenin savunma harcamalarını etkilemektedir. Siyasi iktidarın tutum ve davranışları veya çevre ülkelerdeki rejim değişiklikleri savunma harcamalarını etkilemektedir. Askeri rejimler savunma harcamalarını daha çok desteklemektedirler. Sivil bir yönetim söz konusu olsa bile askeri gücün sivil yönetime ilgisi arttıkça, savunma harcamalarının ulusal üretim ve bütçe içindeki payı artış göstermektedir (Looney, 1994, s. 63,64).

Komşu ülkelerin savunma harcamaları ve silahlanma yarışı; ülkelerin savunma harcamalarını etkilemektedir. Komşu ülkelerin birinde gerçekleşen bir savunma hamlesi diğer ülkelerinde savunma harcamalarını harekete geçirmektedir. Ülkelerde yaşanan siyasal, ideolojik değişimler, ülkeleri karşılıklı olarak savunma amaçlı silahlanmaya yöneltmekte, dolaylı olarak savunma harcamalarında artışa neden olmaktadır (Asutay, 2014, s. 10).

1.2.5. Dünyada Savunma Harcamaları

Önceki konularda da belirtildiği gibi savunma harcamalarında veri toplamak oldukça zordur. Çünkü bu harcamalar ülkeler için oldukça önem arz etmektedir. Dünya ülkeleri bu harcamalarını devlet sırrı olarak gördüklerinden, savunma harcamaları kalemleri gizli tutulmaya çalışılan harcama kalemlerindedir. Dünya üzerinde, Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI), Uluslararası

Stratejik Çalışmalar Enstitüsü (IISS), Silah Kontrol ve Silahsızlanma Ajansı (ACDA) gibi kuruluşlardan savunma harcamaları ile ilgili sağlıklı veriler elde edilebilmektedir. Savunma harcamalarını North Atlantic Treaty Organization (NATO) verilerine göre rapor eden SIPRI verileri gerçeğe yakın ve güvenilir olarak bilinmektedir.

Dünya üzerinde 2017 yılında toplam 1.739 trilyon dolar savunma harcaması yapılmıştır. Bu harcamaların küresel GSYH oranı yüzde 2,2 olarak gerçekleşmiş ve kişi başına 230 dolar savunma harcaması düşmektedir. 2017 yılı savunma harcamaları 2016 yılına göre reel olarak yüzde 1,1 oranında artış göstermiştir (SIPRI, 2018, s. 6).

1.2.5.1 Dünyada Savunma Harcamalarının Seyri

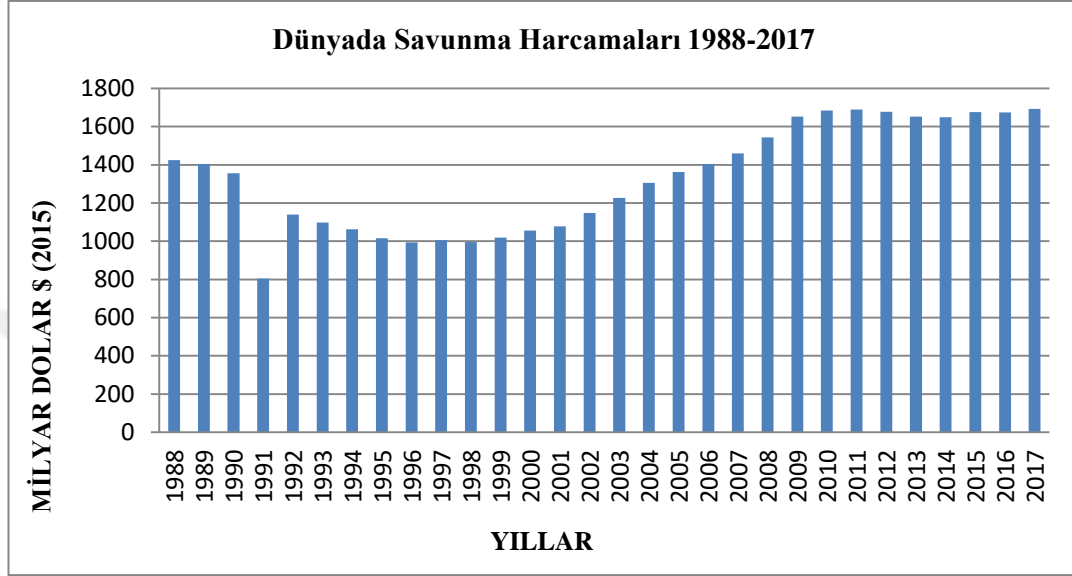
Dünyada savunma harcamaları geçmişten günümüze incelediğinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren 1987 yılına kadar savunma harcamaları sürekli artış göstermiş ve 1987 yılından itibaren düşüşe geçmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması ile soğuk savaşın sonlandığı düşüncesi ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sorunları savunma harcamalarının düşüşünde etkili olmuştur (Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı [OKA], 2012). Soğuk savaşın sona ermesiyle ABD'de dâhil olmak üzere genel itibariyle ülkelerin savunma harcamalarında önemli ölçüde azalma meydana gelmiştir (Beriş, 2012, s. 12).

Genel itibariyle savunma harcamalarında bir azalma yaşanmış olsa da savunma hizmetleri hala önem arz etmekte ve ülkeler bu hizmetleri gerçekleştirmek için önemli harcamalar yapmaktadır. İkili kutuplaşmadan çoklu kutuplaşmaya geçildiği 1980-1998'e kadar olan dönemde Güney Asya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da başta olmak üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birçoğunun savunma harcamalarında büyük ölçüde azalmaların meydana geldiği görülmektedir (Giray, 2004, s. 182).

Savunma harcamalarında yaşanan düşüş 1998 yılına kadar devam etmiş ve bu yıldan sonra savunma harcamaları artış eğilimine geçmiştir. Doğu Avrupa ülkeleri ve Ortadoğu, Doğu Asya ve Kuzey Amerika'da yaşanan ekonomik, politik ve teknolojik değişimler bu artışın nedenleri arasında sayılabilir. Bu dönemde savunma harcamalarının artışının diğer bir nedeni olarak, 11 Eylül saldırıları sonrası Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin başlattığı operasyonlar ve teröre karşı yapılan savaşın

neden olduğu ek savunma harcamalarından kaynaklı, ABD’de artan savunma harcamaları dünyadaki savunma harcamalarının artışına neden olmuştur (SIPRI, 2002, s. 10).

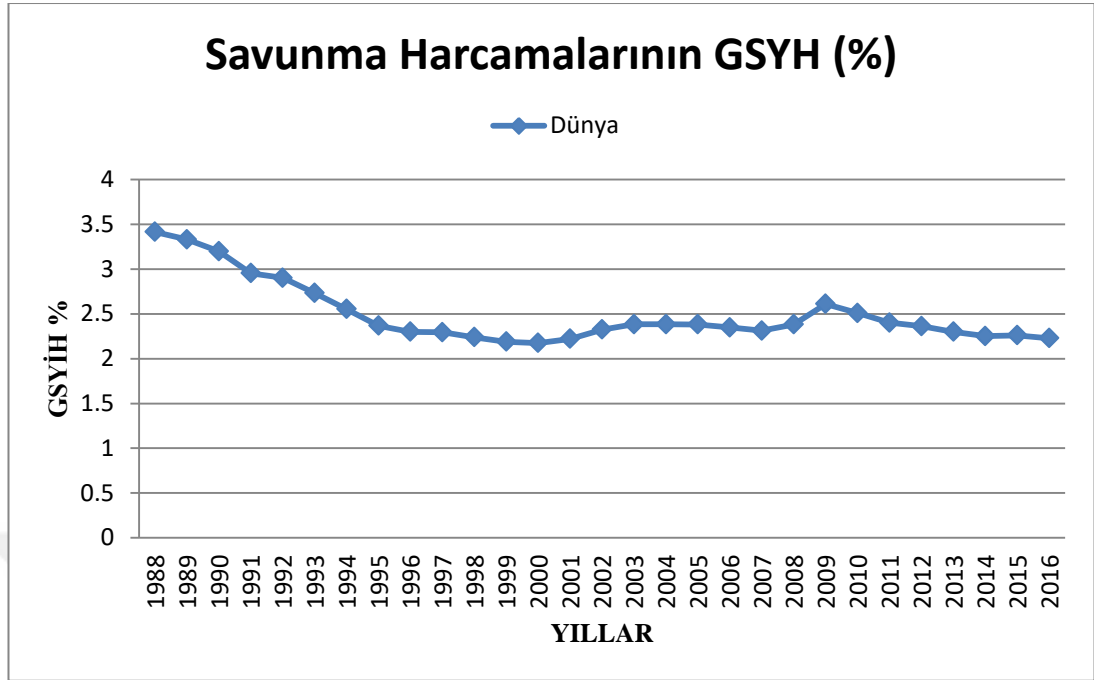
Grafik 1: Dünyada Savunma Harcamalarının 1988-2017 Yılları Arasındaki Seyri

Kaynak: SIPRI, 2018. <https://www.sipri.org/databases/milex> adresinden veriler alınarak yazar tarafından derlenmiştir.(Erişim: 11.01.2018).

Savunma harcamalarının yıllar itibariyle değişimini daha detaylı görmek için Grafik 1’de 1988 – 2017 yılları arasında dünya genelinde yapılan savunma harcamaları büyüklükleri dolar cinsinden 2016 sabit fiyatlarıyla tabloda verilmiştir. 2004 yılından önce Irak’ın yaptığı savunma harcamaları verilerine erişilemediğinden dolayı Irak’ın yaptığı savunma harcamaları verileri 2004 yılından sonra dünya savunma harcaması verilerine dâhil edilmiştir.

Savunma harcamalarının seyri Grafik 1 yardımıyla yorumlandığında; daha önce de belirtildiği gibi İkinci Dünya Savaşı nedeniyle artan savunma harcamaları SSCB’nin dağılması ve soğuk savaşın sona ermesinin etkisi ile 1998 yılına kadar düşüş yaşamıştır. 1998 yılından itibaren savunma harcamaları 2012 yılına kadar artış göstermiş ve 2012 yılından sonra dalgalı bir seyir izlemiştir.

Grafik 2: Dünya Savunma Harcamalarının GSYH'ye Oranı

Kaynak: World Bank 2018. <https://data.worldbank.org> adresinden veriler alınarak yazar tarafından derlenmiştir. (Erişim:11.01.2018).

Savunma harcamalarının seyrinin incelenmesinde önemli göstergelerden biri de savunma harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)'ye oranıdır. Savunma gücünü belirleyen ölçütleri tek bir büyüklük içinde toplanması gerektiğinde GSYH'nin büyüklüğüne bakmak diğer ölçütlere göre daha doğru olmaktadır. GSYH'nin büyüklüğü ve savunma harcamalarına ayrılacak payı belirleyen toplumsal fedakârlık derecesi, ulusal savunma gücünün büyüklüğünü belirleyen unsurlardır. Toplumsal fedakârlık kavramı subjektif bir kavram olduğu için değerlendirilmesinin zor olması nedeniyle savunma gücünün asıl belirleyicisi ülkelerin kaynak kısıtlamalarını ifade eden GSYH'dir (Sümer, 2005, s. 86,87).

Grafik 2'ye bakıldığında savunma harcamalarının GSYH'ye oranının 1988'den 2000 yılına kadar düşmüştür. 2000 yılından 2008 yılına kadar az bir yükselme gösterse de 2009 yılında 2008 krizinin etkisiyle önemli ölçüde yükselmiştir. 2010 yılından itibaren 2017 yılına kadar düşme eğilimindedir. Savunma harcamalarının seyrine bakıldığında 2010 yılından 2017 yılına kadar savunma harcamalarının artmasına rağmen GSYH oranının düştüğü gözlemlenmektedir.

1.2.5.2 Dünyada Savunma Harcamalarının Bölgeler ve Ülkeler Bazında Dağılımı

Savunma harcamalarının bölgelere göre dağılımını incelendiğinde yapılan toplam savunma harcamalarının ne kadarının hangi bölgede yapıldığını ve hangi bölgelerin savunmaya ne kadar önem verdiği konusunda bilgi elde edilebilir. Dünya savunma harcamalarının bölgelere göre dağılımı Tablo 1.2’de 2016 yılı fiyatlarıyla milyar dolar olarak verilmiştir.

Tablo 1. 2: Bölgelere Göre Savunma Harcamaları 2000-2017, Milyar dolar \$ (2016)

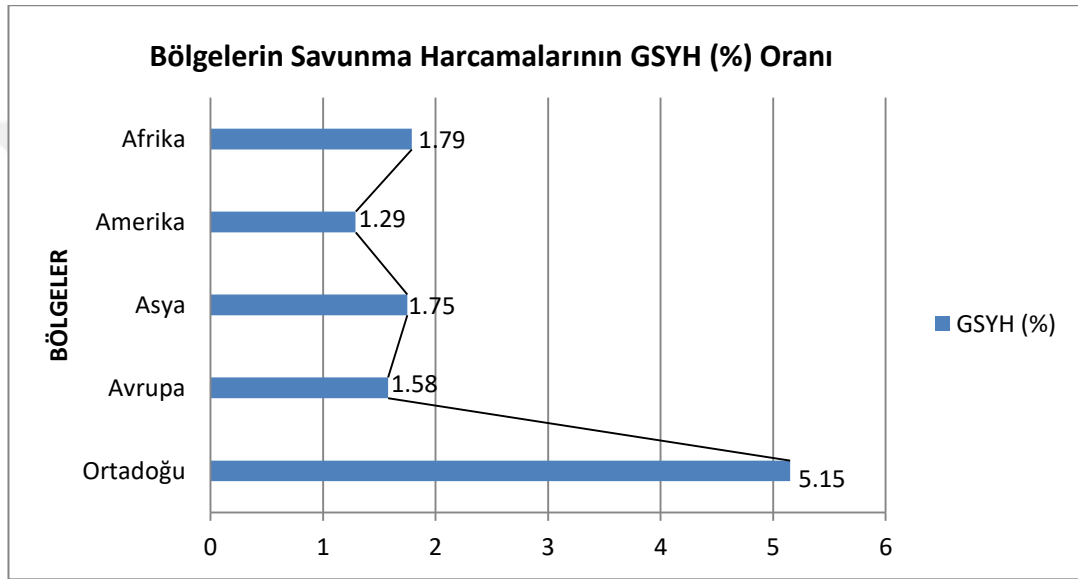
	Afrika	Amerika	Asya ve Okyanusya	Avrupa	Ortadoğu
2000	17.9	470	189	281	97.2
2001	17.7	477	201	283	100
2002	19.8	528	211	290	99
2003	18.8	591	220	296	101
2004	21.9	642	233	300	109
2005	22.5	673	246	303	117
2006	24.3	686	261	307	126
2007	26	707	278	315	134
2008	30.4	759	295	323	135
2009	31.6	818	332	329	141
2010	33.2	841	340	322	148
2011	36	832	354	316	152
2012	36.8	789	368	318	165
2013	40.3	734	387	312	180
2014	41.5	694	409	314	191
2015	39.3	682	431	324	-
2016	38.9	675	452	335	-
2017	38.7	676	469	327	-

Kaynak: SIPRI, 2018. <https://www.sipri.org/databases/milex> adresinden veriler alınarak yazar tarafından derlenmiştir. (Erişim: 11.01.2018).

Tablo 1.2’ye bakıldığında savunma harcamalarında en fazla harcama Amerika bölgesinde gerçekleşirken ikinci sırayı 2009 yılına kadar Avrupa almıştır.

Asya ve Ortadoğu 2009 yılında üçüncü sıradan ikinci sıraya yükselerek Avrupa'dan daha fazla savunma harcaması yapmaya başlamıştır. Son iki sırada ise sırasıyla Ortadoğu ve Afrika bulunmaktadır. Savunma harcamalarının büyüklüklerine bakıldığında bölgeler arası savunma harcamaları miktarlarının birbirlerinden çok farkı olduğu görülmektedir. Bu da bölge ülkelerinin gelişmişlik düzeyi ile ilişkilendirilebilir. Grafik 2'de 2016 yılında bölgelerin savunma harcamalarının GSYH'ye oranı verilmiştir.

Grafik 3: Bölgelerin Savunma Harcamalarının GSYH'ye Oranı (2017)

Kaynak: SIPRI, 2018. "Word Military Spending in 2017" <http://visuals.sipri.org> adresinden veriler alınarak yazar tarafından derlenmiştir. (Erişim: 11.01.2018).

Savunma harcamaları büyüklükleri yapılan harcamanın miktarıyla ölçülmektedir. Ülkeler savunma harcamalarına bir pay ayırır ve bu ayrılan payların büyüklükleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Savunma harcamaları miktarından daha çok GSYH oranı ülke ekonomileri için savunma harcamaları boyutları hakkında daha net bilgi vermektedir. GSYH ülkelerin bütçelerinden savunma harcamalarına ne kadar pay ayırdıklarını ve bu payın büyüklüğü hakkında bilgi verdiği için dolayı, bölgelerin yaptığı savunma harcamalarının etkileri konusunda daha gerçekçi bilgiler elde edilmesine fayda sağlamaktadır.

Yukarıda en fazla savunma harcaması yapan bölgenin Amerika bölgesi olduğuna değinilmiş ve diğer bölgelerde de sıralanmıştır. Grafik 2'den savunma harcamalarının GSYH'ye oranına bakıldığında yukarıda yapılan sıralamadan çok

farklı bir sıralamayla karşılaşılmaktadır. Bölgelerin savunma harcamalarının GSYH'ye oranı en büyük bölge Ortadoğu bölgesidir. Bunu sırasıyla Afrika, Asya, Avrupa ve Amerika takip etmektedir. 2017'deki küresel savunma harcamaları, küresel GSYH'nin %2,2'sidir. Buna göre Ortadoğu bölgesinde yapılan savunma harcamalarının GSYH'ye oranı oldukça yüksektir.

Bölgelerin savunma harcamaları 2018 SIPRI verilerine dayanılarak aşağıda incelenmiştir;

- Amerika bölgesine bakıldığında savunma harcamaları 2017'de 695 milyar dolar ve toplam %40'lik küresel pay ile en fazla savunma harcaması yapan bölgedir. Amerika bölgesinde 2017 yılında yapılan savunma harcamaların toplamı, 10 yıl öncesine göre daha düşüktür. Ancak kendi içerisinde artış ve azalmalar gibi bölgesel farklılıklar mevcuttur. Amerika bölgesinde 2017 yılında ABD, Brezilya ve Kanada en çok savunma harcaması yapan ülkelerdir.
- Afrika bölgesi savunma harcamaları diğer bölgelere göre çok düşük seyretmesine rağmen GSYH oranı diğer bölgelere yakındır. Bu da bu bölgede gelişmekte olan ülkelerin varlığından kaynaklı olarak savunma harcamalarının fırsat maliyetlerinin çok büyük olduğunu göstermektedir. 2017'de Afrika'daki askeri harcamalar 42,6 milyar dolara ve toplam %2,2'lik küresel pay ile en az savunma harcaması yapan bölgedir. Bölgenin savunma harcamalarında 12 yıllık bir artışın ardından son iki yıldır düşüş gözlenmektedir. 2015 yılına göre 1,3'lük bir düşüş yaşanmıştır. Afrika bölgesi savunma harcamaları 2007 yılına oranla %48 daha yüksektir. Afrika bölgesinde 2017 yılında Cezayir, Sudan, Güney Afrika en çok savunma harcaması yapan ülkelerdir.
- Avrupa bölgesinin savunma harcamaları 2017 yılında 342 milyar dolar ve toplam %17,8'lik küresel paya sahiptir. 2016 ile 2017 arasında askeri harcamalar Orta Avrupa'da %12 artışla 24,1 milyar dolara, Batı Avrupa'da ise %1,7'den 245 milyar dolara yükselirken, Doğu Avrupa'da %18 oranında artarak 72,9 milyar dolara ulaşmıştır. Avrupa bölgesinde 2017 yılında Rusya, Fransa, İngiltere en çok savunma harcaması yapan ülkelerdir.
- Asya ve Okyanusya bölgesinin savunma harcamaları 2017 yılında 477 milyar dolar ve toplam %30,6'lik küresel paya sahiptir. Bölgenin savunma harcamaları 2015 yılına kıyasla %4,6 artış göstermiştir. Son 10 yılda savunma

harcamaları %64 artmıştır. Asya ve Okyanusya bölgesinde 2017 yılında Çin, Hindistan ve Japonya en çok savunma harcaması yapan ülkelerdir

- Ortadoğu bölgesi savunma harcamaları SIPRI, 2017 yılında Ortadoğu'da savunma harcamalarında bazı ülkeler toplam veri yayımlanmadığı için verileri mevcut değildir. Birleşik Arap Emirlikleri'nin 2014 verileri dikkate alınmıştır. Bölgedeki savunma harcamaları verilerin bulunduğu ülkeler için 2007 yılına göre %19 artmıştır. Bu bölgede dikkat edilmesi gereken bir diğer husus savunma harcamalarının GSYH'ye oranı oldukça yüksektir. Bölge devletlerinin yaşadıkları siyasi istikrarsızlıklar, Irak ve Suriye'de yaşanan savaşlar, terör örgütlerinin bölgede yoğun bir şekilde bulunması, İsrail ile Filistin ilişkilerinde yaşanan gelişmeler bölgedeki savunma harcamalarını arttıran nedenler arasında sıralanabilir. Ortadoğu bölgesinde 2017 yılında Suudi Arabistan, Türkiye ve İsrail en çok savunma harcaması yapan ülkelerdir (SIPRI, 2018).

Dünya üzerinde en çok savunma harcamaları yapan 15 ülkenin sıralamasına bakmakta fayda vardır. Çünkü bu ülkelerin yaptığı toplam savunma harcamaları dünya üzerinde yapılan toplam savunma harcamalarının yüzde 81'i gibi büyük bir oranı oluşturmaktadır. Tablo 1.3 yardımıyla 2017 yılında en çok savunma harcaması yapan 15 ülke ve GSYH'ye oranları verilmiştir. Savunma harcamaları miktarları 2016 yılı fiyatlarıyla milyar dolar olarak verilmiştir.

Tablo 1.3: 2017 Yılında En Çok Savunma Harcaması Yapan 15 Ülke ve GSYH (%)

	ÜLKELER	Savunma Harcamaları Milyon Dolar \$ (2016)	Savunma Harcamaları GSYİH %
1	ABD	610758	3,1
2	Çin	228231	1,9
3	Suudi Arabistan	69413	10,3
4	Rusya	66335	4,3
5	Hindistan	63924	2,5
6	Fransa	57770	2,3
7	İngiltere	47193	1,8
8	Japonya	45387	0,09
9	Almanya	44329	2,5
10	Güney Kore	39153	2,6
11	Brezilya	29283	1,4
12	İtalya	29236	1,5
13	Avusturya	27462	2
14	Kanada	20567	1,30
15	Türkiye	18190	2,2

Kaynak: SIPRI, 2018 <http://visuals.sipri.org> adresinden veriler alınarak yazar tarafından derlenmiştir. (Erişim: 11.01.2018).

Tablo 1.2 yardımıyla 2017 yılı dünya savunma harcamalarına bakıldığında 2015 yılına kıyasla savunma harcamalarının Afrika hariç tüm bölgelerde arttığı görülmektedir. Tablo 1.3'e bakıldığında ülke sıralamalarında Amerika açık ara birinci sırayı almaktadır. Amerika'nın yaptığı savunma harcamaları toplam yapılan savunma harcamalarının yüzde 35'ini oluşturmaktadır. Amerika'dan sonra gelen diğer yedi ülke savunma harcamalarını toplamı Amerika'nın yaptığı savunma harcamalarının toplamından daha düşüktür.

Bu ülkelerin savunma harcamalarının GSYH'ye oranlarına bakıldığında Suudi Arabistan, Rusya ve ABD hariç diğer ülkelerin GSYH'ye oranları küresel

GSYH'ye oranı olan %2,2'ye yakın değerlerdedir. Dünya genelinde yapılan savunma harcamalarının %81'i bu 15 ülke tarafından yapılmaktadır (SIPRI, 2018).

1.2.5.3. Uluslararası Silah Transferlerinin Seyri

Dünyada savunma harcamaları konusunu bitirmeden uluslararası silah transferlerine değinmekte fayda vardır. SIPRI'nın açıkladığı rapora göre silah ticaret hacmi artmaktadır. Büyük silahların uluslararası transferlerinin hacmi, 2008-2012 ile 2013-2017 arasında soğuk savaşın sona ermesinden bu yana en yüksek seviyesine ulaşarak yüzde 10 artmıştır. 2017 yılında silah ticareti hacmi soğuk savaş döneminden sonra en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Tablo 1.4'de 2013 -2017 yılları arasında dünyada silah ithalat ve ihracatı yapan 10 ülke ve küresel paylaşım yüzdeleri verilmiştir.

Tablo 1.4: 2013-2017 Yılları Arasında Dünyada Silah İthalat ve İhracatı Yapan 10 Ülke ve Küresel Paylaşımları (%)

	İhracatçılar	Küresel Paylaşım (%)		İthalatçılar	Küresel Paylaşım (%)
1	ABD	34	1	Hindistan	12
2	Rusya	22	2	Suudi Arabistan	10
3	Fransa	6.7	3	Mısır	4.5
4	Almanya	5.8	4	BEA	4.4
5	Çin	5.7	5	Çin	4
6	İngiltere	4.8	6	Avusturalya	3.8
7	İspanya	2.9	7	Cezayir	3.7
8	İsrail	2.9	8	Irak	3.4
9	İtalya	2.5	9	Pakistan	2.8
10	Hollanda	2.1	10	Endonezya	2.8

Kaynak: (SIPRI, 2018, s. 8).

Dünyadaki silah ithalat ve ihracatı Tablo 1.4 yardımıyla incelendiğinde, dünyanın en büyük üç silah ihracatçısı olan ABD, Rusya ve Fransa silah satışlarının yüzde 62,7'si bu üç ülke tarafından yapılmıştır. En büyük üç silah ithalatçıları ise Hindistan, Suudi Arabistan ve Mısır'dır ve silah alımlarının yüzde 26,5'i bu ülkeler tarafından gerçekleştirilmiştir. Genel itibariyle silah ihracatı yapan ülkelerin daha çok ekonomik güce sahip gelişmiş ülkelerden oluşurken, silah ithalatı yapan ülkelerin çoğunluğu ise ekonomik güce sahip olmayan gelişmekte olan ülkeler olduğu görülmektedir.

Bölgelere olan silah transferlerini incelendiğinde, 2008-2012 ile 2013-2017 yılları arasında Ortadoğu'ya yapılan silah transferi yüzde 103 oranında, Asya ve Okyanusya'ya yapılan silah transferi yüzde 1,8 oranında artmıştır. Amerika'ya yapılan silah transferi yüzde 29 oranında, Afrika'ya yapılan silah transferi yüzde 22 oranında, Avrupa'ya yapılan silah transferi ise yüzde 22 oranında azalmıştır. Dünyada 2016 yılında dünyadaki toplam silah ticareti en az 88,4 milyar dolar olarak SIPRI tarafından hesaplanmıştır. Ancak daha yüksek olduğu düşünülmektedir (SIPRI, 2018, s. 8,9).

1.2.6. Avrupa Birliği (Geçiş Ekonomileri) Ülkelerinin Savunma Harcamaları

Küreselleşmenin etkisiyle sosyalist ve karma ekonomilerde değişimler yaşanmıştır. Bazı ülkeler küreselleşmenin de etkisiyle sosyalist ve karma ekonomilerden piyasa ekonomilerine doğru geçişler yaşaması nedeniyle bu ülkelere geçiş ekonomileri ülkesi denilmektedir. Sosyalist blok yaşanan sorunların üstünü örterek önemsiz kabul edilmiş, ancak izlenen bu politikaların başarıya ulaşamadığı görülmektedir (Yalman ve Yalman, 2018, s. 98).

Avrupa Birliği (geçiş ekonomileri) ülkelerinin savunma harcamaları 2007-2017 yılları arasındaki seyri SIPRI verileri yardımıyla 2016 sabit fiyatlarıyla milyon dolar cinsinden Tablo 1.5'de incelenmiştir.

Tablo 1.5: Avrupa Birliği (Geçiş Ekonomileri) Ülkelerinin 2007-2017 Savunma Harcamalarının Yılları Arasındaki Seyri (2016 sabit fiyatlarıyla milyon dolar cinsinden)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bulgaristan	1043	874	830	789	669	685	732	690	654	755	843
Çek Cumhuriyeti	2651	2261	2327	2112	1902	1828	1743	1735	1803	1955	2101
Romanya	2127	2344	1993	1836	1899	1847	1988	2173	2506	2644	3975
Estonya	455	439	397	310	329	385	397	426	463	498	509
Hırvatistan	899	1032	940	871	902	824	788	754	751	702	745
Macaristan	1502	1396	1244	1116	1131	1076	1017	1002	1128	1289	1350
Polonya	7212	6548	6905	7226	7325	7390	7327	8147	9707	9164	9519
Slovenya	643	681	686	683	551	474	420	403	399	449	463
Slovakya	1199	1228	1174	1028	882	882	799	825	978	1003	1098
Letonya	496	485	308	233	242	222	238	247	282	407	492
Litvanya	455	470	354	296	286	286	296	356	474	636	773

Kaynak: SIPRI, 2018, <https://www.sipri.org/databases/milex> adresinden veriler alınarak yazar tarafından derlenmiştir.

Avrupa Birliği (geçiş ekonomileri) ülkelerinin savunma harcamaları Tablo 1.5 yardımıyla incelendiğinde yapılan savunma harcamaları boyutları genel olarak birbirilerine yakınlık göstermektedir. Avrupa Birliği (geçiş ekonomileri) ülkelerinden Çek Cumhuriyeti, Romanya, Polonya'nın yaptığı savunma harcamaları miktarı diğer ülkelerden fazla olduğu belirgin olarak görölmektedir. Estonya, Letonya, Litvanya'nın yaptığı savunma harcamaları miktarı ise diğer ülkelere göre az olduğu görölmektedir. Kalan beş ülkenin savunma harcamaları miktarlarının ise birbirlerine yakınlık gösterdiği gözlemlenmiştir.

Ülkelerin savunma harcamaları miktarları fazla veya az olması savunma harcamalarının boyutları ve ülkelerin ayırdığı pay hakkında tam olarak bilgi

vermemektedir. Ülkelerin savunma harcamalarına ayırdığı pay hakkındaki bilgiyi ülkelerin savunma harcamalarının GSYH'ye oranı göstermektedir. Tablo 1.6'da Avrupa Birliği (geçiş ekonomileri) ülkelerinin savunma harcamalarının GSYH'ye oranları verilmiştir.

Tablo 1.6 Avrupa Birliği (Geçiş Ekonomileri) Ülkelerinin Savunma Harcamalarının GSYH'ye Oranları

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bulgaristan	2,3	1,9	1,9	1,8	1,4	1,5	1,6	1,5	1,3	1,4	1,6
Çek Cumhuriyeti	1,4	1,2	1,3	1,2	1,3	1,2	1,3	1,3	1,5	1,4	2,0
Romanya	2,0	2,1	2,2	1,7	1,7	1,9	1,9	2,0	2,1	2,1	2,1
Estonya	2,0	2,1	2,2	1,7	1,7	1,9	1,9	2,0	2,1	2,1	2,1
Hırvatistan	1,6	1,8	1,8	1,7	1,8	1,7	1,7	1,6	1,5	1,4	1,4
Macaristan	1,3	1,2	1,1	1,0	1,1	1,0	1,0	0,9	0,9	1,0	1,1
Polonya	2,0	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	2,1	2,0	2,0
Slovenya	1,4	1,5	1,6	1,6	1,3	1,2	1,1	1,0	0,9	1,0	1,0
Slovakya	1,5	1,5	1,5	1,3	1,1	1,1	1,0	1,0	1,1	1,1	1,2
Letonya	1,6	1,6	1,4	1,1	1,0	0,9	0,9	0,9	1,1	1,5	1,7
Litvanya	1,1	1,1	1,1	0,9	0,8	0,8	0,8	0,9	1,1	1,3	1,7

Kaynak: SIPRI, 2018, <https://www.sipri.org/databases/milex> adresinden veriler alınarak yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 1.6 incelendiğinde Avrupa Birliği (geçiş ekonomileri) ülkelerinin savunma harcamalarında farklılıklar gösterdiği görülse de savunma harcamalarının GSYH oranları karşılaştırıldığında genel itibariyle yüzde 1,5 civarında olduğu görülmektedir. Tablo 1.5 ve Tablo 1.6 birlikte incelendiğinde ülkelerin savunma harcamalarına bakıldığında harcama miktarı yüksek olan ülkelerin GSYH oranlarının diğer ülkelerle yakınlık gösterdiği görülmektedir. Buradan hareketle bazı ülkelerin savunma harcaması miktarı fazla olsa da ayırdığı pay diğer ülkelerde olduğu gibi

yüzde 1,5 civarında olması ülkelerin savunma harcamalarına ayırdığı payların birbirilerine yakın olduğunu göstermektedir.

1.2.7. Savunma Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Teorik İlişki

Savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki teorik ilişki incelenmeden önce kısaca ekonomik büyüme kavramını açıklamakta fayda vardır.

Ekonomik büyüme; bir ülkenin üretimin ve üretim kapasitesinin artması buna bağlı olarak milli gelirin artması anlamına gelmektedir. Bir ülkenin kişi başına düşen reel geliri yıllık olarak artış göstermiş ise o ülkede ekonomik büyüme gerçekleştiğinden söz edilebilir. Kişi başına düşen milli gelir yılda ortalama olarak yüzde beş artıyor ise bu rakam o ülkenin büyüme hızını göstermektedir. Bir ülkenin kişi başına düşen milli gelirindeki yaşanan artış oranı o ülkenin üretim olanaklarındaki yaşanan artışı gösterir (Dinler, 2002, s. 538,539).

Savunma harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisi önemli bir konudur. Savunma harcamaları toplam kamu harcamalarının büyük bir bölümünü oluştursa da ekonomistler sağlık ve eğitim ekonomisinde olduğu gibi bir fikir birliğine varamamış ve bir savunma ekonomisi disiplini oluşturulamamıştır. Savunma harcamalarının toplam kamu harcamalarından aldığı paya bakıldığında genel itibariyle ülkelerin savunma harcamalarının payı eğitim ve sağlık hizmetinden daha büyüktür. Çünkü ülkeler güvenliğini sağlama ve düşmanları caydırma gibi nedenlerle silahlanmaktadır. Ülkeden ülkeye bu ihtiyacın boyutlarının farklılık göstermesi nedeniyle savunma harcamaları boyutlarında da farklılıklar söz konusu olmaktadır. Ülkeler için önemli olan konu ise savunma harcamalarının düzeyidir (Başar ve Künü, 2012, s. 4).

Savunma harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisine bakıldığında, genel olarak iki görüş ön plana çıkmıştır. Birinci görüş, savunma harcamalarının optimal düzeyinin belirlenmesinin zor olduğunu ve bu kavramın ülkelerin algıladıkları risklere göre ülkeden ülkeye değişen soyut bir kavram olduğunu belirtmektedir. Savunma harcamalarına ayrılan kaynağın fazla olması ekonomik büyümeye engel oluştururken, ayrılan kaynağın az olması durumunda ise, büyümenin istikrarsız olması durumunu ortaya çıkarmaktadır (Değer ve Sen, 1995, s. 297). İkinci görüşe göre savunma harcamalarının diğer sektörlere faydası olduğu savunulmaktadır.

Kısaca savunma harcamalarının teknolojinin gelişmesi, altyapı gibi alanlara olumlu dışsallıklar sağladığı belirtilmektedir (Ram, 1995, s. 253,254).

Dünya üzerindeki ülkelerin savunma harcamalarına bakıldığında çoğu ülkenin savunma harcamalarına ayırdığı pay GSYH'nin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Savunma harcamalarına yöneltilen bu kaynaklar, ülkelerin büyüme ve gelişmeleri için yapacak oldukları faaliyetlerin kaynaklarından kısılarak savunmaya aktarılan kaynaklardır. Savunma harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini açıklayan iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar Askeri Keynesçi Yaklaşım ve Neo-Klasik Teorik Yaklaşımı olarak sıralanabilir (Giray, 2004, s. 189).

1.2.7.1. Askeri Keynesçi Yaklaşım

Askeri Keynesçi Yaklaşım'a göre savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif dışsallıklara dayanmaktadır. Savunma harcamaları arttıkça önemli bir çarpan etkisine sahip olabilir. Savunma harcamaları sonucu yaratılan talep kapasite kullanımını arttırıp çıktı düzeyini büyütür. Netice itibariyle savunma harcamaları sermaye kazanç oranını, yatırımı ve büyümeyi artırır (Looney, 1994, s. 46,47).

Askeri Keynesçi Yaklaşım savunma harcamalarının pozitif dışsallıklara sahip olduklarını savunmaktadır. Bu pozitif etkinin temeline bakıldığında savunma harcamalarının pozitif dışsallıklara sahip olması faktör verimliliği üzerinde olumlu bir etkiye neden olmaktadır. Bu dışsallıklara bakıldığında; askeri personel eğitimi, altyapı oluşturma ve askeri araştırma geliştirme sonucunda teknik yöntemlerin artması ve ordu tarafından iç güvenlik hizmetlerine sağlanan destekler gibi sayısal olarak ölçülemeyen faktörleri içermektedir. Bu faktörlerden yeni teknolojik gelişmeler ile araştırma geliştirme hızla topluma yansımaya ve askeri teknolojinin gelişmesi ile toplumda da bir takım teknolojik gelişmeler bu gelişmeleri izleyecektir. Bu durum savunma harcamalarını pozitif dışsallıklara sahip olduğunun örneği olarak gösterilebilir (Nadaroğlu, 1985, s. 184,185).

Savunma harcamaları AR-GE yatırımlarını arttırdığı için sosyoekonomik alt yapıyı güçlendirir ve güvenli bir piyasa oluşmasını sağlamaktadır. Günümüz silah sistemleri, metal eşya, demir çelik, makine, elektronik gibi birçok alt sektörün yakından ilişkili olduğu bir sistemdir. Savunma sanayinde yapılacak değişiklikler bu sektörleri etkileyeceğinden ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır. Ancak sanayisi gelişmiş ülkelerde barış döneminde efektif talebin azalması nedeniyle üretimde

daralmalar yaşanır. Bu dönemde savunma harcamalarının artması iktisadi faaliyetlerin artmasını sağlayarak üretimde canlanma sağlar. Sonuç olarak savunma harcamaları kontrol altına alınarak istikrar için kullanılır. Durgunluk döneminde savunma harcamalarının arttırılması enflasyonist baskıların olduğu dönemde ise savunma harcamaları azaltılarak istikrar sağlanabileceğini belirtmişlerdir (Taş, Örnek ve Akdoğan, 2013, s. 663,664).

1.2.7.2. Neo-Klasik Teorik Yaklaşımı

Neo-Klasik Teorik Yaklaşımına göre savunma harcamaları genellikle verimsiz harcamalar olarak düşünüldüğü için bu tür harcamaların yerine yapılabilecek harcamaların ve bu harcamalar sonucunda sağlanacak faydaların çeşitli olması nedeniyle savunma harcamaları üzerine çok geniş tartışmalar yapılmaktadır. Ekonomik faaliyetlere ayrılacak kaynakların savunma harcamalarına aktarılması ekonomik büyümeyi engelleyeceği öne sürülmektedir (Gökbunar, 2004, s. 161).

Bir ülkede savunma harcamaları silah üretimi ağır sanayi gerektiriyor ise ülkeler daha çok ithal ikameci sanayileşme stratejisinde bulunurlar. Bunun sonucunda ihracatı zayıflatır ve bu durum da gelişen ülkelerin iktisadi büyümesini negatif yönde etkiler. Gelişmekte olan ülkeler yüksek teknolojiye sahip silahların ithal edilmesi döviz sıkıntısı yaşayan bu ülkeleri olumsuz etkileyebilir (Taş, Örnek ve Akdoğan, 2013, s. 664).

Neo-Klasik Teorik Yaklaşım'ın temel dayanak noktası savunma harcamalarına aktarılan kaynakların yatırım ve beşeri sermayeyi etkileyerek verimliliği azalttığı varsayımdır. Kaynakların yüksek büyüme sağlayacak faaliyetlerin yerine yapılan savunma harcamalarının yüksek bir fırsat maliyeti oluşturduğunu ve bu durum sadece savunma dışındaki kamu harcamalarının yanında kamu harcamaları ile ilişkili özel sektörün yatırımlarını da azaltmaktadır (Durgun ve Timur, 2017, s. 130,131).

Savunma harcamaları tam kamusal mal niteliği taşıdıkları için fiyatlandırılmamaktadır. Savunma harcamalarının finansmanının vergilerle sağlanmasından kaynaklı olarak sivil kesim üzerinde vergi yükü oluşturmaktadır. Savunma harcamalarının finansmanının sivil kesimden sağlanması sonucu ekonominin vergi yapısı bozulabilir, tüketim ve yatırımda düşmeler yaşanabilir ve netice itibariyle ekonomik büyüme üzerinde negatif etki oluşturabilir. Savunma sanayi alanında yapılan istihdam genel itibariyle bilim adamları, mühendisler ve

uzman kişiler gibi kalifiye işgücünden oluşmaktadır. Bu durum ekonominin diğer kesimlerinde emek arzını olumsuz etkileyecek ve dolaylı olarak ekonomide olumsuz etkilenecektir (Taş, Örnek ve Akdoğan, 2013, s. 664,665).

Savunma harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisini anlatan Askeri Keynesçi yaklaşım ve Neo- Klasik Yaklaşım Teorisi'ne ek olarak bazı çalışmalarda savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisinin kısa ve uzun dönemde birbirilerinden farklılık göstereceği belirtilmektedir. Örneğin Bobin'e göre savunma harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi, kısa dönemde sıfır veya negatif etkiye sahip olabilirken, uzun dönemde bu etki pozitif olabileceğini belirtmişlerdir (Giray, 2004, s. 192).

2. BÖLÜM

KAMUSAL MALLAR, KÜRESEL KAMUSAL MAL KAVRAMI, KÜRESEL KAMUSAL MAL OLARAK BARIŞ ve GÜVENLİK

2.1. KAMUSAL MAL KAVRAMI

İnsanların var oldukları günden itibaren çeşitli ihtiyaçları bulunmaktadır ve bu ihtiyaçların giderilmesi konusu oldukça önem arz etmektedir. İnsanlar topluluklar halinde bir arada yaşamlarını sürdürdüklerinden dolayı var olan ihtiyaçların giderilmesi gerekliliği toplumsal ihtiyaçları meydana getirmiştir. Devletin varlık sebebinin toplumsal ihtiyaçları karşılamak olduğuna daha öncede değinilmiştir. Devlet temel varlık sebebinin gereğini yerine getirmek amacı ile toplumsal ihtiyaçları karşılamaktadır. Devlet bu ihtiyaçları karşılamak için mal ve hizmetler üretmek zorundadır (Çelebi ve Yalçın, 2008, s. 2).

Kamusal mallar kavramının teorik olarak temelleri büyük ölçüde Paul Samuelson, Richard A. Musgrave ve James M. Buchanan tarafından atılmıştır. Ancak 20. Yüzyılın sonlarına doğru küreselleşme ve teknolojik gelişmeler gibi etkenler nedeniyle kamusal malların nitelik ve niceliklerinde değişimler meydana gelmiştir (Dinleyici ve Vural, 2009, s. 31).

Samuelson ekonomide üretilen mal ve hizmetleri sınıflandırırken ikili bir sınıflandırma içerisinde ayırma tabii tutmuştur. Bu ayırmda bazı malların bölünebilir olduğunu belirtmiş, bu malları özel mal olarak tanımlamış ve özel ekonomilerin ürettiğini belirtmiştir. Bazı malların ise bölünmesinin mümkün olmadığını ve dışsal fayda sağladıklarından kamu ekonomisi tarafından üretildiğini belirtmiştir. Bu tür mallar kamusal mallardır (Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu, 2012, s. 22).

Kamusal mal kavramı ile ilgili çalışmalardan hareketle kamusal mal kavramının anlaşılabilmesi için kamusal malın kendine has özellikleri iyi bilinip, özel mal ve kamusal mal ayrımının iyi yapılması oldukça önemlidir. Bunun için kamusal malların tanımı, özellikleri, sınıflandırılması, kamusal mal çeşitleri, kamusal malları faydalarına göre sınıflandırılması ve özel mallar alt başlıklarda anlatılmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Kamusal Malların Tanımı ve Özel Mal Ayrımı

Kamusal malların tanımlanmasında kesin bir görüş birliği bulunmamakla birlikte kamusal mallarla ilgili çok çeşitli tanımlamalar literatürde mevcuttur. İktisatçılar tarafından yapılan kamusal malların tanımlamalarında farklı ölçütler göz önüne alınmıştır. Bazı iktisatçılar tarafından kamusal malların temel özellikleri dikkate alınarak tanımlamalar yapılırken, bazıları ise bu özellikleri dikkate almamışlardır. Kamusal malların üretiminde piyasanın başarısız olacağı veya piyasa üretiminin etkinlik kaybına neden olacağından bu malların üretimini devletin yapmasının devletin önemli bir rolü haline gelmiştir (Göker, 2008, s. 109).

Kamusal mallar ile ilgili yapılan tanımlamaların bir kaç sıralanacak olursa ilk olarak kamusal mallar konusunun “Pür Kamusal Harcama Teorisi” başlıklı çalışması ile kamusal malların temellerini atan Paul Samuelson’ un kamusal mallarla ilgili tanımı ile başlamakta fayda vardır.

Samuelson malları, özel tüketim ve ortak tüketim malları olarak ikiye ayırmıştır. Ortak mallarda yapılan tüketim miktarı birbirilerine eşittir. Bir bireyin tüketim miktarının artması sonucu diğer bireylere sunulan hizmet miktarını arttırmaktadır. Bu durumu Richard Musgrave ve Samuelson’un yaptıkları tanımlar doğrulamıştır. Musgrave’e göre toplumsal ihtiyaçlar karşılanırken her birey eşit miktarda tüketimden mahrum bırakılmayacaklardır. Yani dışlanma söz konusu değildir (Sönmez, 1987, s. 108).

Samuelson’un yaptığı ayrımın göre özel tüketim mallarına bakıldığında, ortak mallardan farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Özel tüketim malları bölünebilir, belirli bir bedel karşılığında pazarlanabilir ve tüketimden mahrum bırakılabilen mallardır. Özel malları ortak mallardan ayıran bir diğer önemli etken malların tüketiminden her bireyin farklı fayda sağlamasıdır. Bir kişinin özel malları tüketirken daha fazla fayda sağlaması, diğer bir kişinin sağlayacağı fayda azalmaktadır. Bu durum ortak tüketimin özel mallarda söz konusu olmadığına göstergesidir. Özel malların tüketiminde bireyler birbirleriyle rakiptirler (Dinleyici ve Vural, 2009, s. 32,33).

Kamusal mallar ile ilgili yapılan diğer tanımlamalar da özetlenecek olursa; kamusal mallar bir kişinin tüketiminden diğer kişilerin etkilenmeden tüketebildiği ve kimsenin tüketimden engellenemediği mallardır. Güvenlik kamusal mala örnek olarak gösterilebilir. Polis yardımı ihtiyacı olan herkesin yardımına koşmakla görevlidir. Ekonomide üretilen mallara bakıldığında büyük oranda özel mal oldukları görülmektedir. Özel mallar satın alınabilen ve satın alanın izni olmaksızın başkası tarafından tüketilemeyen mallardır. Araba satın alan bir kişinin izni olmadan başkasının onun arabasına binmesi mümkün değildir (Dinler, 2002, s. 19).

Kamusal malların türlerini açıklamadan önce önemli bir ayrıma değinmekte fayda vardır. Kamusal malları sadece devletin sunduğu söylenemez. Kamusal mallar kamu sektörlerinde sunulabilir ancak bir malın kamu malı olabilmesi için kamu sektöründe sunulması gibi bir kural söz konusu değildir. Bir malın kamu malı veya özel mal olarak belirlenmesinde ölçüt malın üreticisinin kamu sektörü veya özel sektör olması değildir. Bu ayrımdan hareketle kamusal mallar, özel sektör veya devlet tarafından üretilen, üretim miktarını ve bileşimini siyasal karar alma mekanizması tarafından belirlenmiş, tüketicisine bedava sunulabilme gibi belirli özelliklere sahip olan mallara kamusal mal denilmektedir (Savaşan, 2016, s. 158,159).

Kamusal mallar ile ilgili yapılan tanımlamalardan hareketle kamusal malların tüketiminden hiç kimsenin mahrum bırakılmadığı (dışlanamadığı), ve tüketiminde rekabet olmayan mallar olarak tanımlanabilir. Özel malları ise, malı satın alan tarafından diğer tüketicilerin dışlanabildiği mallar şeklinde tanımlanabilir.

2.1.2. Kamusal Mal Türleri

Kamusal mallar; tam kamusal ve yarı kamusal mallar, erdemli ve erdemsiz mallar, kulüp malları biçiminde ayrıma tabi tutulabilir (Pehlivan, 2010, s. 40).

Tablo 2.1’de kamusal mal türleri ve özellikleri verilmiştir. Bu özelliklerin hangi kamusal mal türlerinde olup, hangilerinde olmadığı sıralanmıştır.

Tablo 2.1: Kamusal Mal Türleri ve Kamusal Malların Özellikleri

Kamusal Mal Türleri	Tam Kamusal Mallar (savunma, adalet, diplomasi vb.)	Tam Özel Mallar (ayakkabı, masa, ev, otomobil vb.)	Yarı Kamusal Mallar (eğitim, sağlık vb.)	Erdemli (ilkokul, huzurevi vb.) ve Erdemsiz (sigara, uyuşturucu vb.) Mallar	Kulüp Malları (spor tesisleri, öğretmen evi, sendikalar)
Kamusal Mal Özellikleri					
Bölünebilir/Bölünemez	Bölünemez	Bölünebilir	Kısmen Bölünebilir	Bölünebilir	Kısmen Bölünebilir
Dışlanabilir/Dışlanamaz	Dışlanma Mümkün Değil	Dışlanma Mümkün	Dışlanma Mümkün	Dışlanma Mümkün	Dışlanma Mümkün
Kişisel/Ortak Tüketim	Ortak Tüketim	Kişisel Tüketim	Kişisel ve Ortak Tüketim Birlikte	Kişisel Tüketim	Ortak Tüketim
Bedavacılık	Bedavacılık Var (bireyler tercihlerini açıklamasalar bile hizmetten yararlanırlar)	Bedavacılık Yok	Bedavacılık Yok	Bedavacılık Söz Konusu Olabilir	Bedavacılık Yok
Talebin Zorunlu Olması	Söz konusu olabilir (zorunlu askerlik)	Talep Zorunlu Değil Tüketiciler Özgür	Bireyler Zorunlu Tutulabilir (bulaşıcı hastalıklar için aşı)	İlkokul Eğitimi Zorunlu Olabilir	Talepte Zorlama Söz Konusu Değil

Kaynak: (Aktan ve Dileyici, 2009. s. 16,17)'dan alınarak yazar tarafından derlenmiştir.

2.1.2.1. Tam Kamusal Mallar ve Temel Özellikleri

Tam kamusal mallar faydası tüm topluma ait mallardır. Tam kamusal malların faydaları bölünemez, bu malların faydalarından hiç kimse mahrum bırakılamaz ve tüketiminde rekabet yoktur. Bu tür malların üretiminde piyasa başarısızdır. Tam kamusal mallar bu özellikleri nedeniyle devlet tarafından üretilir (Pehlivan, 2010, s. 40). Bir diğer ifadeyle bir malın tüketiminde rekabet olmadığı ve bu malın tüketiminden hiç kimsenin mahrum bırakılmadığı (tüketimden mahrum bırakmanın maliyetleri çok yüksek olduğu) bu tür mallara tam kamusal mallar denir (Savaşan, 2016, s. 159).

Kamusal mallarda malın ne oranda kamusal olduğu önem arz etmektedir. Bir malın kamusal derecesi, bireyler tarafından sağlanan faydanın ne kadar engellenebildiği ile ilişkilidir. Tam kamusal mallarda hiçbir bireyin sağladığı fayda engellenememektedir. Kısaca bireyler tüketimden dışlanamamaktadırlar. Bireylerin sağladıkları faydalar birbirlerinden etkilenmez. Özetle bireylerin sağladığı fayda engellenebildiği ölçüde kamusal maldan özel mala doğru yaklaşılmaktadır (Dileyici ve Vural, 2009, s. 33).

Tam kamusal malları daha iyi açıklamak için yukarıda yapılan tanımların içerisinde de geçen tam kamusal malların temel özelliklerine değinmekte fayda vardır. Tam kamusal malların temel özellikleri;

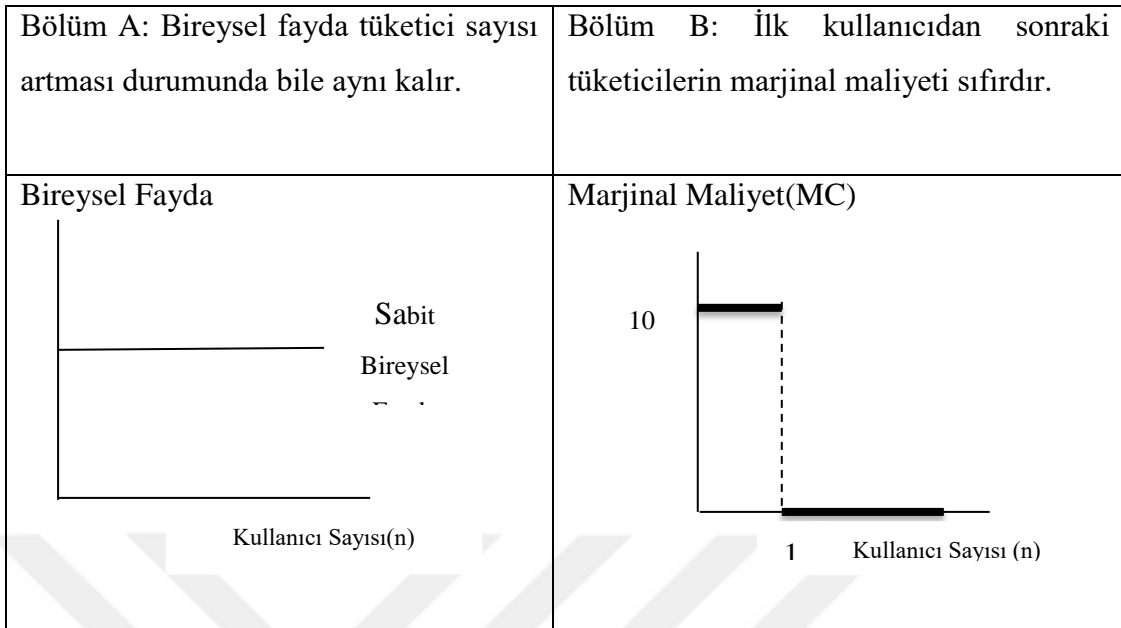
Tam kamusal malların faydaları bölünemez ve pazarlanamaz: Kamusal mallar bireyler tarafından eşit bir şekilde tüketilmektedir. Bu nedenle kamusal malların faydaları fiyatlandırılmadıkları için pazarlanamamaktadır. Kamusal malların tüm bireyler tarafından eşit bir şekilde tüketimi bu malların bölünmezlik özelliği ile ilişkilidir. Savunma hizmeti örnek verilecek olursa, bu hizmetin bireylere bölünemeyeceği açıktır. Kamusal malların pazarlanamaması nedeniyle toplum üyelerine dağıtım söz konusu olmaktadır. Bu dağıtım farklı ölçütlerde olabilmektedir. Milli savunma ve iç güvenlik hizmetinin faydaları ülke genelinde bölünemezken bir deniz feneri ışığının faydasına bakıldığında ise sadece ışığın yayıldığı alanda bölünememektedir (Edizdoğan, 2012, s. 24).

Tam kamusal malların faydalarından kimse mahrum bırakılamaz (dışlanamaz): Tam kamusal mallar bu özelliği gereği bireylerin yaptıkları tüketimin

bedelini ödemeseler bile tüketiminden mahrum bırakılamazlar. Kişilerin bedelini ödemededen özel mallardan faydalanmaları mümkün değildir. Bunun sonucunda özel mallardan ödeme yapmaksızın yararlanılamaması durumuna dışlama denilmektedir. Tam kamusal mallarda, özel mallarda olan tüketimden mahrum bırakma (dışlama) söz konusu değildir. Savunma hizmetleri örneği tekrar verilecek olursa, bedelini ödemeyen bir kişinin nasıl bir ayrıma tabi tutulacağı hakkında bir açıklama yapılamamaktadır. Çünkü savunma hizmeti tam kamusal maldır (Akdoğan, 2009, s. 43).

Tam kamusal malların tüketiminde rekabet yoktur: Serbest piyasada üretilen mallar bedelini ödeyenlere sunulmaktadır. Piyasada sunulan mallar sınırlı ve bu malı tüketecek olan kişiler fazla ise tüketiciler birbirlerinin rakibi durumundadırlar. Tam kamusal mallarda böyle bir durum ile karşılaşmamaktadır. Örneğin savunma tedbirleri ülke genelinde kişileri düşmanlardan korumaktadır. Kişiler bu hizmetin finansmanına katılmasalar bile aynı ölçüde hizmetlerden yararlanmaktadırlar (Pehlivan, 2010, s. 41,42). Savunma hizmetinden faydalanan kişi sayısı artması durumunda fayda aynı kalmaktadır. Şekil 1’de tam kamusal mallarda bireysel fayda ve marjinal maliyet şekiller çizilerek gösterilmiştir.

Şekil 1: Tam Kamusal Mallarda Bireysel Fayda Ve Marjinal Maliyet

Kaynak: (Savaşan, 2016, s. 160).

Şekil 1'e bakıldığında bölüm A'da kullanıcı sayısının artması durumunda bireysel faydanın sabit olduğu gösterilmektedir. Bölüm B'de ise bu malların üretiminden sonra kullanıcı sayısının artması ek maliyet oluşturmadığını göstermektedir.

Kamusal mal bedava sunulmaktadır. Bunun nedeni kullanıcıların artması ek maliyet oluşturmamasından kaynaklanır. Bedava sunuşun sonucu olarak bu malları özel sektör üretmemektedir. Etkinlik için bedava sunulması gereklidir. Bu durum tam kamusal malların tüketiminde rekabet olmaması durumunun sonucudur (Savaşan, 2016, s. 159-162).

Tam kamusal malların üretiminin devlet tarafından gerçekleştirilmesi zorunludur: Tam kamusal malların pazarlanamaması, tüketimde rekabetin olmaması gibi özelliklerine ek olarak çok büyük ölçekli yatırımlardır. Bu büyük yatırımların özel sektör tarafından karşılanması zordur. Güvenlik, adalet ve diplomasi hizmetlerine bakıldığında, bu tür mal ve hizmetler özel sektörün üretebileceği türde olmadığı görülmektedir. Özel sektörün bu mal ve hizmetleri üretebileceği varsayıldığında özel sektörün adalet hizmetine duyulan güven noktasında sıkıntılar çıkacaktır. Bu durumu toplumun kabul etmeyeceği ortadadır. Yukarıda sayılan

nedenlerden dolayı tam kamusal malları devletin üretmesi zorunlu hale gelmektedir (Demir, 2015, s. 26).

Tam kamusal mallarla ilgili yukarıda yapılan açıklamalardan hareketle tam kamusal malların yapısı ve özellikleri nedeniyle piyasanın bu malları üretmekte başarısız olduğu ve bu nedenle üretimin devlet tarafından yapıldığı mallardır, şeklinde tanımlanabilir. Bedava sunulması ve dışlanamama gibi özellikleri tam kamusal malın en belirgin özelliklerindedir.

2.1.2.2. Yarı Kamusal Mallar

Tam kamusal mallar açıklanırken özel mallarla karşılaştırmalar yapılarak belirgin bir şekilde incelenmiştir. Yarı kamusal mallara bakıldığında, devlet tarafından üretilen, parçalar halinde bölünebilen ve fiyatlandırılabilen mallardır. Yarı kamusal malların topluma olan faydaları kamusal mallarla aynı iken, bireysel faydaları özel mallardaki gibidir. Yarı kamusal mallar piyasa tarafından üretilebilen mallardır. Ancak bu malların boyutu, topluma olan faydası ve üretiminin eksikliğinde topluma olan maliyetleri nedeniyle devlet tarafından üretilmektedir (Akdoğan, 2009, s. 46,47).

Yarı kamusal mallar topluma pozitif dışsallık sağlamaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerini pozitif dışsallık sağlayan yarı kamusal mallara örnek olarak gösterilebilir. Bu gibi hizmetler bireye sağladığı faydanın yanında topluma da fayda sağlamaktadır. Bu tür malların toplumsal faydası özel faydasından büyük olduğu için devlet bu tür malların üretimini üstlenmekte veya özel sektörü teşvik etmektedir (Demir, 2015, s. 27).

Yarı kamusal mallar özel ve tam kamusal mallar arasında bulunurlar. Yarı kamusal malların kamusal derecelerini bu malların dış fayda ve dış maliyetleri belirlemektedir. Tablo 2.1’de kamusal derecelerini daha açık şekilde anlatmak amacıyla kamusal ve özel mal dolaşımı gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde toplumsal ihtiyaçların önemli bir kısmı yarı kamusal mallar şeklinde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Devrim, 1996, s. 43).

Tablo 2.2. Kamusal ve Özel Mal Dolaşımı

Tam kamusal mallar	Yarı kamusal mallar	Özel mallar
% 100<----->% 100		
Kamusal ihtiyaç sonucu meydana gelen	Kamusal ve özel nitelikli karışımdan oluşan	Özel ihtiyaçlardan meydana gelen
Kamu kesimince tahsis olunan	Kamu sektörü veya özel sektöre tahsis olunan	Özel sektöre tahsis olunan
Milli savunma (iç güvenlik)	Eğitim, sağlık	Defter, bilgisayar

Kaynak: (Devrim, 1996, s. 43).

Gelişmekte olan birçok ülkede yarı kamusal malların yaydığı faydalar dikkate alınarak bu malların finansmanında bütçe imkânlarının daha büyük ölçüde kullanılmasına çalışılmaktadır (Eker, 1997, s. 40).

Yarı kamusal mallar ile ilgili yapılan tanımlamalardan hareketle yarı kamusal malların bireysel faydalarından daha fazla toplumsal faydalara sahip olduğu, aslında özel sektöründe üretebileceği, toplumsal faydalarının büyüklüğü nedeniyle devletin üretimini üstlendiği veya özel sektörü teşvik ettiği mallardır, denilebilir.

2.1.2.3. Erdemli ve Erdemsiz Mallar

Erdemli mallar tamamen piyasaya bırakıldığında yetersiz üretimin olduğu, toplumun refahını arttırmak amacıyla devletin ürettiği mallardır, şeklinde tanımlanabilir (Pehlivan, 2010, s. 43). Erdemli mallar bölünebilir, tüketimden mahrum bırakılma (dışlama) söz konusu olabilmektedir. Ancak bedel karşılığında sunumu arzulanmayan mallardır (Aktan, 2009, s. 17).

Erdemli malların özel mallar gibi bölünebilen, fiyatlandırılabilen, dışlamanın mümkün olduğu ve rakip olma gibi özellikleri vardır. Kısaca erdemli mallar tüketici tercihlerine sınırlı bir müdahale ile kamusal mal kabul edilen özel mallardır. Bu malların tüketimi zorunlu olması nedeniyle tüketicilerin tercihlerinden vazgeçirildiği

mallardır. Okul sütü, dar gelirliler için yapılan konutları bu mallara örnek olarak gösterilebilir (Akalin, 1986, s. 74).

Erdemsiz mallar ise toplumun sağlığını ve genel ahlakını bozan mallardır. Erdemsiz mallara bakıldığında aslında erdemli malların zıttı mallar oldukları görülmektedir. Erdemsiz mallara örnek olarak alkol ve sigara verilebilir. Devletin erdemsiz mallara müdahalesindeki amacı toplumu himayesi altına alma veya koruma amacına yönelik olarak toplumu bütün zararlı alışkanlıklar ve faaliyetlerden korumaktır (Pehlivan, 2010, s. 44).

Yukarıda yapılan tanımlardan hareketle erdemli ve erdemsiz malların faydaları ve zararları toplumu büyük ölçüde etkilemesi nedeniyle devletin müdahalede bulunduğu mallardır, denilebilir.

2.1.2.4. Kulüp Malları

Zevkleri veya talepleri aynı olan bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları kulüp şeklindeki örgütlerin, sadece üyelerine yönelik sunmuş olduğu mallara kulüp malları adı verilir. Bu tür mallardan faydalanmak için kulübe ye olma gerekliliğinden dolayı bu tür mallarda mahrum bırakma (dışlama) mümkündür. Bu nedenle tam kamusal mallarda olduğu gibi bedavacılık sorunu olmamaktadır. Ancak kulüp mallarında da ye sayısı arttıkça sıklık (kalabalıklaşma) maliyeti ortaya çıkar. Kulüp mallarına çeşitli spor kulüpleri (tenis, futbol, yüzme), ğretmen evleri, sendikalar örnek olarak gösterilebilir (Demir, 2015, s. 28,29).

Kulüp mallarının tam kamusal mallardan farkı, kulüp mallarının maliyetleri kulüp yeleri tarafından finanse edilmektedir. Kulüp mallarının kullanılması demek o mallardan fayda sağlayan kişinin bedelini ödemesi anlamına gelir. Bu demelerin yapılması kalabalıklaşmayı engellemek adına gereklidir (Kanbur, Sanler ve Morrison, 1999, s. 56,57).

2.1.3. Kamusal Malların Faydalarının Yayılışına Göre Sınıflandırılması

Geleneksel kamu mallarının sınıflandırılması ulusal ölçekte iken küreselleşmenin etkisiyle, günümüzde küresel ölçekte genişletilmiştir. Hizmetin faydasının yayıldığı alan ölçütüne göre kamusal mallar sınıflandırılabilir. Bu

sınıflandırma ile kamusal malları yerel, ulusal, bölgesel ve küresel kamusal mallar olarak ayırma tabi tutulabilir.

Yerel kamusal mallar: Faydaları sınırlı alanları kapsayan yani belirli bir yerdeki yerel halka fayda sağlayan kamusal mallara denir. Yerel kamusal mallarda önemli olan özellik bu alanda yaşayan bireyleri bu malların faydalarından mahrum bırakmak mümkün değildir. Yerel televizyon ve radyo kanalları bu mallara örnek oluştururlar. Yerel televizyon ve radyoların vericileri o bölgenin dışına yayın yapmadıkları için yerel televizyon ve radyo hizmetinden yararlanmak için o bölgede yaşamak gerekir (Dileyici ve Vural, 2009, s. 41,42).

Ulusal kamusal mallar: Yerel kamusal mallardan daha geniş bir alana faydası yayılan kamusal mallardır. Ulusal kamusal malların faydalarının yayılma alanı ülke sınırları ile sınırlıdır. Bundan dolayı ulusal kamusal mallarda faydadan mahrum bırakılmama durumu ülke sınırları doğrultusunda geçerlidir. Ulusal kamusal malların düzeyi siyasal karar organları tarafından belirlenmektedir. Ulusal kamusal mallara ulusal savunma ve adalet hizmeti örnek olarak gösterilebilir. Bu hizmetlerden faydalanmak için ulusal sınırlar içinde bulunmak zorunluluğu vardır. Farklı bir ülkede bulunan bir bireyin Türk savunma hizmetinden yararlanması mümkün değildir (Kirmanoğlu, 2013, s. 135).

Bölgesel kamusal mallar: Bu mallarda bölgeden kasıt birden fazla ülkeyi içine alan coğrafi alandır. Bölgesel kamusal mallar, küresel kamusal mallar ile ulusal kamusal mallar arasında kalırlar. Faydaları ulusal boyuttan daha geniştir. Bölgesellik, coğrafi, jeolojik ve politik bir alana dayanabilir. Avrupa kıtası, Amerika kıtası gibi coğrafi alanlar, AB, NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) gibi ekonomik çalışmalar bölgesel kamusal malların sınırlarını ve dışsallıklarının yayıldıkları alanı belirlemektedir. Diğer kamusal mallarda olduğu gibi bölgesel kamusal malların faydalarından da bölgede bulunan hiç kimse mahrum bırakılmaz (Çelebi ve Yalçın, 2008, s. 7).

Küresel kamusal mallar: Bu tür mallar ile ilgili çok çeşitli tanımlamalar söz konusudur. Küresel kamusal mallar kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun azaltılmasında önemli ölçüde rol oynayan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere işbirliği ve ortak hareketle yeterli miktarda üretilen sınır ötesine yayılabilen dışsallıklara sahip mal ve hizmetler, kurallar ve politik sistemlerdir (Edizdoğan,

2012, s. 38). Küresel kamusal mallar konusu, bir sonraki başlıkta detaylı incelenecektir.

Kamusal malların faydalarının yayılışına göre sınıflandırılmasına bakıldığında, yukarıda yapılan tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere bu sınıflandırma üretilen malların faydalarının yayılma alanının belirlenmesinde fayda sağlayıp kamusal malların boyutlarını anlatmaktadır.

2.2. KÜRESEL KAMUSAL MAL KAVRAMI

Bu konu başlığı altında ilk önce küresel kamusal malların tanımlaması, özellikleri ve sınıflandırılmasına yer verilecektir. Daha sonra küresel kamusal malların türleri ve küresel bir kamusal mal olan, barış ve güvenliğe yer verilerek konu tamamlanacaktır. Küresel kamusal mallara geçmeden küreselleşme kavramını açıklamakta fayda vardır.

Küreselleşme dünyada bulunan toplulukların veya devletlerin tek bir çatı altında toplanmış gibi tek dünya toplumu olma yönündeki faaliyetlerine denir ve tüm dünyaya yöneliktir. Küreselleşmenin belirli coğrafi sınır ve mesafe olgusunu ortadan kaldırarak dünyayı küçülttüğü görülmektedir (Hablemitoğlu, 2005, s. 40,41). Küreselleşme ülkeler arasında kutuplaşmaların çözülmesi, iktisadi, siyasi ve sosyal ilişkilerin gelişmesi gibi birbirleriyle bağlantılı olguları içinde barındırmaktadır. Küreselleşme, maddi ve manevi değerlerin ülke sınırlarını aşarak dünya geneline yayılmasıdır (Hasanoğlu, 2001, s. 68).

Küreselleşme dünyanın küçülmesi, yaşam düzeyinin yükselmesi, teknolojinin gelişmesi, bilgi yayılmasının hızlanması, pazarın birleşmesi ile sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya neden olmaktadır. Küreselleşme ile insanlar kendilerini devlet yurttaşı olmak yerine, daha çok küçülen dünyanın bir bireyi olarak görmektedirler. Bu durum küreselleşmenin ulus devletinin ulusal ve sosyal boyutlarını azalttığı gibi hatta ulus devletinin yerini alabileceğini göstermektedir. Ulus devletleri küreselleşme sürecinde kalıcı olabilmek için küreselleşmeyi dikkate alan politikalar izlemek zorundadırlar (Arslan, 2009, s. 294,295). Küreselleşme kavramı çok yönlü bir kavramdır. Ancak küreselleşme kavramı daha çok insanların ilgi alanları doğrultusunda iktisadi, siyasi ve kültürel yönleriyle daha çok gündeme gelmektedir (Yayman, 1999, s. 61).

Küreselleşme esas olarak serbest dolaşımın önündeki engelleri kaldıran, ticaret ve sermayenin serbest dolaşımını sağlayan bir süreçtir. İletişim teknolojilerinin yaygın hale gelmesi, teknolojinin gelişmesi işlem maliyetlerinin düşmesine ve böylece küreselleşmenin hâkim olduğu ekonomi politikalarının gelişmesine neden olmuştur. Küreselleşme ile ulaşım, bilişim ve iletişim alanındaki gelişmeler, sermayenin, malların ve insanların dünya üzerinde hareketini hızlandırıp, kolaylaştırmıştır (Danışoğlu ve Çelikel, 2004, s. 218).

Küreselleşme ile birlikte emek, sermaye, bilgi ve mallar sınırları aşmaktadır. İktisadi küreselleşme üretim maliyetlerini giderek düşürmekte ve gelişmekte olan ülkelerin iş gücü ve doğal kaynakları, gelişmiş ülkeler tarafından aşırı kullanılmasına neden olmaktadır. Küreselleşme ile değişen koşullar, geleneksel küresel malların (hava, okyanus vb.) dışında bilgi ve enformasyon ağlarının uluslararası düzeyde sağlanması, doğanın kötü ve aşırı kullanımının engellenmesi gibi daha yeni sayılabilecek olan küresel kamusal mallara olan talebi arttırmaktadır. Teknolojik gelişme ve küreselleşme ile birlikte yeni malların ortaya çıkması sınır ötesi dışsallıkları yaygın hale getirmektedir. Ülkelerin küreselleşme ile girdikleri üretim ve tüketim yarışı refah artışını sağlarken, küresel ısınma, doğal kaynakların zarar görmesi gibi olumsuz sonuçları da ortaya çıkarmaktadır (Mutlu, 2006, s. 54).

Küreselleşme ile ilgili yukarıda yapılan açıklamalardan hareketle, küreselleşmeyle birlikte ulus devletinin sınırları dışına çıkılarak dünya üzerinde belirli bölge, devlet gibi bir olgunun zayıflayıp insanların daha çok dünya geneline ulaşması sağlanmıştır. Teknolojinin gelişmesi ve iletişimin yaygınlaşması gibi gelişmeler küreselleşmeyi hızlandırarak dünyayı küçülmüştür. Küreselleşme tüm dünya ülkelerini bir araya getirerek ve insanları tek çatı altında toplayarak sınırların kalkmasına neden olmuştur.

2.2.1. Küresel Kamusal Malların Tanımı ve Temel Özellikleri

İlk kez 1999 yılında Birleşmiş Milletler Gelişim Programı'nın yaptığı "Global Public Goods" adlı çalışma ile kapsamlı bir şekilde küresel kamusal mal kavramı gündeme gelmiştir (Susam, 2008, s. 280). Yapılan bu çalışmada küresel kamusal malların kamusal özelliklerinin yanında sınır ötesi dışsallıklar taşıyan özelliklerinden de bahsedilmiştir (Kirmanoğlu, 2013, s. 135,136).

BM Gelişme Programının yaptığı tanımlamada iki kıstas öne çıkmaktadır. Birincisi küresel kamusal malların tüketiminde rekabet olmaması, toplumsal olması ve faydalarından kimsenin mahrum bırakılamaması özelliğidir. Bu özellikler kamusal malların belirleyici özellikleridir. İkincisi ise kamusal malların faydalarının tüm ülke ve gelecek nesillerde dâhil olmak üzere tüm insanları kapsayacak şekilde evrensel benzer özellik taşımasıdır (Başaran, 2006, s. 91).

Küresel kamusal mallarla ilgili çok çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Bu tanımlamalarda kamusal ve küresellik vurgusu ön plana çıkmaktadır. Kamusal vurgusu yapılan tanımlarda küresel kamusal malların tüketiminde rekabetin olmaması ve tüketimden kimsenin mahrum bırakılamaması yani dışlamanın söz konusu olmadığı temel vurgu konusudur. Küresellik vurgusu yapılan tanımlarda ise küresel kamusal malların faydalarının tüm dünyayı kapsadığı ve bu faydaların sadece bugünkü insanlara için değil gelecekteki insanları da kapsamı gerekliliği vurgulanmaktadır (Akdemir ve Şahin, 2006, s. 4).

Küresel kamusal malların tüketiminde rekabetin olmaması nedeniyle bu malların sağlanacağı miktarı belirlemek için fayda maliyet hesaplaması yapılması gerekir. Bu mallarda serbest dolaşım nedeniyle koordinasyon ve finansman sorunları yaşanmaktadır. Bu sorunların çözümlenebilmesi için tüm ülkeler ödeme güçlerine göre katkıda bulunurlar. Bu durum da bu sorunu daha da karmaşık hale getirebilir. Katkıda bulunma ölçüsündeki değişim nedeniyle küresel kamusal malların üretimi uluslararası transferlere ihtiyaç duymaktadır (Ferroni ve Mody, 2002, s. 6).

Dünya üzerinde yaşayan veya gelecekte yaşayacak olan bütün bireylerin elde edebildiği, tüketimde rekabetin yaşanmadığı ve hiçbir kısıtlamanın bulunmadığı, herkes tarafından yararlanılabilen ve finansmanının da küresel olarak sağlandığı faydalara küresel kamusal mallar denir. Yapılan bu tanımın üzerinde durulacak en önemli noktası küresel kamusal malların dünya üzerindeki dağılımı ve bu malların faydalarına dünya üzerinde ki her noktadan ulaşılabilir olmasıdır (Ortaç, 2004, s. 15).

Küresel kamusal mallar, faydaları veya maliyetleri neredeyse evrensel erişime sahip olan veya potansiyel olarak herhangi bir yeri, herhangi bir şekilde etkileyen mallardır. Bölgesel kamusal malları ile birlikte, ulus ötesi kamu malları kategorisini oluştururlar (Kaul, 2013, s. 5). Günümüzde sağlık, güvenlik ve çevre gibi birçok hizmetin etkileri ulus sınırlarını aşmış dünyanın belirli bölgelerine veya tüm dünyaya

yayılmaktadır. Bu yayılma ülkeler arasında sınırlı kalmayarak nesiller arasında da söz konusu olmaktadır (Kirmanoğlu, 2013, s. 136).

Dünya Bankası'nın küresel kamusal mallar hakkında yaptığı tanıma bakıldığında; küresel kamusal mallar, yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın sağlanması açısından oldukça önemli olan, çok sayıda ülkenin ortak hareketi ve işbirliği ile yeterli sunum sağlanabilen ve sınır ötesi dışsallıklara sahip olan hizmetler, haklar, politik sistemler ve kurallardır (Dinleyici ve Vural, 2009, s. 42).

Yukarıda yapılan BM ve Dünya Bankası'nın yaptığı tanımlamalara bakıldığında; BM'nin küresel kamusal mallar ile ilgili yaptığı tanımlamada tüketiminde rekabet olmaması ve kimsenin mahrum edilememesi özelliklerine dikkat çekilirken, Dünya Bankası'nın bu mallar ile ilgili tanımlamasında ise bu malların sınır ötesi etkileri ve kolektif faaliyetlerin ülkeler arasındaki durumu üzerinde durulmuştur (Susam, 2008, s. 281).

Küresel kamusal mallarla ilgili yapılan tanımlamalardan hareketle, küresel kamusal mallar hakkında çok çeşitli tanımlamaların mevcut olduğu ve bu malların yapısının farklı tanımlamalara da açık olduğu söylenebilir. Bunun nedeni küresel kamusal malların çeşitliliğinin çok olması ve küresel ölçekte yayılmasından kaynaklanmaktadır. Küreselleşme ile ulus devletlerinin sınırları aşarak, faydaları uluslararası alana yayılan küresel kamusal malların tanımları kısaca toparlanacak olursa; Küresel kamusal mallar, teknolojik gelişme ve iletişimin hızlanması ile küreselleşme süreci hız kazanmış ve dünya her geçen gün küçülmüştür. Bunun sonucunda faydaları tüm dünyaya yayılan kamusal mallar gibi dışlamanın mümkün olmadığı bir mal olan küresel kamusal mallar ortaya çıkmıştır. Bu malların bu özelliklerinden dolayı finansmanı da küresel ölçekte karşılanmaktadır.

Küresel kamusal mallar; birden fazla ülke ve ülke gruplarını kapsamalıdır, küresel nüfusun geniş yelpazesine yarar sağlamalıdır ve gelecek nesilleri tehlikeye atmadan mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılamalıdır (Anand, 2002, s. 2). Küresel kamusal malların özelliklerine bakıldığında;

- Küresel kamusal mallar devlet veya uluslararası bir kuruluş tarafından yönetilmesi ihtiyacına sahiptirler. Ancak devletlerin bu kuruluşlara üye olma gibi bir zorunluluğunun ve bu kuruluşların etkili bir yaptırım gücünün

olmaması nedeniyle bu kuruluşların karar mekanizmalarının küresel kamusal mallara olan talebi karşılama yetersiz hale getirmektedir (Ortaç, 2004, s. 17).

- Küresel kamusal mallar toplumun genelini kapsamaması nedeniyle oldukça büyük finansal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu kaynakların büyüklüğü nedeniyle küresel kamusal mallarda oluşabilecek bir sorunun çözümünde bir veya birkaç devletin aldığı önlemler yeterli olmayacağı için dünya devletlerinin bu soruna katkıda bulunma çabası içerisine girmesine neden olmaktadır (Meriç, 2007, s. 146).
- Küresel kamusal mallar dışsallıkları yayması nedeniyle kamu malları ile benzer özellik göstermektedir. Küresel kamusal mallardaki dışsallıklar genellikle olumsuz dışsallıklardır. Bunlara küresel ısınma, salgın hastalıklar, iklim değişikliği, asit yağmurları, ülkeler arası terörizm, mali istikrarsızlıklar ve küresel yoksulluk örnek olarak gösterilebilir (Kirmanoğlu, 2013, s. 136).
- Küresel kamusal mallar faydalarının da zararlarının da birlikte karşılandığı mallardır. Toplum üyeleri çevre şartlarından (aynı havayı soluma, aynı okyanus ve akarsuları kullanma gibi) aynı şekilde faydalanmaları bu mallarda rekabetin olmadığını ve olmayacağını göstermektedir (Meriç, 2007, s. 146).

Küresel kamusal malların özelliklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için küresel kamusal malların Tablo 2.3’de örnekleri verilerek tablo yardımıyla gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2.3: Küresel Kamusal Malların Örnekleri

	Rekabet vardır	Rekabet yoktur
Dışlanabilir	Tam özel mallar	Yarı kamusal mallar veya Kulüp Mallar; -Ulus üstü parklar -INTELSAT* -Kanallar, Su Yolları -Uluslararası uzay istasyonu -Füze savunma sistemleri (dışlama az olsa da vardır)
Dışlanamaz	Yarı kamusal mallar: -Asit yağmurlarının azaltılması -Okyanus balıkçılığı -Organize suçların kontrolünün sağlanması -Haşerelerin kontrol edilmesi	Tam kamusal mallar: -Küresel ısınmanın engellenmesi -Basit araştırmalar -Bulaşıcı hastalıkların yayılmasının engellenip sınırlandırılması -Ozon tabakasını korunması -Bazı bilimsel keşifler ve bilgi

* Uluslar Arası Telekomünikasyon Uyduları Teşkilatı (International Telecommunications Satellite Organization)

Kaynak: (Anand, 2002, s. 2). <http://ww.w.rrojasdatabank.info/dp2002-110.pdf> adresinden 07.04.2018 tarihinde alınmıştır.

Tablo 2.3’de küresel kamusal mal örnekleri verilirken tam kamusal, yarı kamusal, kulüp ve özel mallar şeklinde bir ayrıma tabi tutulmuştur. Bu ayrımda tablodan da anlaşılacağı üzere küresel kamusal malların belirli özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır.

2.2.2. Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması

Küresel kamusal malların dünya geneline yayılması ve büyüklüğü gibi nedenlerden dolayı daha rahat anlaşılabilmesi ve yaşanabilecek çeşitli karmaşık

durumların önüne geçilebilmesi için sınıflandırılması oldukça önemli bir gerekliliktir. Küresel kamusal malların sınıflandırılmasına bakıldığında, literatürde çeşitli sınıflandırmalar mevcut olduğu görülmektedir. Bu konu başlığı altında çalışmanın seyri doğrultusunda küresel kamusal malların sınıflandırılmalarından olan sektörel sınıflandırmalar konusu detaylı olarak açıklanacaktır. Diğer sınıflandırma türlerine ise kısaca değinilecektir.

2.2.2.1. Küresel Kamusal Malların Sektörel Sınıflandırılması

Küresel kamusal malların sektörel sınıflamasına bakıldığında Morrissey, Velde ve Hewitt tarafından “Uluslararası Kamu Mallarının Tanımlanması: Kavramsal Konular” isimli makalede yapılan sınıflandırmada, küresel kamusal mallar; sağlık, çevre, barış, bilgi ve yönetim olarak başlıca beş başlık altında toplanmıştır. Bu sektörlerden barış-güvenlik, çevre ve sağlık risk azaltılmasına yönelik faydalar sağlarken, bilgi ve yönetim kapasitenin artırılmasına yöneliktir (Morrissey Te Velde, Hewitt, 2002, s. 14).

Küresel kamusal malların sağladığı faydaların hangi alanlara ve sektörlere yöneldiği anlaşılabilmesi için yapılan sınıflandırmaya sektörel sınıflandırma denir. Bu sınıflandırma ile küresel kamusal malların yoğunlaştığı sektörleri belirledikten sonra bu belirlemeye göre alt sektörleri belirlemek sektörel sınıflandırmanın işlevini arttıracaktır (Akdemir ve Şahin, 2006, s. 14).

Küresel kamusal mallar, sektörel bazda üretiminde veya üretilen malların tüketiminde kullanılması için çekirdek ve tamamlayıcı mallar olarak ayırma tabi tutulurlar. Çekirdek mallar üretime dönük faaliyetleri kapsayan küresel kamusal mallardır. Bu mallara bulaşıcı hastalıkların yok edilmesi için yapılan çalışmalar örnek olarak verilebilir. Tamamlayıcı mallar ise, küresel kamusal malların üretimini yaygın ve ulaşılabilir hale getirmek için gerçekleştirilen faaliyetleri kapsamaktadır. Bu mallara hastalıkların azaltılması için yapılan araştırma faaliyetleri örnek olarak gösterilebilir (Morrissey vd., 2002, s. 14).

Küresel kamusal malların sektörel sınıflandırılmasının daha anlaşılabilmesi için Morrissey vd.’nin çalışmasında bulunan sektörel sınıflandırma ile ilgili örnekler Tablo 2.4’de verilmiştir.

Tablo 2.4: Küresel Kamusal Malların Sektörel Sınıflandırılmasıyla İlgili Örnekler

Sektör	Kapsam	Temel Faaliyet	Tamamlayıcı Etkinliği
Çevre	Küresel	Emisyonların azaltılması için araştırma	Düzenlemeler ve vergisel teşvikler
	Ulusal	Koruma (çevrenin korunması)	Çevresel eğitim
Sağlık	Küresel	Hastalıkları yok etmek için araştırma	Aşı dağıtım sistemleri
	Ulusal	Koruyucu sağlık	Sağlık sistemi
Bilgi	Küresel	Uzman araştırma merkezleri	İnternet altyapısı
	Ulusal	Eğitim hizmetleri	Eğitim altyapısı
Barış Güvenlik	Küresel	Çatışmaları önleme	Çatışmaları yönetecek kurumlar
	Ulusal	Suçların azaltılması	Polislerle güvenliği sağlama
Yönetişim	Küresel	Çok taraflı kurumlar	Yerel sivil toplumun güçlendirilmesi
	Ulusal	İyi yönetim	Kamu hizmeti reformu

Kaynak: (Morrissey vd., 2002, s. 41).

Tablo 2.4'e bakıldığında yapılan sınıflandırmada tam bir kesinlikten söz edilememektedir. Çünkü sınıflandırmada çoğu faaliyetlerin birden fazla kamusal mallara katkı sağlayabilmesi nedeniyle bir kesinlik sağlanamamaktadır. Örnek olarak, Uluslararası Araştırma Merkezleri temel faaliyet olarak kabul edilir. Kanser Araştırmaları Uluslararası Ajansı (IARC) ise çevresel kamusal mal sağlamada tamamlayıcı faaliyet olarak kabul edilir. Benzer olarak, BM Güvenlik Konseyi temel bir yönetim faaliyeti iken, güvenliği sağlamada tamamlayıcı bir faaliyettir (Morrissey vd., 2002, s. 16).

Küresel kamusal malların sektörel sınıflandırması konusu ile ilgili Morrissey'in yapmış olduğu sınıflandırmada bulunan sektörleri kısaca açıklamakta fayda vardır.

Çevre: İnsanların yaşamı boyunca her türlü faaliyetlerini gerçekleştirdikleri ortam çevredir ve çevre küresel kamusal mal niteliğindedir. İnsanların çevreye zarar vermesi çevrenin bozulmasına, kirletilmesine ve netice itibariyle çevre sorunlarına yol açmaktadır. Bu sorunların çözülmesi de bir küresel kamusal mal niteliğinde olduğu için bütün ülkelerin ve insanların birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Çevre sorunları yerel düzeyde başlayan sorunlardır. Yerel düzeyden ulusal düzeye doğru genişleyerek bunun sonucunda da küresel boyut kazanmaktadır (Başaran, 2006, s. 90).

Küresel kamusal mallar içinde en fazla dışsallığa sahip ve gelecek nesillere açabileceği zararlar neticesinde olumsuz yönde etkileyebilecek çevre sorunları, piyasanın ve ülkelerin tek başına yaptığı çalışmalarla çözümlenebilecek düzeyi aşmıştır. Küresel ısınma bunun en açık örneğidir. Küresel ısınmayı önlemek için birkaç ülkenin imkânları doğrultusunda çabası yeterli olmayacağı ortadadır. Bu tür çevresel iyileştirme görevi BM ve benzeri kuruluşlara düşmektedir. Çünkü devletlerin durumuna bakıldığında çoğu gelişmiş ülkeler ekonomik olanaklarının avantajlarından faydalanarak kirliliği geliştirmekte olan ülkelere taşımaktadırlar. Örneğin kirlilik yayan bir fabrikayı gelişmiş ülkeler, geliştirmekte olan ülkelere kurup orada faaliyete geçirerek kirliliği taşımış olmaktadır (Mutlu, 2006, s. 71).

Sağlık: İnsanların yaşamları boyunca en çok önemseddiği konulardan biri olan sağlık konusuna bakıldığında, bireysel gibi algılanan ancak topluma olan etkileri değerlendirildiğinde kamusal bir boyut kazandığı söylenebilir. Sağlık konusu hastalıkların bulaşıcılık özelliği kazanması ile ulusal faaliyet alanlarını aşarak küresel bir konu haline dönüşmüştür. Küresel nitelikte AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome), malarya, tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıklar ulusal düzeyde çözümlenemeyecek sağlık sorunlarından biridir. Örneklerden de anlaşıldığı gibi bu tür sağlık sorunlarının çözümlenmesinde ülke toplumlarının ve küresel düzeyde tüm dünya toplumlarının işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır (Meriç, 2007, s. 154,155).

Sağlık küresel kamusal bir mal olduğundan sağlık hizmetlerinde artış küresel ölçekte dışsallıklar sağlamaktadır. Sağlık hizmetinin bağlantılı olduğu küresel

kamusal mallar vardır. Sağlık hizmetinin etkinliğini arttırmak için bu küresel kamusal mallarında üretimini arttırmak gerekmektedir. Sağlık hizmetinin etkinliğini arttırabilecek küresel kamusal mallara, fakirliğin önüne geçilmesi, temiz su ve gıda ulaşım sağlamanın kolaylaştırılması gibi örnekler verilebilir. Sağlık, küresel kamusal malının tüm dünyaya yayılan dışsallığından bahsedilebilir ancak bunun yanında sağlık küresel kamusal malının yaydığı dışsallıklar nesiller arası yayılabilmektedir. Bir sağlık sorununun genetik olarak diğer nesillere aktarılması buna örnek olarak gösterilebilir (Mutlu, 2006, s. 58).

Bilgi: Bilginin oluşturduğu dışsallıklar ve tüketimde rekabet olmaması nitelikleri nedeniyle tam kamusal malların taşıdığı özelliklerin bir bölümünü taşımaktadır. Bilgi kullanılarak tükenmemekte hatta kullanıldıkça yeni bilgilerin oluşumu sağlayabildiği ölçüde yeni bilgi sağlanmaktadır. Yeni buluşlar ile sağlanan yeni bilgiler sayesinde birçok açıdan pozitif dışsallıklar oluşmaktadır. Bilgi kullanımında marjinal maliyetin yok denecek kadar az olması onu kamusal mallara yaklaştırmaktadır. Bilginin oluşma sürecinde siyasi karar almanın etkili olması da bilginin kamusal mal olduğu görüşlerini doğrulamaktadır (Yumuşak ve Aydın, 2005, s. 120).

Bilgi küresel kamusal bir maldır. Küresel düzeyde uluslararası araştırma merkezlerinin yaptığı çalışmalar temel faaliyet küresel kamusal mallar olarak kabul edilmektedir. Örneğin uluslararası tarımsal araştırmalar hem küresel bilgiye hem de çevresel kamu mallarına katkı sağlayacaktır. Araştırma merkezleri temel bilgi faaliyeti iken diğer kamusal malların sağlanmasında tamamlayıcı bir faaliyetir. Sağlık ile ilgili bir araştırma sonucu sağlık alanında yaşanan gelişmeler, bilgi küresel kamusal malının tamamlayıcı faaliyetlerindedir (Morrissey vd., 2002, s. 40).

Yönetişim: Günümüzde insanların kendi tercihlerini gerçekleştirme arzusu giderek artmaktadır. Hizmet tüketicisi olarak insanlar sunulanı değil, gerçek seçimlerini istemektedir. Bu durum toplu olarak hareket etmekten ziyade kendine özgü olan tercihlerin artışını desteklemektedir. Bunun sonucunda gerek ulusal düzeyde gerekse küresel ölçekte yönetim olgusu yerini karşılıklı etkileşimi sağlayan yönetim kavramına bırakmakta ve zaman içerisinde küresel yönetim anlayışı etkinlik kazanmaya başlamıştır (Özer, 2006, s. 74).

Yönetimde istikrarın sağlanması sonucu yönetim, kapasite arttırıcı ve topluma fayda sağlayıcı özellikleri olan kamusal maldır. Küresel düzeyde temel faaliyet olarak küresel kamusal malların sağlanmasını kontrol etmek amacıyla küresel kurumlar kurulmalıdır. Birleşmiş Milletler Çevre Fonu'nun sunduğu hizmetleri temel faaliyetlere örnek olarak gösterilebilir. Küresel düzeyde iyi yönetim temel faaliyet olarak kabul edilirken yönetim kapasitesini arttırıcı çalışmalar ise yardımcı faaliyet olarak kabul edilmektedir (Morrissey vd., 2002, s. 40,41).

Küresel yönetim ile ulus devletlerinden oluşan dünya sisteminin yerine yeni stratejiler getirerek alternatif bir sistem oluşturmuştur. Küresel yönetim ulus devletlerinin yönetme kapasitesinin ilerisine giderek hükümetler ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini koordine edecek formüller geliştirmeye çalışmaktadır (Özdek, 1999. s. 44,45).

Barış ve güvenlik: Barış tam kamusal malların tüketimden mahrum bırakılmama ve tüketiminde rekabet olmaması özellikleri nedeniyle tam kamusal maldır. Küresel barış ise küresel kamusal bir maldır (Saruç, 2007, s. 139). Birinci bölümde de üzerinde durulan, savunma harcamalarının nedenleri konusunda da değinildiği gibi barış ve güvenlik devletlerin ve toplumların önemseydiği konular arasındadır. Devletlerin barış ve güvenliği sağlamak en büyük görevlerindedir. Bu durum aslında küresel bir konudur. Çünkü devletler barış ve güvenliği sağlamada birbirlerinin faaliyetlerini izleyerek adım atmaktadırlar. Barış ve güvenlik konusu ilerleyen konularda daha detaylı incelenecektir.

Yukarıdaki tanımlamalardan hareketle küresel kamusal malların sektörel sınıflandırılması bakıldığında yapılan sınıflandırmanın birbirleriyle benzer özellik taşıyan küresel kamusal mallar bir sınıfta toplanmış olsa da sınıflandırma türlerinin birbirleri ile etkileşim içinde buldukları görülmektedir. Küresel kamusal mal olarak çevre ile ilgili bir üretim söz konusu olduğunda sağlanan faydaların sağlığa olan etkileri veya küresel kamusal mal olan bilginin çevre, sağlık, barış ve güvenlik gibi neredeyse tüm küresel kamusal mal türlerini etkilediği görülmektedir.

2.2.2.2. Küresel Kamusal Mallar İle İlgili Diğer Sınıflandırmalar

Küresel kamusal malların sınıflandırılması konusunda çok çeşitli sınıflandırmalar söz konusudur. Bu sınıflandırmalar küresel kamusal malların daha

anlaşılır hale gelmesi ve karmaşık yapının düzenlenmesi amacıyla yapılmaktadır. Küresel kamusal malların sektörel sınıflandırılmasından sonra bu konuda diğer sınıflandırma türlerinden olan, küresel kamusal malların yaratılan faydanın çeşitlerine göre sınıflandırılması, küresel kamusal malların amaç-araç kriterine göre sınıflandırılması, küresel kamusal malların karakterine göre yapılan sınıflandırma, küresel kamusal malların doğasına göre sınıflandırılması kısaca açıklanacaktır.

Küresel kamusal malların yaratılan faydanın çeşitlerine göre sınıflandırılması (Susam, 2008, s. 290):

- Risk azaltmaya yönelik küresel kamusal mallar; bulaşıcı hastalık ve iklim değişikliği risklerinin azaltılması örnek olarak gösterilebilir.
- Kapasite arttırmaya yönelik küresel kamusal mallar; barışın sürdürülebilmesi ve küresel bilginin üretilmesini örnek olarak gösterilebilir.
- Doğrudan fayda sağlayabilen küresel kamusal mallar; örnek olarak küresel ısınmanın önlenmesi gösterilebilir.

Küresel kamusal malların amaç-araç kriterine göre sınıflandırılması: Küresel kamusal malların üretim zincirindeki yerine göre belirlenir ve nihai ve ara mallar olarak ikiye ayrılır (Akdemir ve Şahin, 2006, s. 9);

- Nihai küresel kamusal mallar, doğrudan küresel fayda sağlayan mallara denir. Çevre ve barış örnek olarak gösterilebilir.
- Ara küresel kamusal mallar, küresel kamusal malın sunumuna katkıda bulunan mallara denir. Diğer küresel kamusal malların üretiminde girdi olarak dâhil olmaktadır.

Küresel kamusal malların karakterine göre yapılan sınıflandırma: Tam kamusal mallar, yarı kamusal mallar, ortak mallar, kulüp malları, özel mallar olarak ayırma tabi tutulan bir sınıflandırmadır. Mal ve iktisadi faaliyetler hem özel hem de kamusal karakteristik özelliklere sahip olabilir. Özel bir mal kısmi olarak kamusal etkiler yaratabilir. Örneğin özel bir mal olan ekmeğe gerekli vitamin ve toplum sağlığı için katkılar koyulabilir (Mutlu, 2006, s. 56).

Kamusal mallara bakıldığında bazı mallarda tüketimden mahrum bırakma ve rekabet söz konusu olmazken, bazı malların faydalarında kısmi sınırlandırma veya kısmi rekabet olabilmektedir. Hiçbir sınırlandırmanın bulunmadığı mallara tam

kamusal mallar, tüketimden mahrum bırakma ve kısmi olarak rekabetin olduğu mallara ise yarı kamusal mal denir. INTELSAT ve internet kulüp malı niteliğindeki küresel kamusal mallara örnek olarak gösterilebilir. Bu tür malların faydalarından yararlanmak için üye olmak gereklidir. Yani faydalanmak için bedelini ödemek gereklidir. Fakirliğin azaltılması, uyuşturucuların yasaklanması, yabancı yatırımlar, felaket yardımları, gibi küresel kamusal mallar ise ortak mallar olarak nitelendirilir (Akdemir ve Şahin, 2006, s. 12).

Küresel kamusal malların doğasına göre sınıflandırılması: Doğal küresel kamusal mallarda fiziki değer söz konusu olmaktadır. İnsanların yaşamı için gerekli koşulları sağlayan mallardır. Tüketimde rekabet olmayacak ölçüde bol bulunan kaynaklardan oluşmaktadırlar. Nüfusun artması ve çeşitli insan faaliyetleri sonucu aşırı tüketim söz konusu olabilmektedir. Aşırı tüketim sonucu yok olma tehlikesi ve özelliklerinde değişimler yaşanabilecek mallardır. Dünya, okyanuslar, hava, örnek olarak gösterilebilir (Tekin ve Vural, 2004, s. 325).

İnsan yapımı küresel kamusal malların tüketiminde rekabet olmamasına karşın tüketimden mahrum bırakma kontrol altında tutulabilir. Tüketimden mahrum bırakılabilme bedavacılığı azalttığı ölçüde optimal sunum sağlamaya yardımcı olur. Ancak bu tip mallara erişim yetersiz olması küresel kötülerin çıkmasına yani küresel düzeyde olumsuz dışsallıklara neden olmaktadır (Tekin ve Vural, 2004, s. 325,326). İnsan yapımı küresel kamusal mallara örnek verilecek olursa; petrol ve benzeri fosil yakıtların enerji üretimi için ilk sırada kullanılması nedeniyle ozon tabakasında oluşan aşınma, ticari kazanç için canlı ve bitkilerin yok edilmesi pahasına yapılan uygulamalar, yağmur ormanlarının azalmasının neden olduğu iklim değişiklikleri sıralanabilir (Meriç, 2007, s. 147).

Küresel politik sonuçlar meydana getiren küresel kamusal mallara barış, finansal istikrar, ekosistemin korunması örnek olarak gösterilebilir. Bu malların tüketiminden mahrum bırakma ve rekabet söz konusu değildir. Küresel politik sonuçların küresel kamusal mal olarak adlandırılabilmesi için sürekli bir şekilde sunulabilmesi ancak genel itibariyle yeterli arza sahip olamaması gereklidir. Küresel düzeyde barış ve güvenliği örnek olarak gösterilebilir. Bu malların da eksik sunumu küresel kötülerin oluşmasına neden olmaktadır (Tekin ve Vural, 2004, s. 325).

2.3. KÜRESEL KAMUSAL MAL OLARAK BARIŞ ve GÜVENLİK

Bu konuda küresel kamusal olarak barış ve güvenlik kavramları ele alınacaktır.

2.3.1. Küresel Kamusal Mal Olarak Barış ve Güvenlik

Küresel kamusal mal olarak barış ve güvenlik konusunu daha anlaşılır hale getirmek için bu konu başlığı altında ilk olarak barış ve güvenliğin tanımlamaları yapılarak açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra barış ve güvenliğin küresel sunumu ve bu sunumda etkili olan örgütlere değinilecektir. Son olarak da küresel kamusal malların finansmanından hareketle barış ve güvenliğin finansman yöntemleri anlatılarak konu tamamlanacaktır.

2.3.1.1. Barış ve Güvenlik Kavramlarının Tanımı

Barış; Barış kavramı tanımı zor bir kavramdır. Barış sözcük anlamında savaşın yokluğu şeklinde ifade edilmektedir. Geniş anlamda dünya siyasetinde üç durumdan söz edilebilir; savaş, savaşın olmaması ve barış. Barış, toplumsal karışıklık ve kargaşanın olmadığı durumdur. Barış, devlet düzeninin, güvenliğinin ve toplumsal kuralların, hukuk, gelenek ve kamuoyu tarafından sağlandığı duruma denir (Akgül, 2015, s. 87).

İnsanlar yaşamlarını istedikleri gibi sürdürebilmek için barış ortamına ihtiyaç duymaktadırlar. Barışın olmadığı bir yerde insanlar günlük yaşamlarını olağan biçimde sürdüremezler. Uluslararası düzeyde barış herkese, kamu yararı ve ulusal düzeyde düzen sağlar. Barış ile huzur ve güvenin olduğu yerde, savaş ve tehdidin olmadığı, uluslararası ticaret ve seyahatin engellenmediği, insanların huzur içinde işlerine gittiği bir ortam oluşur. Barış refah ekonomisinin etkin kurumu ve refah ekonomisinin de ilk temel teoreminin önemli bir unsurudur (Mendez, 1999, s. 388,389).

Barış genel anlamda bir devletin savaş halinde olmadığı durumu ifade etmektedir. Başka bir ifade ile bir devletin savaştan önce anlaşmadan sonraki durumunu belirtir. Barışın hukuki tanımı ise, milletlerarası barış birbirine karşı savaşan devletler arasında dostluğun yeniden sağlanmasıdır. Barış, herkesin yaşamları boyunca hayatını sınırlandıran düşmanlık, ön yargı hırsızlık gibi engeller

olmadan yaşamayı sürdürmeleri olarak tanımlanabilir (Aktaş ve Safran, 2013, s. 134,135). Barışın sekiz temel yapı taşı tablo 2.5’de gösterilmiştir.

Tablo 2.5: Barışın Sekiz Temel Yapı Taşı

İhtiyaçlar	Negatif Barış	Pozitif Barış
Hayatta Kalma: Askeri şiddet nedeniyle var olan doğrudan şiddetin olmaması	<i>Doğrudan şiddetin yokluğu;</i> terörizmin ve devlet terörünün engellenmesi, silahsızlanma, ateşkes, şiddete başvurmama	<i>Yaşam kalitesini arttıran işbirlikleri ve direk şiddetin önlenmesi;</i> barışın korunması, çatışma dönüştürülmesi, uzlaşma ve yeniden inşa
Büyüme: Ekonomik güçlerin neden olduğu yapısal şiddetin (yapısal şiddet 1) olmaması	İnsani ve yiyecek yardımları, yoksulluğun azaltılması	Yaşam kalitesini arttırmaya yönelik, herkesin temel ihtiyaçlarını karşılayabildiği; yerel, ulusal ve küresel düzeyde ekonomilerin oluşturulması
Özgürlük: Politik güçlerden kaynaklanan yapısal şiddetin (yapısal şiddet 2) olmaması	Baskı, işgal ve diktatörlükten kurtuluş	İyi yönetim ve katılım, özerklik, insani haklar
Kimlik (barış kültürü): Kültürel güçler nedeniyle oluşan şiddetin olmaması	İrkçi, milliyetçi, dil ve cinsiyete dayalı önyargıların yok edilmesi; medyada, filmlerde savaş taraftarlığını ve anıtlarda şiddeti ortadan kaldırmak.	Karşılıklı öğrenme ve barış kültürünü sağlama; küresel iletişim ve diyalogu sağlama; barışçıl derin yapı ve kültürü geliştirmek; barış eğitimi, gazetecilik eğitimi.

Kaynak: Fischer, D. (2007). Peace As a Self-Regulating Process. In C. Webel, ve J. Galtung (Eds.), Handbook of Peace and Conflict Studies (ss. 187-209). New York: Routledge, s. 188

Fischer’in sekiz bileşenli barış tanımına bakıldığında Fischer insan ihtiyaçlarını dört ana kategoriye ayırmıştır. Bunlar hayatta kalma, ekonomik mutluluk, özgürlük ve kimlik şeklinde ayrılmıştır. Bu ihtiyaçlar ise dört tehdit unsuru ile karşı karşıyadır.

Bu tehditler; *Doğrudan tehditler*; insanların silahla yaralanıp öldürülmesi. *Yapısal şiddet 1*; adaletsiz olan toplumsal yapının neden olduğu açık şekilde yavaş ölüm ve bulaşıcı hastalıklar. *Yapısal şiddet 2*; insanın hayatını belirleyecek konularda seçme ve katılma hakkından mahrum kalması. *Kültürel şiddet*; ırkçılık, milliyetçilik, ön yargı çeşitleri, cinsiyet ayrımcılığı ve diğer ayrımcılıklar olarak sıralanabilir (Fischer, 2007, s. 188). Johan Galtung ve diğerleri barışı olumlu ve olumsuz olarak ayırma tabi tutmuşlardır. Olumlu barış uyum, adalet, eşitlik ve barış gibi akıl ve toplumun arzuladığı durumun birlikte varlığının söz konusu olmasını ifade etmektedir. Olumsuz barış ise tarihsel olarak savaşın olmadığı ve diğer şiddet içeren insani çatışma durumunu ifade etmektedir. Barış denilince pek çok yerde olumlu barıştan söz edilmektedir (Webel, 2007, s. 6).

Yukarıdaki tanımlamalardan hareketle kısaca barış kavramı, savaşın olmadığı insanların güven ve huzur içinde yaşamlarını sürdürebildikleri duruma denir.

Güvenlik: İnsanların toplu halde yaşamlarının en önemli nedenlerinden biri güvenlik ihtiyaçlarının varlığıdır. Güvenlik ihtiyacı zorunlu fizyolojik ihtiyaçların ardından ikinci sırada gelen ihtiyaçtır. İnsanlar beslenme ihtiyaçlarını giderdikten sonra güvenli bir ortamda barınmak isterler. Güvenlik ihtiyacı insanların yaşayış biçimlerine göre değişerek sistemleşme sürecine girmiştir. Yaşama hakkı ve temel haklara sahip olmak için huzur ve güvenin sağlandığı ortamda yaşamak gerekir. Her insan kendini güvende hissetmek ister bu da toplumda güvenlik ihtiyacını doğurmaktadır. Yani güvenliğin sağlanması topluma huzur, düzen ve asayişin sürekli olarak sağlanması anlamına gelir ve güvenlik toplumsal bir ihtiyaçtır. Güvenlik hizmetinin, kamu düzeninin sağlanması ve toplu halde yaşamının önemli bir koşulu olması nedeniyle toplumsal hayat içinde çok önemli bir yere sahiptir (Kaypak, 2013, s. 12).

Güvenlik kavramı yalnızca devletleri içeren bir konu olmaktan çıkıp küresel boyutlara ulaşmıştır. Küresel güvenlik kavramının insani, çevresel, ulusal, ulus ötesi ve transkültürel güvenlik olarak beş boyutu vardır;

İnsan güvenliği: küresel güvenliğin ön koşulu ve insan ömrünün garantisidir.

Çevre güvenliği: küresel işbirliğinin sağlanması ve güven eksikliğinin önlenmesi için jeopolitik isteklerin gizlenmemesinin sağlanması.

Ulusal güvenlik: bir devletin güvenliği günümüzde ulusal ölçekte kalmayarak küresel boyutlara ulaşmıştır. Küresel adaletin sağlanması için ulusal ve bölgesel adaletin sağlanması gereklidir.

Ulus ötesi güvenlik: güvenlik tehditlerinin doğasından kaynaklanan doğal afet veya insan yapımı tehditlerin giderilmesi için ulus ötesi işbirliği gerekir.

Transkültürel güvenlik: kültürel yapıların korunup saygı gösterilmesi ve ötekileştirilmemesidir (Rodhan, 2011, s. 3,4).

Yukarıdaki tanımlamalardan hareketle güvenlik kavramı insanların yemek ve barınma gibi birincil ihtiyaçlarından sonra gelen ve küresel boyutlara ulaşan bir kavramdır. Kısaca güvenlik insanların toplu halde yaşama nedenlerinden biridir ve insanların güven ve huzur içinde yaşayabilme duygusundan kaynaklı ortaya çıkan bir kavramdır.

2.3.1.2. Barış ve Güvenliğin Küresel Sunumu

Yerel ve ulusal mallar devlet yapısı içinde kurulabilmesine karşılık küresel kamusal malların sunumunu sağlayacak bir devlet yapısı bulunmamaktadır. Uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, ulus devletleri, kamu özel sektör ortaklıkları ve özel sektörlü kuruluşlar küresel kamusal malların sunumunda doğrudan ve dolaylı olarak etkili olmaktadır. Küresel kamusal malların sunumunda fiilen üretmek yerine belirli bir kurallar ve standartlar koyularak sınırlar belirlenmektedir. Küresel kamusal malların sunumu, kural koymak, politikaların oluşturulması, finansman sağlamak gibi görevleri olan uluslararası kuruluşlar içinde en önemli kuruluş BM'dir. BM bünyesinde fonlar barındırarak çevreden sağlığa barış ve güvenliğe küresel kamusal malların kapsamına giren her konuyu kapsamaktadır. BM bünyesindeki fonlar üye devletlerden ödeme güçlerine göre alınmaktadır (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006, s. 32,33).

Uluslararası düzeyde küresel barış tüm dünyanın yararına. Bu anlamda barış ve güvenlik tüketimden mahrum bırakılmama ve tüketimde rekabet olmaması özelliklerini taşımaktadır. Küresel kamusal mal olarak barış ve güvenlik ülkeleri, nüfus guruplarını, nesilleri aşan dışsallıklara sahiptir. Ancak barış ve güvenliğin sağlanabilmesi için ortak harekete ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü ülkeler tek başlarına var olan çatışmaların barışa dönüşmesi için ihtiyaç duyulan ekipman, personel ve

kaynağı temin etmeyi göze alamazlar. Çatışmaların önlenmesi, barış ve güvenliğin tekrar sağlanması için çok sayıda unsurun birlikte hareket ettirilip güçlendirilmesi gerekmektedir (Sagasti ve Bezanson, 2001, s. 112,113).

Barış ve güvenliğin sunumunda diğer küresel kamusal mallarda olduğu gibi hem tüketim hem de arz yanlı sorunlarla karşılaşmaktadır. Arz yanlı yaşanan en büyük sorun barış ve güvenlik mallarının yetersiz üretimidir. Bu durum günümüzde de yaşadığımız yoğun çatışmalar, uluslararası terörizmin varlığı küresel kamusal mal olan barış ve güvenliğin yetersiz sunumunun göstergesidir. Barış ve güvenliğin aşırı sunumu söz konusu olduğunda ise kaynak israfı ortaya çıkmaktadır. Devletler kendi aralarında silahlanma yarışı içine girerek bazı harcamalardan kısıp savunma harcamalarına yönelirler. Örneğin eğitim ve sağlık benzeri alanlardan kaynakların kısıp savunma harcamasına yönelmesi durumu kaynak israfına yol açmaktadır (Dedebek, 2015, s. 150,151).

2.3.1.3. Barış ve Güvenliğin Küresel Sunumunda Uluslararası Örgütler

Barış ve güvenlik, küresel kamusal malın sunumunda piyasada başarısız olması nedeniyle bu başarısızlığın karşısında BM, barış ve güvenliğin koruyucusu ve bu küresel kamusal malların en önemli temin edicisi konumunda bulunmaktadır. BM'nin temel fonksiyonu barış ve güvenliği sağlayıp korumaktır. BM'nin bu yönde yaptığı çalışmaları Güvenlik Konseyi ile düzenlenmektedir. BM savaşı önermemekte ve silahsızlanma çağrılarını yapmaktadır. BM, kendi kendisini savunma gücüne sahip olduğu halde iyi niyete dayalı uygulamalar önermektedir (Yılmaz, 2010, s. 144).

Küresel kamusal malların sunumuna katkı sağlayan diğer bir uluslararası kuruluş NATO'dur. NATO, barış ve güvenliğin sağlanmasında önemli görevlere sahip olan uluslararası bir kuruluştur. NATO hizmetleri belirli bir coğrafi alan ve üyelerini kapsadığı için kulüp malı niteliği taşısa da dünya barışına sağladığı katkılar nedeniyle dışlamanın mümkün olmadığı faydalara sahip olması, tam manası ile kulüp malı olarak değerlendirilememektedir (Demir, 2006, s. 229).

2.3.1.4. Barış ve Güvenliğin Küresel Finansmanı

Küresel kamusal malların nasıl finanse edileceği ve finansmanında yaşanabilecek sorunların çözümü için bu malların sunumunda ve sınıflandırılmasında rol alan aktörlerin tespiti oldukça önemlidir. Barış ve güvenlik küresel kamusal

malının sınıflandırılması, sunum yöntemleri bu malların nasıl finanse edileceği konusunda yol gösterici olacaktır. Küresel kamusal malların üretimi ve tüketimi sonucunda oluşan fayda ve maliyetlerin üretim ve tüketim faaliyetlerini gerçekleştirenlere yüklenen dışsallıkların hangi ölçüde içselleştirildiğine göre finansman yöntemleri farklılıklar göstermektedir (Dedebek, 2015, s. 168).

Dışsallıkların büyük ölçüde içselleştirilebildiği durumlarda barış ve güvenliğin finansmanı; yaratılan dışsallıkların içselleştirilebilmesi daha çok uluslararası dışsallıklardan fayda sağlayanlara ödettirilmesi ile sağlanan finansman yöntemidir. Bu finansman yöntemine silah ticareti üzerinden alınan vergileri örnek olarak gösterilebilir. Bu vergi dışsallıkların içselleştirilmesi konusunda fayda sağlamaya yöneliktir. Silah ticaretinden vergi alınması hem silah ticaretini azaltarak hem de belirli bir gelir elde edilmesiyle barış ve güvenlik mallarının finansmanını sağlayacaktır (Sagasti ve Bezanson, 2001, s. 120-124).

Dışsallıkların sınırlı ölçüde içselleştirilebildiği durumlarda barış ve güvenliğin finansmanı; barış ve güvenliğin finansmanında sivil toplum örgütleri, özel vakıflar, bireyler, çeşitli kamusal ve özel kuruluşlar katkıda bulunarak kaynak sağlamaktadır. Bunlardan en önemli olanı Uluslararası Barış ve Güvenlik Programıdır. Bu program bütçesi, kitle imha silahlarının ve çatışma önleme alanlarında faaliyet göstermektedir. Sivil toplum kuruluşlarının arabuluculuk, insani yardım, uzlaşma ve erken uyarı gibi faaliyetlerinde kendi programlarını finanse ederler. Akademik kurumlar, çatışmaların önlenmesi amacıyla desteklenen politikaların araştırılmasını finanse etmektedir. Bireyler ise çatışmaların önlenmesi alanında görevli olan kuruluşlara bağış yaparak onları finanse etmeye, gönüllü elçilik ve arabuluculuk ile zamanlarını bağışlayarak katkıda bulunurlar (Sagasti ve Bezanson, 2001, s. 122).

3. BÖLÜM

SAVUNMA HARCAMALARININ ve KÜRESEL BİR KAMUSAL MAL OLAN BARIŞIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar genel itibariyle savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi (negatif, pozitif ve ilişki yok) incelemiştir. Savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin genelde negatif yönlü olduğu (Bkz. Lim (1983), Heo ve Derouen Jr (1998), Menla Ali ve Dimitraki (2014), Künü, Hopoğlu ve Bozma (2016)), bazı çalışmalarda savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşıldığı görülmektedir (Bkz. Özsoy (2008), Erdoğan (2006)). Savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşan çalışmalarda mevcuttur (Bkz. Gökbnar (2004), Mintz ve Stevenson (1995)).

Bu bölümde savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen ampirik literatüre yer verilmiştir.

Benoit (1978), yaptığı çalışmada 3 aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) çok değişkenli regresyon yöntemi ve korelasyon analizi yaparak gelişmekte olan 44 ülkenin 1950-1965 yılları içerisinde savunma harcamaları ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan çalışmada, sonuç olarak yüksek savunma yükü ile hızlı büyüme, düşük savunma yükü ile yavaş büyüme arasındaki ilişkiden bahsederek savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Frederiksen ve Looney (1983), yaptıkları çalışmada Benoit'in regresyon modelini kullanarak gelişmekte olan ülkeleri var olan kaynakları ve gelir düzeylerine göre ikiye ayırarak savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucu olarak, kaynak kısıtlaması bulunmayan ülkelerde savunma harcamaları ekonomik büyümeyi olumlu etkilerken, kaynak kısıtlanması yaşanan ülkelerde ise tam ters sonuç doğurduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Lim (1983), çalışmada Harrod-Domar tipi bir büyüme modeli kurmuş ve az gelişmiş 54 ülkenin 1965 – 1973 yılları arasında savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi gözden geçirmiştir. Sonuç olarak, bölgeler arası farklılıklar gözlemlenmiş olsa da genel itibariyle savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Değer ve Smith (1983), yaptıkları çalışmada makroskopik bir çerçevede kesitsel kanıtlar kullanılarak analiz edilen az gelişmiş olan 50 ülkenin askeri harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan çalışmada tam teşekküllü ampirik model kapsamında askeri harcamaların ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği ve gelişmeyi geciktirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Cappelen, Petter ve Bjerkholt (1984), yaptıkları çalışmada ekonomik çelişki modeli çerçevesinde kesitsel ve boylamsal verileri bir araya getirerek 17 OECD ülkesinin 1960–1980 yıllarına ait verilerini kullanarak hem tüm örneklem için hem de ülkelerin nispeten homojen üç alt grubu için ekonomik büyüme, üretim çıktısı, yatırım ve askeri harcama arasındaki ilişkileri analiz etmişlerdir. Yapılan çalışmada sonuç olarak, askeri harcamaların genellikle üretim çıktıları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu, ancak yatırım üzerinde olumsuz bir etki yarattığı görülmüştür. Bu iki etki, ekonomik büyüme üzerinde ters bir etkiye sahiptir. Net etki, askeri harcamaların, tüm örnek ülkeler için ve akdeniz ülkeleri dışındaki alt gruplar için ekonomik büyüme üzerinde genel olarak olumsuz bir etkiye sahip olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Lebovic ve Ishaq (1987), tarafından geleneksel 3 eşanlı denklem modeli kullanarak yapılan çalışmada gelişmekte olan 20 ülkenin 1973–1982 yılları arasında savunma harcamalarının ekonomik gelişme üzerine etkileri incelenmiştir. Çalışmada savunma harcamalarının ekonomik gelişme üzerine negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gyimah-Brempong (1989), dört eşitlik eşanlı model (büyüme oranı, savunma yükü, kalifiye işgücü oranı ve yatırım oranı) kullanarak 3 aşamalı EKK yöntemi ile 39 Subsaharan Afrika ülkesi için 1973-1983 döneminde artan savunma yükünün ekonomik büyümeyi artırıp artırmayacağını, savunma yükünün daha az gelişmiş ülkelerdeki ekonomik büyümeyi etkilediği kanallar olup olmadığını araştırmıştır. Yapılan çalışma sonucunda savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi doğrudan

etkilemediği ancak yatırım oranlarını etkilemesi nedeniyle dolaylı olarak negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Mintz ve Huang (1990), yaptıkları çalışmada esnek hızlandırıcı modeli kullanarak ABD'nin 1953-1987 yılları arasındaki verileri ile savunma harcamalarındaki değişimlerin ekonomik gelişme üzerindeki doğrudan ve dolaylı, anlık ve gecikmiş etkilerini göstermek ve ampirik olarak belirlemeyi amaçlamışlardır. Yapılan çalışmada sonuç olarak savunma harcamalarının uzun dönemde askeri harcamaların azaltılmasının yatırımları arttırdığını ve bununda 5 yıllık bir süreçte ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini tespit etmişlerdir.

Kinsella (1990), tarafından yapılan çalışmada yapısal Vector Autoregression (VAR) kullanılarak ABD'nin 1943 – 1989 yılları arasında savunma harcamaları ve ekonomik performans arasındaki nedensel ilişki araştırılmıştır. Çalışmada nedensel yönde, savunma harcamaları ile fiyat seviyesi, işsizlik oranı ya da faiz oranı arasında önemli bir ilişki olmadığını göstermektedir. Savunma harcaması ve çıktı arasında önemli gecikmeli bir ilişki görülmemektedir. Savunma harcaması ile çıktı arasında, yani üç aylık veya aylık bazda faaliyet gösteren, daha yakın bir nedensel ilişki olabilir, ancak böyle bir ilişkinin varlığı ve yönü, yıllık veriler kullanılarak belirlenemez. Kısacası, savunma harcamalarını zayıf ekonomik performansa bağlayan argümanlar çok az ampirik destek aldıkları sonuçlarına ulaşmıştır.

Chowdhury (1991), Granger nedensellik testini kullanarak gelişmekte olan 55 ülkenin ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasındaki nedensel ilişkiyi araştırmıştır. Yapılan çalışmada savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ülkeler genelinde genelleştirilemeyeceğini göstermektedir. Gerçek ilişki, her ülkedeki sosyoekonomik yapı ve devlet tipindeki farklılıkların yanı sıra farklı bir örneklem döneminin kullanılması nedeniyle bir ülkeden diğerine farklılık gösterebileceği sonucuna ulaşmıştır.

Ward ve Davis (1992), yaptıkları çalışmada EKK yöntemi kullanarak ABD'nin 1948 – 1990 yılları arasında askeri harcamalar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada askeri harcamaların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Buna ek olarak 1990 yıllarında askeri harcamalarda yaşanan düşüşün yapılan simülasyonlarda 1993 - 1996 döneminde

ekonomik çıktıda yüzde 2,5 ile 4,5 arasında bir artış göstereceği sonucuna ulaşmışlardır.

Kusi (1994), yaptığı çalışmada Granger nedensellik testini kullanarak gelişmekte olan 77 ülkenin ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasındaki nedensel ilişki araştırmıştır. Yapılan çalışmada sonuç olarak ekonomik büyüme ve savunma harcamaları arasındaki ilişkinin ülkeler genelinde genelleştirilemeyeceğini göstermektedir. Bu, örnek çalışma dönemi ve ilgili ülkenin sosyo-ekonomik gelişim düzeyindeki diğer etkenlere bağlı olabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Mintz ve Stevenson (1995), çalışmada Feder Tipi 3 sektörlü model kullanılarak 103 ülke için 1950-1985 yılları arasındaki verileri ile askeri harcamaların ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Yapılan çalışmada sonuç olarak askeri harcamalar dışındaki harcamaların çoğu ülkede ekonomik büyümeye etkisi pozitif çıkmasına karşılık, askeri harcamaların etkisinin anlamsız olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Knight, Loayza ve Villanueva (1996), yaptıkları çalışmada panel veri analizini kullanarak 79 ülkenin 1972-1990 yılları arasındaki verileri ile sermaye birikimi ve kaynak tahsisi üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle askeri harcamaların büyüme geciktirici etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada sonuç olarak yüksek ekonomik üretimin askeri harcamaların azaltılması sonucu gerçekleşebileceği sonucuna varmışlardır. Kısaca var olan değişkenler arasında negatif etki belirlemişlerdir.

Kollias (1997), çalışmasında Granger nedensellik yöntemini kullanarak Türkiye'nin 1954-1993 yılları arasında ekonomik büyüme ile savunma harcamalarının GSYH içindeki payı arasında nedensel ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucunda ekonomik büyüme ile savunma harcamalarının GSYH içindeki payı arasında nedensel bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Heo ve DeRouen Jr (1998), çalışmada Nonlinear EKK(NLS) yöntemini kullanarak 5 Güneydoğu Asya ülkesi için 1961-1990 yıllarını kapsayan çalışmalarında savunma harcamaları, ekonomik büyüme ve teknolojik değişim arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Sonuç olarak savunma harcamaları ile teknoloji

arasında pozitif ancak ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Dunne ve Vougas'ın (1999), VAR modeli, Granger nedensellik tekniklerini kullanarak Güney Afrika için yaptıkları çalışmada Güney Afrika için askeri yükün ekonomik gelişme üzerinde etkisini incelemişlerdir. Yaptıkları çalışmada sonuç olarak askeri yükün ekonomik gelişme üzerinde önemli negatif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kollias ve Makrydakis (2000), yaptıkları çalışmada Granger nedensellik testini kullanarak Yunanistan'ın 1955 - 1993 döneminde askeri harcamalar ve ekonomik büyüme arasında nedensel bir bağı varlığını araştırmışlardır. Sonuç olarak askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Sezgin (2001), çalışmada 2 aşamalı EKK ve 3 aşamalı EKK yöntemi kullanılarak Türkiye'de 1956 ve 1994 yılları arasındaki savunma ile büyüme ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada, Türkiye'nin ekonomik büyümesinin savunma sektörü tarafından uyarıldığı, savunma harcamalarının ise tasarruf ve ticaret dengesi üzerinde önemli bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Dakurah, Davies ve Sampath (2001), yaptıkları çalışmada Granger nedensellik yöntemini kullanarak, gelişmekte olan 62 ülkenin 1975-1995 yılları arasında savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkileri değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak askeri harcamadan büyümeye tek yönlü nedensellik 13 ülkeye, büyümeden 10 ülkeye yapılan askeri harcamalara ve geri bildirim ilişkisine göre 6 ülkeye ulaşmıştır. 18 ülke için değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki kanıtlarına rağmen nedensel bir ilişki bulunmamıştır. Son olarak, diğer 8 ülke için, ilk olarak iki değişkeni birbirinden ayırdıktan sonra eşbütünlük bulunmuştur. Nedensellik yönündeki eşit bölünme, 20 ülke ile askeri harcamalardan ekonomik büyümeye ve 17 tersine (bazı çift yönlü de olsa) nedensellik gösteren ülkeler, ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık gösterebilecek bir dizi faktörün olduğunu göstermektedir.

Dunne, Nikolaidou ve Vougas (2001), yapmış oldukları çalışmada Granger nedensellik testini uygulayarak Türkiye ve Yunanistan'ın savunma harcamalarının

ekonomik büyüme ile ilişkisi tespit edilmeye çalışılmışlardır. Yapılan çalışmaya göre Yunanistan'ın savunma harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi pozitif çıkarken, Türkiye'nin savunma harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin negatif olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ateşoğlu (2002), makalesinde yeni makroekonomik teorilerden esinlenen eşbütünleşme metodolojisi ve modellemesi kullanarak ABD'nin 1947 – 2000 yılları arasında savunma harcamalarının ekonomiye etkileri incelenmiştir. Sonuç olarak ABD'de savunma harcamaları ve toplam üretim çıktıları arasında niceliksel olarak önemli ve olumlu bir ilişki olduğunu ortaya koyduğu sonucuna ulaşmıştır.

Al-Yousif (2002), çalışmada Granger nedensellik testi kullanılarak 6 körfez ülkesinde 1975-1998 dönemi için savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi araştırmıştır. Ampirik sonuçlar, ne büyüme ne de savunmanın dışsal olarak kabul edilemeyeceğini ve aralarındaki ilişkilerin ülke çapında genelleştirilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır.

Abu-Bader ve Abu-Qarn (2003), çalışmada çok değişkenli eşbütünleşme ve varyans ayrıştırma teknikleri ile Mısır, İsrail ve Suriye'nin son 30 yılın verileri kullanılarak hükümet harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada sonuç olarak askeri yükün tüm ülkeler için ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ve sivil hükümet harcamalarının pozitif ekonomikliğe neden olduğunu sonucuna ulaşmışlardır.

Dunne, Perlo-Freeman ve Soydan (2004), panel veri analizi kullanılarak 11 küçük sanayileşmiş ekonomiye sahip olan ülkelerin (Şili, Brezilya, Arjantin, Venezuela, Güney Afrika, Malezya, Filipin, Hindistan, Pakistan, Güney Kore, Türkiye) savunma harcamalarının GSYİH içindeki dış borçların payı üzerinde gerçekten olumlu bir etkiye sahip olduğunu sonucuna ulaşmışlardır.

Dritsakis (2004), çalışmada eşbütünleşme analizi kullanarak Türkiye ve Yunanistan'ın 1960-2001 yılları arasında savunma harcamaları ile ekonomik büyümeleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada sonuç olarak her iki ülkede de savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki yoktur sonucuna ulaşmıştır.

Kollias, Naxakis ve Zarangas (2004), çalışmada eşbütünleşme ve Granger nedensellik testini kullanılarak Kıbrıs'ın 1964 – 1999 yılları arasında askeri harcama ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Sonuç olarak savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü anlamlı nedensellik bulunduğunu sonucuna ulaşmışlardır.

Gökbunar (2004), EKK ve GİOR yöntemi kullanılarak 100'ün üzerindeki ülkenin 1980 - 1997 yılları arasında savunma harcamalarının ekonomik büyüme ve toplam yatırımlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda savunma harcamalarının gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği ve gelişmiş ülkelerde ise savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonuçlarına ulaşmıştır.

Halıcıoğlu (2004), yaptığı çalışmada yeni makroekonomik teori ve çok değişkenli eşbütünleşme tekniği kullanılarak Türkiye'nin 1950-2002 dönemindeki veriler ışığında ekonomik büyüme ile savunma harcamaları ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada sonuç olarak savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişki var olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Karagöl ve Palaz (2004), birim kök, eşbütünleşme ve Granger nedensellik testini kullanılarak Türkiye'nin 1955–2000 yılları arasında GSMH büyümesi ile savunma harcamaları arasındaki nedensellik yönünü tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışmada sonuç olarak savunma harcamalarından büyümeye doğru tek yönlü nedensel ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Sümer (2005), panel veri analizi kullanılarak çeşitli ülkelerin 1990-2001 yılları arasında savunma harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi gelişmiş ülkeler için pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Al- Jarrah (2005), yaptığı çalışmada zaman serilerinin istatistiksel özellikleri araştırılmış, daha sonra Johansen'nin maksimum olasılık prosedürü, vektör hata düzeltme modelleri (VECM) ve standart Granger nedensellik testi gibi çeşitli ekonometri teknikleri uygulanmıştır. Ayrıca, değişken periyotlar arasındaki ilişkiyi örnek periyodun ötesinde test etmek için varyans ayrıştırması analizini uygulayarak Suudi Arabistan'da 1970-2003 döneminde savunma harcamaları ve ekonomik

büyüme arasındaki ilişkinin ampirik bir analizini yapmıştır. Analizlerin sonucu savunma harcamaları ile toplam ekonomik büyüme ve petrol dışı ekonomik büyümenin her biri arasında negatif nedensellik bulunduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yıldırım, Sezgin ve Öçal (2005), çalışmada kesitsel ve dinamik panel tahmin teknikleri kullanılarak Ortadoğu ülkeleri ve Türkiye'nin 1989-1999 döneminde askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ampirik olarak incelenmiştir. Çalışma sonucu ampirik analiz, askeri harcamaların Ortadoğu ülkelerinde ve Türkiye'de bir bütün olarak ekonomik büyümeyi artırdığını gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Kalyoncu ve Yücel (2006), yapılan çalışmada Engle-Granger eşbütünleşme metodolojisi ve Granger nedensellik testi kullanılarak Türkiye ve Yunanistan'ın 1956-2003 döneminde savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki yıllık verilerle incelenmiştir. Sonuç olarak, bu iki değişkenin incelenen her iki ülke için de birlikte olduğu bulunmuştur. Ekonomik büyümeden savunma harcamalarına giden tek yönlü nedensellik sadece Türkiye için bulunmuştur.

Erdoğdu (2006), çalışma çoklu denklem sistemi yaklaşımı, VAR metodolojisi izlenerek Türkiye'nin 1968 - 2004 dönemindeki verileri kullanarak ekonomik büyüme ile askeri harcamalar arasındaki muhtemel ilişkileri araştırmaktadır. Çalışmanın sonucunda askeri harcamaların hükümet açıklarının gerilemesine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kısaca askeri harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi pozitifdir.

Lee ve Chen (2007), çalışmada panel birim kök testleri, heterojen panel eşbütünleşme testleri ve Granger nedensellik testini kullanılarak 27 adet OECD üyesi ve 62 adet OECD üyesi olmayan ülke üzerinde 1988-2003 yılları arasında çok değişkenli bir modelde GSYİH ve savunma harcamaları arasındaki nedensel ilişkileri incelemişlerdir. Sonuç olarak OECD ülkelerinde GSMH'den savunma harcamalarına doğru bir pozitif ilişki, OECD üyesi olmayan ülkelerde ise savunma harcamalarından ekonomik büyümeye doğru negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Granger nedensellik testinin sonuçları ise kısa dönemde iki ülke gurubunda da savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında nedensellik sonucuna ulaşamazken uzun dönemde ise GSMH'den savunma harcamalarına doğru bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Yakovlev (2007), Solow ve Barro büyüme modellerini kullanarak 28 ülkenin 1965–2000 yılları arasında askeri harcamaların, net silah ihracatının ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin etkisini incelemiştir. Sonuç olarak askeri harcamalar ekonomik büyüme ile negatif ilişkilidir, net silah ihracatı ekonomik büyüme ile negatif ilişkilidir ve etkileşimleri ekonomik büyüme ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Görkem ve Işık (2008), yaptıkları çalışmada VAR modeli ve Granger nedensellik analizi kullanarak Türkiye'nin 1968- 2006 yılları arasındaki verileri ışığında savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada sonuç olarak savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında nedensel bir ilişki bulunamamıştır.

Özsoy (2008), çalışmada beş denklem VAR modeli ve VAR modelinden türetilen dürtü yanıt fonksiyonlarına (IRF) kullanılarak Türkiye'nin 1965–2003 dönemi verileriyle farklı sosyal gelir grupları arasındaki bütçe açıkları, savunma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, aynı zamanda, GSMH'nin yüzdesi olarak savunma harcamaları ile GSMH'nin yüzdesi olarak açıklar arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Karagianni ve Pempetzoglu (2009), çalışmada doğrusal ve doğrusal olmayan Granger nedensellik yöntemleri kullanılarak Türkiye'nin 1949–2004 dönemi için savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişki incelenmiştir. Sonuç olarak Türkiye'deki askeri harcamalar ve ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan nedensel bağımlılığın var olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Braşoveanu (2010), çalışmada küme analizi, beşli analiz, regresyon tekniği ve Granger nedensellik testleri kullanılarak Romanya'da 1990-2007 yılları arasında savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu bağlantının varlığını, yönünü ve yoğunluğunu bulmaya çalışmıştır. Sonuç olarak Romanya'da olumsuz bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Romanya'da savunma harcamalarının ekonomik büyümeye olan olumsuz etkisinin potansiyel nedeni, ekipman harcamaları ve diğer operasyonel harcamaların yüksek oranlı olması sonucuna ulaşmıştır.

Yılancı ve Özcan (2010), çalışmada Zivot-Andrews birim kök testi ve Gregory-Hansen eşbütünleşme testi kullanılarak Türkiye’de 1950-2006 yılları arasında GSMH ile savunma harcamaları arasında ilişkinin var olup olmadığı test edilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak GSMH ile savunma harcamaları arasında uzun dönemli bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Toda-Yamamoto nedensellik analizi sonucunda ise GSMH’den savunma harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Pradhan (2010), çalışmada entegrasyon, eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi kullanılarak Çin, Hindistan, Nepal ve Pakistan’ın 1988-2007 dönemi boyunca verileri ışığında savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Çalışmada sonuç olarak Çin ve Hindistan’daki ekonomik büyüme ve kamu borçları arasında iki yönlü nedensellik bulunmuştur; Çin ve Nepal’de savunma harcamalarından ekonomik büyümeye tek yönlü nedensellik, Hindistan’da kamu borcundan savunma harcamalarına tek yönlü nedensellik ve Pakistan’daki ekonomik büyümeden tek yönlü nedensellik bulunmuştur. Ancak, Granger nedensellik testi paneli, kamu borçları ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedenselliğin varlığını doğrulamaktadır. Sonunda eşbütünleşme testi, belirli bir ülkenin savunma harcamalarının, diğer ülkelerdeki savunma harcamalarını etkileyebileceğini gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Farzanegan (2011), çalışmada VAR modeli ve Granger nedensellik testleri kullanılarak İran hükümetinin 1959-2007 yılları arasında askeri bütçesinde şoklara tepkilerini, ekonomik büyümesi ve askeri harcamaları arasındaki dinamik etkileşimleri incelemiştir. Çalışmada sonuç olarak gelir artışının askeri bütçedeki şoklara karşı tepkisi olumlu ve ekonomik büyümenin, askeri harcamalarda şoku artıran tek bir standart sapmaya verdiği yanıtın, kısa ve orta vadede pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Dunne ve Nikolaidou (2011), panel veri analizini kullanarak 15 Avrupa Birliği Ülkesinin 1961 – 2007 yılları arasındaki savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmıştır. Yapılan çalışmada savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi desteklemediği kısaca savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemediği sonucuna ulaşmışlardır.

Taş, Örnek ve Akdoğan (2013), çalışmada eş bütünleşme ve VAR modeli yöntemleri kullanılarak Türkiye'nin 1970-2008 yılları arasında savunma harcamaları, büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki incelemiştir. Çalışmanın sonucunda savunma harcamalarından gelir eşitsizliğine doğru tek yönlü bir nedensel ilişki saptamışlardır.

Kung (2013), Granger nedensellik yaklaşımı ile 16 Latin ve Güney Amerika ülkelerinin (Arjantin, Belize, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Meksika, Nikaragua, Paraguay) 1988-2010 dönemi verileri kullanılarak askeri harcamalar ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel bağlar analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda, Formül 1; askeri harcamalardan Belize ve Nikaragua'daki ekonomik büyümeden tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Formül 2; Bolivya ve Ekvator'da ekonomik büyümeden askeri harcamalara tek yönlü bir Granger nedensellik vardır. Formül 3; Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Guatemala, Meksika, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezuela'da askeri harcamalar ve ekonomik büyüme arasında nedensel bir bağlantı yoktur. Formül 4; 16 Latin ve Güney Amerika ülkesinin herhangi birinde askeri harcamalar ve ekonomik büyüme arasında bir geri bildirim yoktur. Sonuçlarına ulaşmışlardır.

Menla Ali ve Dimitraki (2014), yaptıkları çalışmada Markov anahtarlama modeli kullanılarak Çin'in 1953 – 2010 yılları arasında askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin, daha hızlı ve yavaş büyüme dönemleri ile daha fazla ve daha az değişken dönemler arasında ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada sonuç olarak askeri harcama değişiklikleri ve ekonomik büyüme arasındaki dinamik bağlantının devlete bağımlı olduğunu ve askeri harcamalardaki artışların, düşük büyüme - yüksek varyans durumunda ekonomik büyümeyi sürdürdüğü, kalabalıklaşan etkilerle de tutarlı olduğu gösterilmiştir. Geniş anlamda, bu sonuçlar, askeri harcamalardaki artışın büyümeyi engellediği ve ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği önemli politika etkilerine işaret ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Abar, Erkal ve Yılmaz (2014), çalışmada panel veri analizi kapsamında eşbütünleşme ve nedensellik testleri kullanılarak gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin 1994-2012 dönemi için kamu harcama çeşitleri ile ekonomik

büyüme arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Sonuç olarak iktisadi büyüme ve savunma harcamaları arasında ülke gruplarının herhangi birinde nedensellik ilişkisi belirlenemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Mosikari ve Matlwa (2014), çalışmada Johansen eşbütünleşme ve Engel-Granger uygulaması kullanılarak Güney Afrika'nın 1988 – 2012 döneminde savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırmışlardır. Sonuç olarak savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir.

Bekmez ve Destek (2015), yaptıkları çalışmada panel veri regresyon yöntemi kullanılarak gelişmiş 31 ülkenin, az gelişmiş 30 ülkenin ve gelişmekte olan 11 ülkenin 1988-2012 yıllarındaki verileri ışığında savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ile savunma harcamalarının oluşturduğu dışlama etkisi analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda savunma harcamalarının ekonomiye olan dışsal etkilerinin, ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Korkmaz (2015), yapılan çalışmada panel veri analizi kullanılarak bölgesel olarak önemli kabul edilen 10 Akdeniz ülkesinin 2005 - 2012 yılları arasında ekonomik büyümesi ve işsizlik değişkenleri (makroekonomik değişkenler) üzerindeki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda askeri harcamalar ülkelerin ekonomik büyümesini olumsuz yönde etkilerken, işsizliği artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Künü, Hopoğlu ve Bozma (2016), panel veri analizi kullanılarak 12 Orta Doğu ülkesi için 1998-2012 dönemi verileri ışığında savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi araştırılmıştır. Sonuç olarak savunma harcamalarının, iç ve dış çatışma zamanlarında ağırlaşan ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Phiri (2016), çalışma lojistik düzgün geçişli regresyon (LSTR) modelinin tahminlerine dayanarak Güney Afrika'nın 1988'den 2014'e kadar toplanan yıllık verileri kullanarak askeri harcamalar, ekonomik büyüme ve diğer büyüme belirleyicileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuç olarak askeri harcamalar ve ekonomik büyüme arasındaki tersine çevrilmiş U-şekilli bir ilişkiye işaret ederek

ekonomik büyüme ve diğer büyüme belirleyicileri arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Durgun ve Timur (2017), çalışmada Granger nedensellik testi kullanılarak Türkiye'nin 1970 - 2015 yılları arasında savunma harcamaları ile reel GSYH ilişkisi incelenmiştir. Sonuç olarak savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir nedensel ilişki saptanmıştır.

Korkmaz ve Bilgin (2017), çalışmada Johansen-Juselius eşbütünleşme ile Granger nedensellik testi kullanılarak Türkiye ile ABD'nin 1961-2015 döneminde askeri harcamalar ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda ABD'de ekonomik büyüme ve askeri harcamalar arasında bir nedensel ilişki tespit edilememiş, Türkiye'de iki değişken arasında çift yönlü nedensel ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Çetin, Yıldırım, Koy ve Köksal (2018), yaptıkları çalışmada panel veri teknikleri kullanarak 27 NATO üyesi ülkenin 2000-2015 yılları arasında askeri harcama ve ekonomik büyüme ilişkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Askeri harcama ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Sinha, Chaudhury ve Sengupta (2018), çalışmada panel eş bütünleme testi ve ardından panel VAR testini kullanarak dünya genelinde gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin 1960-2015 yılları arasındaki savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki dinamik ilişki incelenmiştir. Gelişmiş ülkelerin savunma harcamalarının büyümeye olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Mahapatra, Sinha, Chaudhury, Dutta, ve Sengupta (2018), çalışmada GMM tahmin metodu kullanılarak Afganistan, Bangladeş, Hindistan, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka olmak üzere altı SAARC ülkesinin 1970-2016 yılları arasında savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Yapılan çalışmada, savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

3.2. VERİ

Bu tez çalışmasında 2007-2017 döneminde 11 AB (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Hırvatistan, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya) ülkesinde savunma harcamalarının ve barış düzeyinin ekonomik büyüme ile arasındaki uzun dönemli ilişki ve nedensellik incelenmiştir. Verilerin seçiminde çalışmanın amacı ile literatür esas alınmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler Tablo 3.1’de verilmiş olup, söz konusu veriler Dünya Bankası (World Bank Data), Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (Stockholm International Peace Research Institute) ve Küresel Barış Endeksi (Global Peace Index)’nden elde edilmiştir. Çalışmada ekonomik büyüme açıklanan değişken; savunma harcamaları ve barış düzeyi açıklayıcı değişkenler olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.1: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Tanımları

Değişkenler	Sembolü	Kaynağı
Ekonomik Büyüme (%)	GDP	World Bank Data(2018)
Savunma Harcamaları (%)	SVHRC	SIPRI(2018)
Barış Düzeyi	BRŞDÜZ	Global Peace Index (2018)

3.3. METODOLOJİ

Çalışmada Panel Veri Analizi (PVA) kullanılarak 11 AB ülkesinde (geçiş ekonomileri) savunma harcamaları ve barış düzeyi ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı, ilişki var ise ilişkinin yönü ve derecesi ölçülmeye çalışılmıştır. Bir başka deyişle PVA yöntemi ile 11 AB geçiş ekonomisi ülkesinin savunma harcamaları ve barış düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda ekonomik analizin ilerleyen aşamalarında kullanılacak testlerin belirlenmesi, amacıyla ilk olarak analizde kullanılacak değişkenler arasında yatay kesit bağımlılık incelenmiştir. Değişkenler arasında yatay kesit bağımlılık bulunmaması durumunda birinci nesil

panel birim kök testleri, yatay kesit bağımlılık bulunması durumunda ise ikinci nesil panel birim kök testleri yapılacaktır.

Çalışmada sırasıyla yatay kesit bağımlılık testi, CADF birim kök testi, Paresan ve Yagamata (2008) homojenlik testi, Westerlund ve Edgerton (2007) eşbütünleşme testi, tam dönüşümlü en küçük kareler yöntemi (FMOLS) ve Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testleri uygulanmıştır. İlk olarak ampirik analizde kullanılan testlere hakkında bilgi verilmiş ardından test sonuçları değerlendirilmiştir.

Değişkenler arasında beklenen ilişki literatür esas alınarak Tablo 3.2’de sunulmuştur. Çalışmada savunma harcamalarının ve barış düzeyinin artması ekonomik büyümeyi arttırması beklenmektedir.

Tablo 3.2. Değişkenler, Değişkenlerin Kısaltmaları ve Beklenen İşaretleri

Değişkenin Adı	Değişkenin Kısaltılması	GDP Üzerindeki Beklenen İşareti
Savunma Harcamaları	SVHRC	(+)
Barış Düzeyi	BRŞDÜZ	(-)

3.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Ekonometrik analizlerde kullanılan seriler arasında yatay kesit bağımlılığı (YKB) varken, analiz yapılması analiz sonuçlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Analiz öncesi, serilerdeki ve eş-bütünleşme denklemindeki yatay kesit bağımlılığının varlığının test edilmesi gereklidir. YKB’nin yapılacak birim kök ve eş-bütünleşme testleri seçiminde göz ardı edilmesi; analiz sonuçlarını tutarsız ve sapmalı hale getirerek yanlış sonuçlara ulaşılmasına neden olur (Koçbulut ve Altıntaş, 2016, s. 152).

Panel çalışmalarında değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin araştırılmasından önce, daha doğru sonuçlar elde etmek amacıyla, değişkenlerin yatay kesit bağımlılık ve homojenliğinin araştırılması gereklidir. Zaman boyutunun (T) büyük, yatay kesit boyutunun (N) küçük olduğu panel modellerinde kesitler arasında ciddi korelasyonlar ortaya çıkabilir (Pesaran, 2004, s. 1). Hata terimlerinde kesit bağımlılığın ortaya çıkmasının birkaç nedeni olabilmektedir. Bu nedenlerin

birincisi, panel modellerinde mekânsal ve ortak etkinin ihmal edilmesi, diğeri ise sosyoekonomik ağlardaki etkileşimlerin ihmal edilmesidir (Chudik, Pesaran, 2013, s. 2).

Netice itibariyle yatay kesit bağımlılığının değişken bazında ve model bazında sınanması önem arz etmektedir. Bu sebepten çalışmada ilk olarak değişkenler ve model bazında yatay kesit bağımlılığın araştırılması, Breusch-Pagan (1980) tarafından geliştirilen CDLM1 testi ve Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CDLM2 ve CDLM3 testleri ile sonrasında Pesaran vd.(2008) LM testi (LM_{adj}) testleri kullanılmaktadır (Küçükaksoy ve Akalın, 2017, s. 26).

Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu durumda %5 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi reddedilmekte ve serilerin arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılır (Pesaran, 2004).

Yatay kesit bağımlılığı testi hipotezleri aşağıdaki gibidir;

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

3.3.2. CADF Birim Kök Testi

Pesaran (2007) CADF testi, ADF regresyonunun gecikme değerlerinin yatay kesit ortalamaları ve serilerin birinci farkları ile genişletilmiş halidir. CADF testinde CADF istatistiği ile yatay kesitlere ait sonuçlar bireysel olarak elde edilebilirken, yatay kesitlerin ortalamalarının alınması sonucu genişletilen CIPS (Cross Sectionally IPS) istatistiği ile panelin geneli hakkında sonuçlar elde edilebilmektedir. CADF testi, zaman (T) > yatay kesit (N) veya $N > T$ olduğu durumda da panelin bütünü hakkında durağanlık incelemesine imkân sağlamaktadır (Koçbulut ve Altıntaş, 2016, s. 154). CADF testinin dayandığı regresyon modeli;

$$y_{it} = (1 - \phi_i)\mu_i + \phi_i y_{i,t-1} + u_{it} \quad (i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T) \quad (1)$$

$$u_{it} = \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

(2) nolu eşitlikte f_t , gözlenemeyen ortak ögeyi simgelemekte olup daima durağan olduğu kabul edilmektedir. ε_{it} ise, seriye özgü öge olup özdeş ve bağımsız dağılmıştır. Bu modelde yatay kesit bağımlılığı, gözlenemeyen ortak ögenin

varlığından kaynaklanmaktadır. (1) ve (2) nolu denklemler manipüle edilip şu şekilde yazılır;

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + \beta_i y_{i,t-1} + \gamma_i \epsilon_{it} + \epsilon_{it} \quad (3)$$

Burada, $\alpha_i = (1 - \phi_i)\mu_i$, $\beta_i = -(1 - \phi_i)$ ve $\Delta y_{it} = y_{it} - y_{i,t-1}$. Buna göre $\phi_i = 1$ olmak üzere CADF testinin hipotezleri şu şekilde oluşturulur;

$H_0: \beta_i = 0$ (tüm i 'ler için) seri durağan değildir.

$A: \beta_i < 0$ ($i = 1, 2, \dots, N$), $\beta_i = 0$ ($i = N+1, N+2, \dots, N$) seri durağandır (Küçükaksoy ve Akalın, 2017, s. 27,28).

Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF testinde panelin genelinde birim kök var olup olmadığına karar vermek amacıyla; CIPS (Cross-sectionally Im Pesaran Shin) istatistiği hesaplanır. CIPS istatistiği, her ülke için belirlenen CADF değerlerinin aritmetik ortalaması alınması sonucu şu şekilde hesaplanmaktadır.

$$CIPS = \frac{\sum_{i=1}^N CADF_i}{N} \quad (4)$$

3.3.3. Pesaran ve Yamagata (2008) Homojenlik Testi

Eşbütünleşme testinden önce eşbütünleşme denklemlerindeki eğim katsayılarının homojen veya heterojen olup olmadıkları test edilmektedir. Bunun için Pesaran ve Yamagata (2008) homojenlik testi kullanılmaktadır (Pesaran ve Yamagata, 2008, s. 56).

Panel veri analizlerinde homojenite testi ile ilgili ilk çalışmalar Swamy (1970) tarafından yapılmıştır. Swamy'nin bu testi, Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilip delta (Δ) testi olarak adlandırılmıştır. Bu teste göre; $Y_{it} = \alpha + \beta_i X_{it} + \epsilon_{it}$ gibi bir eşbütünleşme denkleminde β_i gibi bir eğim katsayısını ifade eder ve Δ testi hipotezleri şu şekilde kurulur (Sağlam vd., 2017, s. 155) ;

$H_0: \beta_i = \beta$ ise eğim katsayıları homojendir.

$H_1: \beta_i \neq \beta_j$ ise eğim katsayıları homojen değildir.

Delta testi istatistikleri aşağıda belirtildiği gibi hesaplanmaktadır;

$$\text{Büyük örneklem için: } \tilde{\Delta} = \sqrt{N}((N^{-1}S^{-} - k)/2k) \sim X_{k^2} \quad (5)$$

$$\text{Küçük örneklem için: } \tilde{\Delta}_{\text{adj}} = \sqrt{N}((N^{-1}S^{-} - k)/v(T, k)) \sim N(0,1) \quad (6)$$

Burada k; açıklayıcı değişken sayısını, S; Swamy test istatistiğini, N; yatay kesit sayısını gösterir. Bu eşitliklerde, H_0 hipotezi altında $(N, T) \rightarrow \infty$, $\sqrt{N/T} \rightarrow \infty$ olduğunda hata terimleri serbest dağılım göstermektedir (Koçbulut ve Altıntaş, 2016, s. 159).

3.3.4. Westerlund ve Edgerton (2007) Eşbütünleşme Testi

Eşbütünleşme analizinin amacını zaman serisi boyutunda (T) ve yatay kesit boyutunda (N) bütünleşmiş seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin var olup olmadığının test edilmesi, olarak açıklanabilir (Westerlund, 2007, s.709).

Westerlund ve Edgerton (2007) eşbütünleşme testi McCoskey ve Kao (1998) tarafından yapılan Langrage testi çarpanına dayanmaktadır. Bu eşbütünleşme testinde, eşbütünleşme denkleminde otokorelasyon ve değişen varyansa izin vermesi, yatay kesit bağımlılığını dikkate alması ve aynı zamanda küçük örneklem açısından sonuç vermesi nedeniyle önem arz etmektedir. Bu testte H_0 hipotezinin kabul edilmesi tüm kesitler için eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Westerlund ve Edgerton (2007) eşbütünleşme testinde hipotezler şu şekildedir (Topallı, 2016, s. 199):

$$H_0: \sigma_i^2 = 0 \text{ tüm } i\text{'ler için eşbütünleşme vardır.}$$

$$H_A: \sigma_i^2 > 0 \text{ bazı } i\text{'ler için eşbütünleşme yoktur.}$$

3.3.5. Tam Dönüştürülmüş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS, Full Modified Ordinary Least Square)

Birim kök ve eşbütünleşme testleri uygulanması sonucunda bu ilişkinin nihai katsayılarını belirlemek üzere tahmin edicilerin tutarlılığını test etmek amacıyla bazı analiz yöntemleri geliştirilmiştir. Çalışmada Pedroni (2000) tarafından geliştirilen en küçük kareler (Full Modified Ordinary Least Squares-FMOLS) yöntemi kullanılmıştır (Gülmez, 2015, s. 24).

FMOLS analiz yöntemi, sabit etkili (standart) tahmincilerdeki (değişen varyans, otokorelasyon gibi sorunları) sapmaları düzeltebilmektedir. Pedroni'nin heterojenliğe bireysel kesitler arasında büyük ölçüde izin veren FMOLS yöntemi, hata terimi, sabit terim ve bağımsız değişkenlerin farkları arasındaki olası korelasyonun varlığını hesaba katmaktadır. Pedroni (2000), FMOLS analiz tekniğinin gücünü küçük örneklerde de test etmiş, küçük örneklerdeki t istatistik değerinin performansının Monte Carlo simülasyonları ile iyi olduğunu hesaplamıştır (Yardımcıoğlu ve Gülmez, 2013, s. 154).

3.3.6. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi

Bu çalışmada seriler arasındaki nedensellik ilişkisi Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik testi ile incelenmiştir. Söz konusu nedensellik testi Westerlund (2007) eşbütünleşme testindeki gibi heterojenliğe izin vermekte ve yatay kesit bağımlılığını dikkate almaktadır. Ayrıca, söz konusu test esas itibarıyla Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik testine dayanması neticesinde iki önemli üstünlüğe sahiptir. Bunlardan ilki I(1) veya I(0) olan serileri birlikte modellemesi yani standart nedensellik testlerinden farklı olarak söz konusu testin serilerin durağan olması gerekliliği şartını taşımamasıdır. İkincisi ise değişkenler arasında koentegre ilişkinin var olduğu veya olmadığı durumlarda kullanılmasına imkân sağlamasıdır. Bu üstünlükler neticesinde yanlış model spesifikasyonuna dayalı taraflı sonuçlara ulaşılmasını asimptotik olarak engellemektedir. Ayrıca söz konusu test gecikme uzunluğunun her ülke için farklılaşmasına imkân sağlamakta ve seriler düzey değerleri ile birlikte modellendiği için uzun dönemli bilgi kaybı azalmaktadır (Büberkökü, 2016, s. 188,189).

Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) tarafından geliştirilen VAR modeli (Denklem 7 ve 8) aşağıda özetlenmiştir (Emirmahmutoğlu ve Köse, 2011, s. 872):

$$x_{i,t} = \mu_i^x + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{11,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{12,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^x \quad (7)$$

$$y_{i,t} = \mu_i^y + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{21,ij} x_{i,t-j} + \sum_{j=1}^{k_i+d \max_i} A_{22,ij} y_{i,t-j} + u_{i,t}^y \quad (8)$$

$dmax_i$, her bir i için sistemde meydana en yüksek eşbütünleşme düzeyini ifade etmektedir.

3.4. AMPİRİK ANALİZ

Çalışmada 2007-2017 yılları arasında 11 AB ülkesinde savunma harcamaları ve küresel kamusal bir mal olan barış düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi panel veri analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçları tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır. Model aşağıdaki denklem ile verilmiştir:

$$\text{Model: } GDP_{2it} = \alpha_{it} + \beta_1 SVHRC_{it} + \beta_2 BR\mathring{S}D\ddot{U}Z_{it} + u_{it} \quad (9)$$

3.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Yatay kesit bağımlılığı testi, ampirik analiz yapılırken hangi testlerin kullanılacağı konusunda belirleyici bir testtir. Yatay kesit bağımlılığının varlığı; zaman boyutu yatay kesit boyutundan küçük olduğunda ($T < N$), Pesaran (2004) CDLM testiyle, zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük olduğunda ($T > N$), Breusch-Pagan (1980) CDLM1 testiyle ve zaman boyutu yatay kesit boyutuna eşit olduğunda ise ($T = N$), Pesaran (2004) CDLM2 testiyle kontrol edilmektedir. Bu çalışmada veri setinin yatay kesit boyutu ($N=11$), zaman boyutuna ($T=11$) eşit olduğu için, değişkenler arasındaki yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004)'ın CDLM2 testi ile sınanmış ve sonuçları Tablo 3.3'te sunulmuştur.

Tablo 3.3: Yatay Kesit Bağımlılık Test Sonuçları

Değişkenlerde Yatay Kesit Bağımlılığı	SVHRC		BRŞDÜZ		GDP		MODEL	
	Stat.	Prob.	Stat	Prob.	Stat.	Prob.	Stat.	Prob.
CD _{LM1} (BP,1980)	139.367	0.000	150.240	0.000	151.984	0.000	90.282	0.002
CD _{LM2} (Pesaran, 2004)	8.044	0.000	9.081	0.000	9.247	0.000	3.364	0.000
CD _{LM} (Pesaran, 2004)	-0.083	0.467	1.040	0.149	-1.216	0.112	3.534	0.000
Bias-Adjusted CD Test	1.049	0.147	4.879	0.000	-0.593	0.723	1.945	0.026

Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu durumda H_0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmekte ve serilerin arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Pesaran, 2004). Tablo 3.3'teki test sonuçlarına göre panel genelinde boş hipotez %5 anlamlılık seviyesinde reddedilmiştir. Bu nedenle çalışmada yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testi kullanılmıştır.

3.4.2. Panel CADF Birim Kök Testi Sonuçları

Çalışmada seriler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği için yatay kesit bağımlılığını dikkate alan CADF birim kök testi kullanılmıştır. Yapılan CADF birim kök testi sonuçları Tablo 3.4'te verilmiştir. Tablo 3.4'te çıkan istatistik değerleri (CIPS) ile kritik değerler karşılaştırıldığında çalışmada kullanılan her üç değişkenin de birinci farkında durağan olduğu I(1) görülmektedir. Başka bir ifadeyle panel genelinde serilerin "birim kök vardır" hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 3.4: CADF Birim Kök Testi Sonuçları

DÜZEY	SVHRC	BRŞDÜZ	GDP
Sabit İstatistik	-1.781	-1.570	-1.862
Sabit+ Trend	-2.169	-2.868	-1.941
BİRİNCİ FARK	SVHRC	BRŞDÜZ	GDP
Sabit İstatistik	-2.845**	-3.099***	-2.742**
Sabit+ Trend	-9.200***	-3.240*	-5.013***

*,**,*** sıfır hipotezinin sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde reddildiğini göstermektedir. Test modeli için sabit ve sabit+trend kullanılmıştır. Sabitte kritik değerler -2.97(%1), -2.52(%5), -2.31(%10); sabit+trendde -3.88(%1), -3.27(%5), -2.98(%10)'dir. Kritik değer hesaplamaları için Pesaran (2007) makalesinden faydalanılmıştır.

3.4.3. Pesaran ve Yamagata (2008) Homojenlik Testi Sonuçları

Eşbütünleşme denklemlerindeki eğim katsayılarının homojen veya heterojen olup olmadıklarını test etmek amacıyla Pesaran ve Yamagata (2008) homojenlik testi sonuçları Tablo 3.5'de verilmiştir.

Tablo 3.5: Pesaran ve Yamagata (2008) Homojenlik Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
$\tilde{\Delta}$	-1.309	0.905
$\tilde{\Delta}_{adj}$	-1.512	0.935

Tablo 3.5'te hesaplanan testlerin olasılık değerinin 0.10'dan büyük olması nedeniyle, H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Eşbütünleşme denkleminde, sabit terim ve eğim katsayılarının homojen olduğuna karar verilmiştir. Sonuç olarak, panelin geneli için yapılacak eşbütünleşme testinin yorumları geçerli ve güvenilebilirdir (Pesaran ve Yamagata, 2008).

3.4.4. Westerlund ve Edgerton (2007) Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Seriler arasında uzun dönemli ilişkinin var olup olmadığı panel eşbütünleşme testleri kullanılarak tespit edilmektedir. Panel eşbütünleşme testlerinin kullanılabilmesi için ilk olarak modelde kullanılan değişkenlerin tümü birinci seviyede durağan olmaları gerekmektedir. Modelde kullanılan değişkenlerin tümü birinci seviyede durağan hale geldiğinden çalışmada eşbütünleşme testleri kullanılabilir. Çalışmada Westerlund ve Edgerton (2007) eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Modelde yatay kesit bağımlılığı olduğu için Bootstrap olasılık değeri dikkate alınmıştır.

Westerlund ve Edgerton (2007) eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 3.6'da verilmiştir. Bu test sonuçlarına göre “eşbütünleşme vardır” boş hipotezi %5 anlamlılık düzeylerinde kabul edilmektedir. Savunma harcamaları (SVHRC), ekonomik büyüme (GDP) ve barış düzeyi (BRŞDÜZ) değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.6. Westerlund ve Edgerton (2007) Eşbütünleşme Testi Sonucu

Model	LM-İstatistiği	Asimptotik Olasılık Değeri	Bootstrap Olasılık Değeri
Sabit Model	-8.149	1.000	0.988

Not: Bootstrap olasılık değerleri 10.000 tekrarlı dağılımdan elde edilmiştir. Asimptotik olasılık değerleri, standart normal dağılımdan elde edilmiştir. Gecikme ve öncül bir olarak alınmıştır. Sabitli model tercih edilmiştir.

3.4.5. Tam Dönüştürülmüş En Küçük Kareler Yöntemi (FMOLS, Full Modified Ordinary Least Square) Sonuçları

FMOLS ile değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerinin katsayı ve yönü tahmin edilmiştir. Test sonuçları Tablo 3.7'de sunulmuştur. Test sonuçlarına bakıldığında, bağımsız değişken olan barış düzeyi ile bağımlı değişken ekonomik büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Tespit edilen ilişki %5 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle barış düzeyinde meydana gelen bir artış ekonomik büyümeyi arttırabilir veya barış düzeyinde meydana gelen bir

azalış ekonomik büyümeyi azaltabilir. Barış düzeyinin 1-5 arasında hesaplanan bir değer olması ve 1'e yaklaştıkça barış düzeyinin artması nedeniyle barış düzeyi endeks değerinin azalması huzur ve güven ortamının artması anlamına gelmekte ve ekonomik büyüme artabilmektedir. Bunun sebebi olarak, barış ortamı ekonomik birimlerin karar mekanizmalarını olumlu etkilemesi olarak ifade edilebilir. Aynı şekilde bağımsız değişken olan savunma harcamaları ile bağımlı değişken olan ekonomik büyüme arasında ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Söz konusu ilişki ise %5 seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Başka bir ifadeyle savunma harcamalarında meydana gelen artış ekonomik büyümeyi arttırabilir veya savunma harcamalarında meydana gelen azalış ekonomik büyümede azalışa neden olabilir.

Tablo 3.7. FMOLS Katsayı Tahmini Sonuçları

Model:			
Değişken	Coefficient	t-Statistic	Prob.
	SVHRC	0.907562	0.929682
BRŞDÜZ	-0.163451	2.179753	**0.0414

Not: * %10, ** %5, *** %1 seviyesinde anlamlılığı göstermektedir.

3.4.6. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi Sonuçları

Çalışmada Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi kullanılarak, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi analiz edilmiş ve sonuçları Tablo 3.8 ve Tablo 3.9'da sunulmuştur.

Tablo 3.8. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi Sonuçları

ŐLKE	SVHRC => GDP		GDP => SVHRC	
	İstatistik	Olasılık Değeri	İstatistik	Olasılık Değeri
Bulgaristan	6.896**	0.032	1.367	0.505
ek Cumhuriyeti	13.620***	0.001	3.148	0.207
Estonya	0.726	0.696	12.378***	0.002
Hırvatistan	1.607	0.448	0.043	0.979
Letonya	230.163***	0.000	1.803	0.406
Litvanya	0.063	0.802	0.005	0.944
Macaristan	5.794*	0.055	58.456***	0.000
Polonya	1.923	0.382	0.165	0.921
Romanya	12.509***	0.002	1.128	0.569
Slovakya	108.015***	0.000	4.506	0.105
Slovenya	0.705	0.703	115.305***	0.000
Ortalama	43.503***	0.004	24.348	0.329

Not: *** %1 ** %5, * %10 anlamlılık dőzeyini göstermektedir.

Tablo 3.8'deki test sonuçları incelendiğinde panel ortalamasına göre savunma harcamalarından ekonomik bőyümeye doğru tek yőnlő nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle savunma harcamalarında meydana gelebilecek bir değişimin ekonomik bőyümede bir değişime neden olabileceği ifade edilebilir. Bunun nedeni olarak, savunma harcamalarının kamu harcamaları içerisinde önemli bir paya sahip olması ve kamu harcamalarının da ekonomik bőyüme açısından önem arz etmesi ile savunma harcamalarının artması ile savunma sanayinin gőlenmesi ve üretim, dış ticaret gibi yollarla ekonomik bőyüme yi arttırabileceği ifade edilebilir.

Tablo 3.9. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Nedensellik Testi Sonuçları

ÜLKE	BRŞDÜZ => GDP		GDP=> BRŞDÜZ	
	İstatistik	Olasılık Değeri	İstatistik	Olasılık Değeri
Bulgaristan	0.835	0.361	0.006	0.940
ek Cumhuriyeti	1.353	0.245	2.518	0.113
Estonya	0.249	0.618	0.014	0.906
Hırvatistan	0.919	0.338	0.220	0.639
Letonya	0.612	0.434	0.000	0.999
Litvanya	3.359*	0.067	0.029	0.865
Macaristan	0.090	0.765	0.001	0.972
Polonya	0.703	0.402	0.002	0.964
Romanya	19.148***	0.000	10.307***	0.001
Slovakya	0.810	0.368	3.613*	0.057
Slovenya	0.242	0.622	0.387	0.534
Ortalama	43.019***	0.005	26.232	0.242

Not: *** %1 ** %5, * %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 3.9'daki test sonuçları incelendiğinde ise panel ortalamasına göre barış düzeyinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle barış düzeyinde meydana gelebilecek bir deęiŐimin ekonomik büyümede bir deęiŐime neden olabileceği ifade edilebilir. Bunun nedeni olarak, barış düzeyi arttıķa güven ve huzur düzeyi yükselirken ekonomik istikrar üzerinde etkili olarak ekonomik büyümeyi arttırabileceği söylenebilir.

SONUÇ

Dünya üzerinde kamu ekonomisinin payı ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de genel itibariyle modern devlet anlayışını benimseyen ülkelerde bu pay artış eğilimindedir. Bu payın artış göstermesinin birçok nedeni olmakla birlikte bunun nedeni daha çok bazı ihtiyaçların karşılanmasının kamu kesimine bırakılmasıdır. Çünkü bu tür ihtiyaçları karşılamada özel sektör başarısızdır. Bunun sebebi bu tür ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmetler için piyasa mekanizmasının işlememesidir. Piyasa mekanizmasının çalışmadığı ve bu sebepten özel sektörün başarısız olduğu savunma hizmeti kamu ekonomisi tarafından sağlanan mal ve hizmetlerden en önemlileri arasında sayılabilir. Savunma harcamaları tam kamusal mal özelliklerini taşıdıkları için kamu sektörü tarafından sunulmaktadır. Çünkü tüketiminden mahrum bırakılmama ve bedavacılık sorunu varlığı nedeniyle bu tür malların sunumunda piyasa başarısızdır.

İnsanın yaratılışı gereği güvenlik ihtiyacı üst düzeydedir. Kendisine karşı bir tehdit söz konusu olmadığı durumda dahi insan bulunduğu konumu güçlendirmek ve mevcut koşullarını güvence altına almak için çaba sarf etmektedir. Bu durum güvenlik ve savunma ihtiyacı gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Güven içinde ve özgür yaşama isteğinden kaynaklı olarak insanlar bir devlet yapılanması altına girerek devletlerinin toprak bütünlüğünü korumada oldukça titiz davranırlar. Bu durum devletlerin sınır güvenliği, toprak bütünlüğü, egemenlik için ekonomik durumları ne olursa olsun bir takım harcamaları zorunlu kılmaktadır. Bu tür harcamalar savunma harcamaları olarak tanımlanabilir.

Savunma hizmeti, bütün ülkeler için devletin varlığını, birliğini ve toprak bütünlüğünü koruması açısından oldukça önem arz etmektedir. Geniş anlamıyla savunma hizmeti devletin iç ve dış güvenliğini sağlaması ve asayişin temin edilip korunmasıdır. Ancak bu hizmetlerin ve buna ayrılan savunma harcamalarının boyutları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu farklılığın nedeni savunma harcamalarını etkileyen unsurlardır. Savunma harcamaları ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı, jeopolitik ve jeostratejik durumu, coğrafi konumu ve komşu ülkelerle ilişkiler vb. unsurlardan etkilenmektedir.

Savunma harcamaları genel itibariyle ülkelerin vazgeçemeyeceği harcama kalemlerindedir. Bu durum genel kabul görmüş bir durumdur. Ancak savunma

harcamalarının boyutları geçmişten günümüze en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Savunma harcamaları diğer kamu harcamalarını etkiledikleri için, artan savunma harcamaları eğitim, sağlık gibi mal ve hizmetlerin kısılması sonucu bazı tepkilere neden olmaktadır. Ancak bu durum savunma harcamalarından vazgeçip kaynağın diğer kamu harcamalarına yönltilmesinden ziyade, savunma harcamalarının optimum düzeyinin belirlenmeyip harcamaların olağan düzeyden daha fazla olduğu görüşünü savunanların savunma harcamalarının optimum düzeye indirilmesi için yapılan tepkilerdir.

Bir diğer tartışma konusu ise, oldukça önem arz eden savunma harcamalarının ekonomik büyüme ile olan ilişkisidir. Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilgili yapılan çalışmalar genel itibariyle iki yaklaşım çevresinde toplanmaktadır. Savunma harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin pozitif olduğunu savunan arz yanlı yaklaşım ile savunma harcamalarının ekonomik büyümeye etkisinin negatif olduğunu savunan talep yanlı yaklaşımdır. Arz yanlı yaklaşım pozitif etkiyi dışsallıkların etkisi ve canlandırma ile açıklarken talep yanlı yaklaşım negatif etkiyi ise, ülkelerin sahip olduğu varlıkların yatırım yerine savunmaya aktarılmasından dolayı negatif bir etki doğuracağını savunmaktadır. Ayrıca bazı çalışmalarda anlamlı bir ilişkinin olmadığı, başka bir ifade ile iki değişken arasında bir ilişkinin bulunmadığı savunulmuştur.

Küreselleşme ile birlikte her alanda değişimler yaşanmış ve devletler tek bir devletmiş gibi birbirlerinden çok fazla etkilenir hale gelmişlerdir. Bir ülkenin savunma harcamalarında yaşanan artış, diğer ülkelerinde savunmaya ayırdığı payın artmasına neden olmuştur. Bu nedenle ülkeler savunma harcamaları büyüklükleri ile yarışır hale gelmişlerdir. Ancak küreselleşme nedeniyle ülkelerin tek başına yaptıkları harcamalar barışı sağlamaya yeterli değildir.

Küresel kamusal mallar tüm dünyanın yararlandığı, günümüz insanların yanında gelecek nesillere de fayda sağlayan mallardır. Barış küresel kamusal mal özelliği taşımaktadır. Küresel barışın sağlanamaması savaşların çıkmasına, katliamlara, salgın hastalıklara ve mülteci sorunu gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olur. Küresel barış bu gibi nedenlerden dolayı oldukça önem arz etmektedir. Küresel barış için ülkeler birlikte hareket etmek zorundadırlar. Bir devlet veya birkaç devlet toplanıp küresel barış için tüm kaynaklarını harcasalar da yeterli sunum

sağlanamayacaktır. Bunu için devletler üstü kuruluş ve örgütler kurarak küresel kamusal mal olan barış sunumu sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada 2007-2017 döneminde 11 Avrupa Birliği geçiş ekonomilerinde (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Hırvatistan, Macaristan, Polonya, Slovakya, Romanya, Letonya ve Litvanya) savunma harcamaları ve barış düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmek amacıyla panel veri analizinden yararlanılmıştır. Çalışmada öncelikle yatay kesit bağımlılığı testi uygulanmış daha sonra yatay kesit bağımlılığını dikkate alan CADF birim kök testi kullanılmış ardından, eşbütünleşme testinden önce eşbütünleşme denklemlerindeki eğim katsayılarının homojen veya heterojen olup olmadıklarını test eden Pesaran ve Yamagata (2008) Homojenlik Testi kullanılmıştır. Daha sonra homojenlik testi sonuçları dikkate alınarak Westerlund ve Edgerton (2007) eşbütünleşme testi kullanılmış ve değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerinin katsayı ve yönünü tahmin etmek amacıyla FMOLS yöntemi kullanılmıştır. Son olarak Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi kullanılarak savunma harcamaları ve barış düzeyinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Çalışma sonucunda, savunma harcamaları ve barış düzeyi ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle bu değişkenler arasında uzun dönemde birlikte hareket olduğu görülmüştür. FMOLS testi sonucuna göre savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca barış düzeyi ve ekonomik büyüme arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin varlığı belirlenmiştir. Barış düzeyi ile ekonomik büyüme arasında ki negatif yönlü ilişkinin sebebi barış düzeyinin 1-5 arasında değer olması ve 1'e yaklaştıkça barış düzeyinin artmasıdır. Bu değer 1'den uzaklaştıkça barış düzeyi düşmekte ekonomik büyümenin negatif etkilenebilmektedir. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi sonucuna göre; savunma harcamalarından ekonomik büyümeye doğru ve barış düzeyinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde savunma harcamaları ve barış düzeyinin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Çalışmada belirli bir ülke grubu incelendiği için bu ülkelerin gelişmişlik seviyeleri birbirlerine yakınlık göstermektedir ve sonuçlar birbirleriyle

bağdaşmaktadır. Savunma harcamalarının ve barış düzeyinin genel itibariyle olumlu etkisinin devam etmesi için bir takım öneriler şu şekilde sıralanabilir;

- Yapılan çalışma sonucunda savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Buradan hareketle ülkelerin savunma harcamaları ile savunma sanayi ve alt faaliyet kollarının güçlendirilerek üretim, dış ticaret gibi yollarla ekonomik büyüme üzerinde daha nitelikli etkilere neden olabileceği söylenebilir.
- Savunma harcamalarının kamu harcamaları içerisinde önem teşkil etmesi nedeniyle dışarıdan ithal edilen bazı savunma araçlarının savunma sanayi güçlendirilerek ülke içinde üretilmesi sağlanabilir. Böylelikle kaynak yurtiçinde kalması sağlanarak ekonomik büyüme üzerinde önemli etkiler sağlanabilir.
- Savunma sanayinin güçlendirilmesi ile ülkenin genel anlamda savunma yönü itibariyle dışarıya karşı bağımlılığı azalmakta ve bu da ülkenin siyasi anlamda daha aktif ve etkili bir durumda olmasını sağlayabilmektedir. Siyasi anlamda daha güçlü durumda olmanın ekonomik istikrar üzerinde de önemli etkilere neden olabileceği söylenebilir.
- Ekonomiyi birçok etkileyen neden bulunmakla beraber risk ve güven durumları da ekonomi üzerinde önemli etkilere neden olabilmektedir. Savunma sanayinde millileşme sağlanması ve güçlü bir konuma yükselme ile dışarıya bağımlılık azalmakta ve belli risklerin durumunda daha güven duyulan bir ortam sağlanabilmektedir. Böylece ekonomide güven de sağlanabilmekte ve ekonomik büyüme olumlu yönde etkilenebilmektedir.
- Çalışmada savunma harcamaları ile birlikte küresel barışın da ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Barışın ekonomik büyümeyi negatif etkilediği (barış endeksi arttıkça barış düzeyinin düşmesi nedeniyle) tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle artan barış düzeyinin ekonomik büyümeyi arttırdığı belirlenmiştir. Buradan hareketle barış düzeyinin iyileştirilmeye çalışılması ile ekonomik büyümenin artabileceği söylenebilir.
- Barış düzeyinin artması güven ve huzur sağlanmasını beraberinde getirmektedir. Diğer yandan küreselleşme ile birlikte dünya üzerinde çıkan herhangi bir riskin diğer ülkeleri de etkileme ihtimali bulunmaktadır. Bu

sebeple ulusal barış ile birlikte küresel barış ile ilgili çalışmalarda bulunulması ülkesel anlamda ekonomik büyümenin yanında global ekonomik büyüme üzerinde de olumlu etkilere neden olabileceği ifade edilebilir.

- Barış düzeyinin yükseltilebilmesi için aşağıdaki hususlar dikkate alınabilir;
 - İç ve dış çatışmaların önlenmesi
 - Komşu ülkelerle ilişkilerin düzeltilmesi
 - Şiddet suçlarının önlenmesi
 - Siyasi dengesizlik ve terör faaliyetlerinin azaltılması
 - Yolsuzluk oranının azaltılması ve hükümet şeffaflığının artırılması ile huzur ortamının oluşturulması

Bu hususlarda genel itibariyle başarı gösterilmesi neticesinde ekonomik büyümenin olumlu yönde etkilenebileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abar, H., Erkal, G., Yılmaz, Ö. (2014). Kamu Harcama Çeşitleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Gelişmiş, Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş Ülkeler Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 127-146.
- Abu-Bader, S., Abu-Qarn, A. S. (2003). Government Expenditures, Military Spending and Economic Growth: Causality Evidence From Egypt, Israel, and Syria. *Journal of Policy Modeling*, 25(6-7), 567-583.
- Akalın, G. (1986). *Kamu Ekonomisi*. (2. Basım). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Akdemir, A., Şahin, M. (2006). Küresel Kamusal Malların Üretim ve Yönetim Dinamikleri Bağlamında Sınıflandırılması. *Maliye Dergisi*, 150, 1-24.
- Akdoğan, A. (2009). *Kamu Maliyesi*. (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 13. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 14. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akgül, N. S. P. (2015). Barış Çalışmaları: Başlangıçtan Günümüze Değişimi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1), 84-105.
- Aktan, C. C., Dileyici, D. (2009). *Kamu Ekonomisi*. Eskişehir; Anadolu Üniversitesi Yayınları. Yayın No:2703.
- Aktaş, Ö., Safran, M. (2013). Evrensel Bir Değer Olarak Barış Ve Barış Eğitiminin Tarihçesi. *TSA*, 17(2), 131-150.
- Al-Jarrah, M. A. (2005). Defense Spending and Economic Growth in an Oil-Rich Country: The Case of Saudi Arabia. *Pakistan Economic and Social Review*, 151-166.
- Altun, N. (2017). Savunma Harcamaları Düzeyinin Belirlenmesi: Teorik Bir Tartışma. *Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), s. 273-285.

- Al-Yousif, Y. K. (2002). Defense Spending and Economic Growth: Some Empirical Evidence From The Arab Gulf Region. *Defence and Peace Economics*, 13(3), 187-197.
- Anand, B. P. (2002). Financing the Provision of Global Public Goods. *World Institute For Development Economics Research*, 110, 2-29.
- Askeri Harcama Yapan Ülke, (2017). 2016'da en fazla askeri harcama yapan ülke belli oldu www.stratejikortak.com adresinden 11.02.2018 tarihinde alınmıştır.
- Aslan, M. H. (1998). *Hizmet Ekonomisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Asutay, B. (2014). *Savunma Hizmetleri ve Harcamaları Analizi*, s.4-23. www.academia.edu/18526742/SAVUNMA_HIZMETLERI_VE_HARCAMALARI_ANALIZI adresinden 2 Şubat 2018 tarihinde alınmıştır.
- Arslan, A. (2002). Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik ve Denetim. *Maliye Dergisi*, 140, 1-14.
- Arslan, S. (2009). Küreselleşmenin Ulus Devletlere Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 289-296.
- Ataç, E. (1998). Kamu Harcamaları Kavramı Sınıflandırılması Etkileri(ED). *Kamu Maliyesi* (s. 31-45). Eskişehir; Anadolu Üniversitesi Yayınları. Yayın No: 16.
- Ateşoğlu, H. S. (2002). Defense Spending Promotes Aggregate Output in the United States--Evidence From Cointegration Analysis. *Defence and Peace Economics*, 13(1), 55-60.
- Başar, S., Künü, S. (2012). Savunma Harcamalarının İktisadi Büyüme Etkisi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 1(10).
- Başaran, F. (2006), Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları. *Sayıştay Dergisi*, 150, 53-78.
- Batırel, F. Ö. (2007). *Kamu Maliyesi ve Yöntemi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları.

- Bekmez, S., Destek, A. M. (2015). Savunma Harcamalarında Dışlama Etkisinin İncelenmesi: Panel Veri Analizi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 91-110.
- Benoit, E. (1978). Growth and Defense İn Developing Countries. *Economic Development and Cultural Change*, 26(2), 271-280.
- Beriş, H. E. (2012), Dünyada ve Türkiye’de Savunma Harcamalarının Demokratik Denetimi, *SDE Analizi*: Ankara.
- Braşoveanu, L. O. (2010). The İmpact of Defense Expenditure on Economic Growth. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 148.
- Breusch, T.S., A.R. Pagan (1980), The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics, *Journal of The Rewiev of Economic*, 47(6), 239-253.
- Brzoska, M. (1995), “World Military Expenditures”, *Handbook of Defense Economics I*, (Ed: Keith Hartley and Todd Sandler), Amsterdam: Elsevier Science B.V., 45-67.
- Bulutoğlu, K. (1988). *Kamu Ekonomisine Giriş Devletin Ekonomik Bir Kuramı*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bulutoğlu, K. (2008). *Kamu Ekonomisine Giriş Devletin Ekonomik Bir Kuramı*. (7. Baskı). Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Büberkökü, Ö. (2016). Ekonomik Büyüme ve Turizm İlişkisi: Yatay Kesit Bağımlılığına Karşı Dirençli Panel Nedensellik ve Eşbütünleşme Testlerine Dayalı Küresel Bir Analiz. *Ekonomik Yaklaşım*, 27(100): 177-206.
- Cappelen, Å., Gleditsch, N. P., & Bjerkholt, O. (1984). Military Spending and Economic Growth in The OECD Countries. *Journal of Peace Research*, 21(4), 361-373.
- Çelebi, K. A., Yalçın, Z. A. (2008). Kamusal Mallar Teorisinin Değişimi: Bölgesel Kamusal Mallar. *Yönetim Ve Ekonomi*, 2, 1-18.

- Çetin, G., Yıldırım, H. H., Koy, A., Köksal, C. (2018). Defense Expenditures and Economic Growth Relationship: A Panel Data Approach for NATO. In *Global Approaches in Financial Economics, Banking, and Finance* (pp. 131-149). Springer, Cham.
- Chowdhury, A. R. (1991). A Causal Analysis of Defense Spending and Economic Growth. *Journal of Conflict Resolution*, 35(1), 80-97.
- Chudik, A., Pesaran, M. H. (2013). Large Panel Data Models With Cross-Sectional Dependence: a Survey, 1-54.
- Danışoğlu Çelikel, A. (2004). Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 6, 215-239.
- Dakurah, A. H., Davies, S. P., & Sampath, R. K. (2001). Defense Spending and Economic Growth In Developing Countries: A Causality Analysis. *Journal of Policy Modeling*, 23(6), 651-658.
- Dedebek, E. (2015). Küresel Kamusal Mal Olarak Barış Ve Güvenlik. Ankara Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Doktora Tezi.
- Değer, S., Smith, R. (1983). Military Expenditure and Growth in Less Developed Countries. *Journal Of Conflict Resolution*, 27(2), 335-353.
- Değer S., Sen S. (1995). Military Expenditure and Developing Countries, *Handbook of Defense Economics I, Amsterdam: Elsevier Science B.V.*, 275-307.
- Demir, C. E. (2015). *KPSS ve Kurum Sınavlarına Yardımcı Kamu Maliyesi*. Afyon: Limit Yayınları.
- Demir, İ. (2006). Küresel ve Bölgesel Savunma Hizmetlerinin Politik Ekonomisi. 21. *Türkiye Maliye Sempozyumu, Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler. Çanakkale Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü*. 1, 225-238.
- Devrim, F. (1996). *Kamu Maliyesine Giriş*. (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı). İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Dinler, Z. (2002). *İktisada Giriş*. (8. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

- Dinleyici, D., Vural, T. (2009). Kamusal Mallar Teorisinde Yeni Gelişmeler(ED). *Kamu Ekonomisi* (31-51). İzmir; Birleşik Matbaacılık.
- Dritsakis, N. (2004). Defense Spending and Economic Growth: An Empirical Investigation for Greece and Turkey. *Journal of Policy Modeling*, 26(2), 249-264.
- Dunne, P., Vougas, D. (1999). Military Spending and Economic Growth in South Africa: A Causal Analysis. *Journal of Conflict Resolution*, 43(4), 521-537.
- Dunne, P., Nikolaidou, E., Vougas, D. (2001). Defence Spending and Economic Growth: A Causal Analysis For Greece and Turkey. *Defence and Peace Economics*, 12(1), 5-26.
- Dunne, J. P., Perlo-Freeman, S., Soydan , A. (2004). Military Expenditure and Debt in Small Industrialised Economies: A Panel Analysis. *Defence and Peace Economics*, 15(2), 125-132.
- Dunne, J. P, Nikolaidou, E., (2011). *Defence Spending and Economic Growth in The EU 15*, <http://carecon.org.uk/DPs/1102.pdf>, adresinden (02.05.2018) tarihinde alınmıştır.
- Durgun, Ö., Timur, C. M. (2017). Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 126-137.
- Edizdoğan, N. (2012). *Kamu Maliyesi*. (4. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Eker, A. (1997). *Kamu Maliyesi*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Ekici, Z. (2017). Jeopolitik Konum Nedir? www.lifeder.com/tr/jeopolitik-konum-nedir adresinden 5 Şubat 2018 tarihinde alınmıştır.
- Emirmahmutoğlu, F., & Köse, N. (2011). Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels. *Economic Modelling*, 28, 870-876.
- Erdem, M., Şenyüz, D., Tatlıoğlu İ. (2012). *Kamu Maliyesi*. (10. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

- Erdoğdu S. O., (2006). Political Decisions, Defence and Growth. *Munich Personal Repec Archive*, 1 – 17. mpra.ub.uni-muenchen.de/2520/1/MPRA_paper_2520.pdf adresinden 20.05.2018 tarihinde alınmıştır.
- Farzanegan, R. M., (2011), Military Spending and Economic Growth: The Case of Iran. *ZEW Mannheim & Dresden University of Technology*, Germany, 1-27.
- Ferroni, M., Mody, A. (2002). Global Incentives for International Public Goods: Introduction and Overview(ED). *International Public Goods:Incentives, Measurement And Financing*(1-30). Washington D.C., Kluwer Academic Publishers And World Bank.
- Fischer, D. (2007). Peace As a Self-Regulating Process. C. Webel, ve J. Galtung (ED), *Handbook of Peace and Conflict Studies*. New York: Routledge, 187-209.
- Frederiksen, P. C., Looney, R. E. (1983). Defense Expenditures and Economic Growth İn Developing Countries. *Armed Forces & Society*, 9(4), 633-645.
- Giray, F. (2004). Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5, 181-189.
- Global Peace Index, (2018). İnstitute Economics and Peace. <http://economicsandpeace.org/> adresinden 11.05.2018 tarihinde alınmıştır.
- Gökbunar, R. (2004). Savunma Harcamalarını Belirleyen Faktörler ve Ekonomik Büyümeye Etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(01).
- Görkem, H., Işık, S. (2008). Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1968-2006). *Marmara Üniversitesi İİ BF Dergisi*, 25(2), 405-424.
- Göker, Z. (2008). Kamusal Mallar Tanımında Farklı Görüşler. *Maliye Dergisi*, 155, 108-118.
- Gözler, K. (2007). *Devletin Genel Teorisi*. Bursa: Ekin Yayınevi.

- Gülmez, A. (2015). OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Hava Kirliliği İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 18-30.
- Güneş, M. (2011). Etkin Bir Kamu Yönetimi İçin Artan Savunma Harcamalarının Denetimi Ve Hesap Verebilirliğin Rolü. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 139-166.
- Gyimah-Brempong, K. (1989). Defense Spending and Economic Growth in Sub-Saharan Africa: An Econometric Investigation. *Journal of Peace Research*, 26(1), 79-90.
- Hablemitoğlu, Ş. (2005). *Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere*. (2. Baskı). İstanbul: Toplumsal dönüşüm Yayınları.
- Halıcıoğlu, F. (2004). Defense Spending and Economic Growth in Turkey: An Empirical Application of New Macroeconomic Theory. *Review of Middle East Economics and Finance*, 2(3), 193-201.
- Hasanoğlu, M. (2001), "Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri", *Sayıştay Dergisi*, 43, 68-82.
- Heo, U., Derouen Jr, K. (1998). Military Expenditures, Technological Change, and Economic Growth in The East Asian Nics. *The Journal of Politics*, 60(3), 830-846.
- Kalyoncu, H., Yücel, F. (2006). An Analytical Approach on Defense Expenditure and Economic Growth: The Case of Turkey and Greece. *Journal of Economic Studies*, 33(5), 336-343.
- Kanbur, R., Sandler, T., Morrison, M. (1999). The Future of Development Assistance: Common Pools and International Public Goods. *ODC Policy Essay No. 25*.
- Karagianni, S., & Pempetzoglu, M. (2009). Defense Spending and Economic Growth in Turkey: A Linear and Non-linear Granger Causality Approach. *Defence and Peace Economics*, 20(2), 139-148.

- Karagöl, E., Palaz, S. (2004). Does defence expenditure deter economic growth in Turkey? A cointegration analysis. *Defence and Peace Economics*, 15(3), 289-298.
- Kaul, I. (2013). The Rise of the Global South: Implications for the Provisioning of Global Public Goods.
- Kaypak, Ş. (2015). Çevresel Güvenlik Ve Sınıraşan Çevre Suçları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, 11-22. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/dpusbe/issue/4780/65880> adresinden alınmıştır.
- Kinsella, D. (1990). Defence Spending and Economic Performance in The United States: A Causal Analysis. *Defence and Peace Economics*, 1(4), 295-309.
- Kirmanoglu, H. (2013). *Kamu Ekonomisi Analizi*. (4. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kinsella, D. (1990). Defence Spending and Economic Performance in The United States: A Causal Analysis. *Defence and Peace Economics*, 1(4), 295-309.
- Knight, M., Loayza, N., & Villanueva, D. (1996). The Peace Dividend: Military Spending Cuts and Economic Growth. *Staff Papers*, 43(1), 1-37.
- Koçbulut, Ö., Altıntaş, H. (2016). İkiz Açıklar ve Feldstein-Horioka Hipotezi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Panel Eşbütünleşme Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (48), 145-174.
- Kollias, C. (1997). Defence Spending and Growth in Turkey 1954–1993: A Causal Analysis. *Defence and Peace Economics*, 8(2), 189-204.
- Kollias, C., Makrydakis, S. (2000). A Note On The Causal Relationship Between Defence Spending and Growth in Greece: 1955–93. *Defence and Peace Economics*, 11(1), 173-184.
- Kollias, C., Naxakisb, C., Zarangasb, L. (2004). Defence Spending and Growth in Cyprus: A Causal Analysis. *Defence and Peace Economics*, 15(3), 299-307.

- Korkmaz, S. (2015). The Effect of Military Spending on Economic Growth and Unemployment in Mediterranean Countries. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(1), 273.
- Korkmaz, Ö., Bilgin, T. (2017). Askeri Harcamalar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Karşılaştırmalı Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 18, 289-316.
- Kung, H. H., Min, J. C. (2013). Military spending and economic growth nexus in sixteen Latin and South American countries: A bootstrap panel causality test. *Journal for Economic Forecasting*, (4), 171-185.
- Kusi, N. K. (1994). Economic Growth and Defense Spending in Developing Countries: A Causal Analysis. *Journal of Conflict Resolution*, 38(1), 152-159.
- Küçükaksoy, İ., Akalın, G. (2017). Fisher Hipotezi'nin Panel Veri Analizi İle Test Edilmesi: OECD Ülkeleri Uygulaması. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(1), 19-40.
- Künü, S., Hopoglu, S., & Bozma, G. (2016). Conflict, Defense Spending and Economic Growth in the Middle East: A Panel Data Analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(1).
- Lee, C. C., Chen, S. T. (2007). Do Defence Expenditures Spur GDP? A Panel Analysis From OECD and Non-OECD Countries. *Defence and Peace Economics*, 18(3), 265-280.
- Lebovic, J. H., Ishaq, A. (1987). Military Burden, Security Needs, and Economic Growth in The Middle East. *Journal of Conflict Resolution*, 31(1), 106-138.
- Lim, D. (1983). Another Look At Growth and Defense İn Less Developed Countries. *Economic Development and Cultural Change*, 31(2), 377-384.
- Looney, R. E. (1994), *The Economics of Third World Defense Expenditures*, Jai Pres., Inc, London.

- Mahapatra, S. S., Sinha, M., Chaudhury, A. R., Dutta, A., Sengupta, P. P. (2018). Defense Expenditure and Economic Performance in SAARC Countries. In *Handbook of Research on Military Expenditure on Economic and Political Resources* (pp. 46-58). IGI Global.
- McCoskey, S., Kao, C. (1998). A Residual-Based Test of the Null of Cointegration in Panel Data. *Econometric Reviews*, 17(1), 57-84.
- Mendez, R. P. (1999). Peace as a global public good. *Global Public Goods*, 382-416.
- Menla Ali, F., & Dimitraki, O. (2014). Military Spending and Economic Growth in China: A Regime-Switching Analysis. *Applied Economics*, 46(28), 3408-3420.
- Meriç, M. (2007) Küresel Kamu Mallarının Yönetiminde Uluslararası Kurumsal Oluşumların Önemi, 21. *Türkiye Maliye Sempozyumu: Kamu Maliyesinde Güncel Gelişmeler*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Antalya, 10-14 Mayıs 2006, 143-161.
- Methibay, Y. (2014). *Kamu Harcama Hukuku*. (1. Baskı). Ankara: Orion Kitabevi.
- Meydan, C. (2015). Dünya Ordularında Yeniden Yapılanmanın Kaynakları Üzerine Bir İnceleme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(21), 1-39.
- Mintz, A., Huang, C. (1990). Defense Expenditures, Economic Growth, and The “Peace Dividend”. *American Political Science Review*, 84(4), 1283-1293.
- Mintz, A., & Stevenson, R. T. (1995). Defense Expenditures, Economic Growth, and The “Peace Dividend” A Longitudinal Analysis of 103 Countries. *Journal of Conflict Resolution*, 39(2), 283-305.
- Morrissey, O., Te Velde, D. W., & Hewitt, A. (2002). Defining international public goods. In *International Public Goods* (pp. 31-46). Springer, Boston, MA.
- Mosikari, T. J., Matlwa, K. (2014). An Analysis of Defence Expenditure and Economic Growth in South Africa. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(20), 2769.

- Mutlu, A. (2006). Küresel Kamusal Mallar Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre kirlenmesi: Üretim, Finansman ve Yönetim Sorunları. *Maliye Dergisi*, 150, 54-55.
- Nadaroğlu, H. (1985). *Kamu Maliyesi Teorisi*. (6. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Nadaroğlu, H. (1996). *Kamu Maliyesi Teorisi*. (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 9. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, (2012), *Çorum Savunma Sanayi Sektörel Araştırma Raporu*.
[.http://www.oka.org.tr/Documents/%C3%87ORUM%20SAVUNMA%20SANAY%C4%B0%20RAPORU.pdf](http://www.oka.org.tr/Documents/%C3%87ORUM%20SAVUNMA%20SANAY%C4%B0%20RAPORU.pdf) adresinden 11.02.2018 tarihinde alınmıştır.
- Ortaç, F. R. (2004). *Global Kamu Malları ve Finansmanı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özbaran, H. M. (2004). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi. *Sayıştay Dergisi*, 53, 115-138.
- Özdek, Y. (1999). Globalizmin İdeolojik Hegemonyası. *Amme İdaresi Dergisi*, 32(3), 25-47.
- Özer, M. A. (2006). Yönetişim Üzerine Notlar. *Sayıştay Dergisi*, Sayı:63, 59-89.
- Özsoy, O. (2008). Government budget deficits, defence expenditure and income distribution: the case of Turkey. *Defence and Peace Economics*, 19(1), 61-75.
- Öztürk, N. (2014). *Maliye Politikası*. (Güncellenmiş 2. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Pedroni, P. (2000). Fully- Modified OLS for Heterogeneous Cointegrated Panels. *Advances in Econometrics*, 15, 93-130.
- Pehlivan, O. (2010). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels, 1-40.
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of CrossSection Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.

- Pesaran, M. H., Ullah, A., Yamagata, T. (2008). A Bias-Bdjusted LM Test of Error Cross-Section İndependence. *Econometrics Journal*,11(1), 105-127.
- Pesaran, H.M., Yamagata, T. (2008), “Testing Slope Homogeneity in Large Panels”, *Journal of Econometrics*, 142, 50-93.
- Phiri, A. (2016). Does Military Spending Nonlinearly Affect Economic Growth in South Africa?. *Munich Personal Repec Archive*, MPRA Paper No. 69730 mpra.ub.uni-muenchen.de/69730/1/MPRA_paper_69730.pdf adresinden 21.05.2018 tarihinde alınmıştır.
- Pradhan, R. P. (2010). Defense Spending and Economic Growth in China, India, Nepal and Pakistan: Evidence From Cointegrated Panel Analysis. *International Journal of Economics and Finance*, 2(4), 65.
- Ram, R. (1995). Defense Expenditures and Economics Growth, *Handbook of Defense Economics I*, Amsterdam: Elsevier Science B.V., 251-273.
- Rodhan, N. (2011). Sustainable Global Security. F. Géré, ve M. Sharpe (ED), *Global Security: A Vision for the Future*. Amsterdam: IOS Press, 3-8.
- Sagasti, F. R., & Bezanson, K. A. (2001). *Financing and providing global public goods: expectations and prospects*. Ministry for Foreign Affairs, Stockholm, SE.
- Sağlam, Y., Egeli, H. A., Egeli, P. (2017). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ar&Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Panel Veri Analizi. *Sosyoekonomi*, 25(31), 149-166.
- Saruç, N. T. (2007), Financing Of The United Nations Peace Operations As A Global Public Good, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 9(2), 139-165.
- Savaşan , F. (2016). *Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi*. Sakarya; Dora Basım- Yayım Dağıtım.
- Sezgin, S. (2001). An Empirical Analysis of Turkey's Defence-Growth Relationships With A Multi-Equation Model (1956–1994). *Defence and Peace Economics*, 12(1), 69-86.

- SIPRI, (2002). Armaments, Disarmament and International Security, *Yearbook*, 1-24.
<https://www.sipri.org/sites/default/files/2016-03/SIPRIYB02mini.pdf>
adresinden 6 Şubat 2018 tarihinde alınmıştır.
- SIPRI, 2017. SIPRI Military Expenditure Database
<https://www.sipri.org/databases/milex> adresinden 18. 01. 2018 tarihinde
alınmıştır.
- SIPRI, (2018). Armaments, Disarmament and International Security. *Yearbook*.
https://www.sipri.org/yearbook/2018__ adresinden 11.01.2018 tarihinde
alınmıştır.
- SIPRI, (2018) . SIPRI Military Expenditure Database
www.sipri.org/databases/milex/defenitions adresinden 12. 01. 2018
tarihinde alınmıştır.
- SIPRI, (2018). “Word military spending in 2017” <http://visuals.sipri.org> (Erişim):
11.01.2018
- Sinha, M., Chaudhury, A. R., Sengupta, P. P. (2018). Dynamics of Public
Expenditure on Defense and Economic Growth Pattern in Developed and
Developing Countries. In *Handbook of Research on Military Expenditure on
Economic and Political Resources* (pp. 131-143). IGI Global.
- Sönmez, S. (1987). *Kamu Ekonomisi Teorisi*, Teori Yayınları, Ankara.
- Susam, N. (2008). Kamu Maliyesinde Sınır Ötesi Bir Kavram: Küresel Kamusal
Mallar. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12,1-2, 277-302.
- Sümer, K. K. (2005). Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisinin
İncelenmesi. *Harp Akademileri Komutanlığı Güvenlik Stratejileri Dergisi*,
82-91.
- Taş, S., Örnek, İ., Akdoğan, G. (2013). Türkiye’de Savunma Harcamaları, Büyüme
ve Gelir Eşitsizliği, 1970-2008: Ekonometrik Bir İnceleme. *Gaziantep
University Journal of Social Sciences*, 3, 659-682.

- Tekin, A., & Vural, İ. Y. (2004). Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 323-337.
- Toda, H. Y., Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions With Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics*, 66(1-2), 225-250.
- Topallı, N. (2016). G20 Ülkelerinde İhracat, Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(29), 193-206.
- Tuncer, İ., Yüksel, C. (2011). Kamu Harcamalarının Ekonomik Analizi. A. Kökocak (Ed.) *Kamu Ekonomisi*. (s. 213-275). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tüğen, K. (1988). Dünyada ve Türkiye’de Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler ve Ekonomik Etkileri. *Dokuz Eylül İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 285-302.
- Uluatam, Ö. (2012). *Kamu Maliyesi*. (Yenilenmiş 12. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Yakovlev, P. (2007). Arms Trade, Military Spending, and Economic Growth. *Defence and Peace Economics*, 18(4), 317-338.
- Yardımcıoğlu, F., Gülmez, A. (2013). Türk Cumhuriyetlerinde İhracat ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 8(1), 145-161.
- Yayman, H. (1999). Küreselleşme Tartışmalarının Türkiye Özeline Yansımaları. *Sayıştay Dergisi*, 34, 59-76.
- Yalman, Y., Yalman, İ. N. Geçiş Ekonomileri Arasında Uluslararası Girişimcilik Faaliyetlerinin Önemi. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 2(1), 97-110.
- Yılancı, V., Özcan, B. (2010). Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye İçin Savunma Harcamaları ile GSMH Arasındaki İlişkinin Analizi. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 21-33.

- Yıldırım, J., Sezgin, S., & Öcal, N. (2005). Military Expenditure and Economic Growth in Middle Eastern Countries: A Dynamic Panel Data Analysis. *Defence and Peace Economics*, 16(4), 283-295.
- Yılmaz, B. E. (2010). Barış ve Güvenlik: Küresel Kamu Malı Olarak Sunumu ve Finansman Mekanizmaları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 137 – 158.
- Yumuşak, G. İ., Aydın, M. (2005). Bilgi Kamusal Bir Mal mıdır? *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (10)2, 104-122.
- Ward, M. D., & Davis, D. R. (1992). Sizing Up The Peace Dividend: Economic Growth and Military Spending in The United States, 1948–1996. *American Political Science Review*, 86(3), 748-755.
- Webel, C. (2007). Toward a Philosophy and Metapsychology of Peace. C. Webel, ve J. Galtung (ED), *Handbook of Peace and Conflict Studies*. New York: Rautledge, 3-14.
- Westerlund, J. (2007). Testing for Error Correction in Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), 709-748.
- Westerlund, J. Edgerton, D. L. (2007). A Panel Bootstrap Cointegration Test. *Economics Letters*, 97(3), 185-190.
- World Bank, (2018). Military expenditure (% of GDP). <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> (Erişim: 11.10.2018).